

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 18 SAYI: 40/2 EKİM 2018

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Dergi

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Adına Sahibi
Salih BOZKURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Salih BOZKURT

Yönetim ve İletişim
Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: http://dergipark.gov.tr/spcd

Yayın Türü
Yaygın Süreli Yayın

ISSN
2148-9424

Grafik Tasarım / Uygulama
Hüseyin DEDE

Yapım
Artı6 Medya Reklam Matbaa
Özveren Sokak No:13/A Demirtepe Kızılay /ANKARA
Tel:0312 229 37 41 - 42

Baskı Adedi
500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde Yayınlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi altı (6) ayda bir yayımlanır.

TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.
EBSCO Sociology Source Database tarafından dizinlenmektedir.
EBSCO Discovery tarafından dizinlenmektedir.
ASOS Index tarafından dizinlenmektedir.
SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 18 SAYI: 40/2 EKİM 2018

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Faruk TAŞCI

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK

Dr. Öğr. Üyesi Emir KAYACAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Salih BOZKURT

YAYIN KURULU

- Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * İstanbul Şehir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Abdulkemim GÜN * Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Dr. Öğr. Üyesi Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emir KAYACAN * İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ashlhan NİŞANCI * İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN * Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk TAŞCI * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Yusuf ALPER * Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK

Tel: 0312 705 57 33

e-posta:spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, **Göç Özel Sayısı-1** olarak sizlerin karşısındadır.

Göç, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmekte olan bir olgudur. İnsanlar belli sebeplerden dolayı göç ederler ve göç sonrasında belli sonuçlara maruz kalırlar. Bazen göç sebebi istenilen bir durum olurken, bazen de istenmeyen zorunluluklardır. Benzer şekilde göç sonrasında da kimi zaman istenen sonuçlar görülür, kimi zaman da istenmeyen sonuçlar yumağı ile karşılaşılır. Özellikle göç sonrası yaşanan sorunlar karşısında sosyal politikaların varlığı önem kazanmaktadır. Bu minvalde göç konusu, sosyal politika için önemlidir.

Bu çerçevede dergimiz 2018 yılı için Göç Özel Sayısı çıkarma kararı vermiş idi. Yazı çağrısı sonrası çok sayıda makale dergimize yollandı. Yazıların yazarları ve takipçilerimize yoğun ilgilerinden dolayı teşekkür ederiz. Makale çokluğu nedeniyle, özel sayımızı 2 (iki) cilt halinde basmanın daha makul olacağına karar verdik. Hakemden geçen makalelerden oluşan 8 adet yazıyı

Göç Özel Sayısı-1 olarak hâlihazırda yayımlıyoruz. Geri kalanları da ikinci ciltte yayımlamayı düşünmekteyiz.

İlginiz ve anlayışınız için tekrar teşekkür ettikten sonra, bu sayının içeriği ile ilgili kısa bilgilendirme yapmak isteriz. Makalelerin yarısı Türkiye'deki Suriyeliler üzerindedir, bir kısmı iç göç hakkındadır, bir makale Osmanlı dönemi ile ilgilidir ve bir makale de ayrımcılık konusu etrafındadır.

İlk makalemiz, *Dr. Öğr. Üyesi Emek Barış KEPENEK ve Prof. Dr. Tülay UĞUZMAN* tarafından kaleme alınan “Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyo-ekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği” başlıklı makaledir. Makalede tersine göç kavramının, hem göçmen kişi üzerinde hem de geri dönülen mekânda yarattığı ekonomik ve sosyal etkileri, Rize iline bağlı Yeniyol Köyü üzerinden araştırılmaktadır ve çözüm önerileri getirmektedir. Araştırma sonucuna göre, emeklilik ve istenilen başarı düzeyine ulaşılmamış olması, geri dönüş nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geri dönüşlerin olduğu ailelerde toprak ve gelir paylaşımları üzerine sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Suriyeliler ile ilgili bir makale *Dr. Öğr. Üyesi Fatma Elif KILINÇ, Ferdane KARAYEL ve Öğr. Gör. Merve KOYUNCU*'nun “Türk ve Suriyeli Çocukların Göç Kavramına İlişkin Metaforların Belirlenmesi” adlı çalışmalarıdır. Mersin ilinde Geçici Eğitim Merkezinde eğitim görmekte olan Suriyeli çocuklar ile ilkokulda eğitim görmekte olan T.C. vatandaşı çocuklar olmak üzere toplam 41 çocuk ile gerçekleştirilen çalışmada geçici eğitim merkezlerinde eğitim gören Suriyeli mülteci çocukların ve T.C. vatandaşı olan çocukların göç kavramına karşı bakış açılarını anlamak ve bu kavram ile ilgili oluşturdukları metaforları karşılaştırmalı olarak incelemek amaçlanmaktadır. Araştırmaya katılan Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin yedi metafor geliştirdikleri belirlenmiştir.

Suriyeliler ile ilgili diğer bir makale, *Öğr. Üyesi Selim KANAT ile Arş. Gör Merve AYTAÇ*'in “Suriyeli Mülteciler Özelinde AB Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları” adlı ortak çalışmasıdır. Çalışma, Avrupa Birliği ortak göç politikalarının geleceğine ve bu

konudaki ulus üstü yetkisinin sürdürülebilirliğine, Suriyeli mülteciler sorunu özelinde ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Suriyeliler ile alakalı başka bir çalışma, *Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN, Öğr. Gör. Demet AKARÇAY ULUTAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ*’ün birlikte kaleme aldıkları “Konya’da Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeliler Üzerine Bir Çalışma”dır. Bu çalışmada Türkiye’ye sığınan ve yerleşim yeri olarak Konya’yı tercih eden Suriyelilerin Konya’daki yaşantıları ve karşılaştıkları sorunlar nitel araştırma yöntemiyle bir saha araştırması çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmada geçici koruma altındaki Suriyeliler’in acil çözüm bekleyen kimlik, barınma, kayıt, dil, eğitim, istihdam ve mevzuat odaklı birtakım sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Suriyeliler üzerinde son makale ise *Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU, Prof. Dr. Adnan KAN, Latife USLU ve Esra YAMAN*’a ait “Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması” adlı çalışmadır. Bu çalışmanın amacı, yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçen geçerli ve güvenilir bir araç geliştirmek olarak belirlenmiştir. Halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin; sahada yürütülecek uyum ve politika geliştirme çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Ayrıca *Hasan Gürcan ÖZGEN ve Prof. Dr. Semra ERBAŞ* “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin Eğitim Seviyesine Göre Kümelenmesi Üzerine Bir Çalışma” ile sayımıza katkı sağlamışlardır. Bu çalışmada, Türkiye’de iç göç hareketi içinde yer alan illere yönelen 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu incelenmiştir.

Arş. Gör. Ilgın BARUT da “Osmanlı Dönemi’nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri” ile göç ile ilgili tarih bağlamı sunmaktadır. Çalışma ile Osmanlı Devleti’nde kitlesel göçlere paralel olarak şekillenen kurumsallaşma çabalarına ve göç politikalarına yönelik bir açıklama sunmak ve bu bağlamda Cumhuriyet öncesi dönemin birikimine ışık tutmak amaçlanmaktadır.

Son makale, *Prof. Dr. Emine ÖZMETE, Arş. Gör. Halime YILDIRIM ve Arş. Gör. Serdarhan DURU*’nun “Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması” adlı eserleridir.

Bu alışma, Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik bakımından incelenerek Türkçeye uyarlanması amacı gütmektedir. Bu alışmada Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği tek faktörlü bir yapı göstermiştir. Cronbach Alfa Güvenirlik katsayısı 0.876 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi potansiyel olarak yabancı düşmanlığının arttığı anlamına gelmektedir.

İkinci ciltte görüşmek ümidiyle makalelerin okuyucularımız için faydalı olmasını temenni ederiz.

Doç. Dr. Faruk TAŞCI
Editör

İÇİNDEKİLER

- Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyo-ekonomik Etkileri:
Yeniöl Köyü Örneği
Let's Go Back to our Village! The Socio-economic Impacts of Reverse Migration:
The Case of Yeniöl Village..... 11
Dr. Öğr. Üyesi Emek Barış KEPENEK, Prof. Dr. Tülay UĞUZMAN
- Türk ve Suriyeli Çocukların Göç Kavramına İlişkin Metaforların Belirlenmesi
The Determination of Turkish and Syrian Children's Metaphors Related to
Concept of "Migration" 37
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Elif KILINÇ, Ferdane KARAYEL, Öğr. Gör. Merve KOYUNCU
- Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye
Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları
The Common Migration Policy of the European Union in the Light of Syrian Refugees
and Sovereignty Debates Between the Union and the Member States 55
Öğr. Üyesi Selim KANAT, Arş. Gör. Merve AYTAÇ
- Konya' da Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeliler Üzerine Bir Çalışma
A Study on Syrians Under Temporary Protection in Konya 87
*Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN, Öğr. Gör. Demet AKARÇAY ULUTAŞ,
Dr. Öğr. Üyesi Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ*
- Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması
A Study on Developing an Attitude Scale Towards Syrians..... 115
Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU, Prof. Dr. Adnan KAN, Latife USLU, Esra YAMAN
- Türkiyede İç Göç Hareketlerinin Eğitim Seviyesine Göre Kümelenmesi Üzerine Bir Çalışma
A Study on the Clustering of Internal Migration Movements in Turkey by
Education Level 141
Hasan Gürçan ÖZGEN, Prof. Dr. Semra ERBAŞ
- Osmanlı Dönemi'nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma ve Göç Politikaları
Üzerindeki Etkileri
Effects of Migration on Institutionalization and Migration Policies in the
Ottoman Period 161
Arş. Gör. Ilgın BARUT
- Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlilik
ve Güvenilirlik Çalışması
Adaptation of the Scale of Xenophobia to Turkish Culture: Validity and Reliability Study ... 191
Prof. Dr. Emine ÖZMETE, Arş. Gör. Halime YILDIRIM, Arş. Gör. Serdarhan DURU

HAYDİ KÖYÜMÜZE GERİ DÖNELİM! TERSİNE GÖÇÜN SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ: YENİYOL KÖYÜ ÖRNEĞİ*

Emek Barış KEPENEK¹, Tülay UĞUZMAN²

Öz

Göç, insanlık tarihinin en başından beri varlığını sürdüren, hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik boyutlara sahip karmaşık bir olgudur. Bu makalenin ana teması, “göç sürecinin tamamlandığını düşünen kişilerin ilk hareket noktalarına dönmeleri” olarak tanımlanan tersine göç olgusudur. Bu bağlamda makalenin amacı, tersine göç kavramının, hem göçmen kişi üzerinde hem de geri dönülen mekânda yarattığı ekonomik ve sosyal etkileri araştırmaktır. Makale ayrıca bulgular üzerinden bölgesel sorunlara yönelik çözüm önerileri getirmeyi de amaçlamaktadır.

Rize iline bağlı Yeniyol Köyü araştırma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma, alan araştırması yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Emeklilik ve istenilen başarı düzeyine ulaşılmamış olması, geri dönüş nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geri dönüşlerin olduğu ailelerde toprak ve gelir paylaşımları üzerine sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Göçün önüne geçebilmek için kırsal kesimde yaşamı kolaylaştıracak, gelir getirecek yapıların kurulması ve bölgesel özelliklere göre yapılmış kalkınma politikalarına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: *Tersine Göç, Doğu Karadeniz, Tarımsal Faaliyet, Kalkınma Politikası, Emeklilik*

* Bu çalışmadaki alan araştırması Başkent Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri desteği ile yapılmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, e-posta: ebkepenek@baskent.edu.tr

² Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, e-posta: tuguzman@baskent.edu.tr

LET'S GO BACK TO OUR VILLAGE! THE SOCIO-ECONOMIC IMPACTS OF REVERSE MIGRATION: THE CASE OF YENİYOL VILLAGE

Abstract

Migration is a complicated concept which contains social, cultural and economic aspects and has been existed since the beginning of word history. The main theme of this article is “the reverse migration” which means the turning back to the origin place of the people who fulfilled their aims. In that respect, the article discusses the economic and social impacts of reverse migration on both origin place and the migrants. Besides, some crucial policy recommendations were established according to the analyzes of the field research.

As a case, the village of Yeniyol was selected. Field research was used as methodology.

There are two reasons for the reverse migration: retirement and inability to reach the targeted economic level. Besides, reverse migration creates problems in families in terms of sharing both lands and income. The region needs effective policies which support the living in rural areas and promote the channels to increase the economic income.

Keywords: *Reverse Migration, East Black Sea, Agriculture, Developmental policy, Retirement*

Giriş

Göç, insanlık tarihinin en başından beri varlığını sürdüren, hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik boyutlara sahip karmaşık bir olgu olduğundan, sosyal bilimler açısından oldukça önemsenen bir konudur. Bu makalenin ana teması, “göç sürecinin tamamlandığını düşünen kişilerin ilk hareket noktalarına dönmeleri” olarak tanımlanan *tersine göç* olgusudur. Bu bağlamda makalenin amacı, çok farklı boyutları olan tersine göç kavramının, hem göçmen kişi üzerinde hem de geri dönen mekânda yarattığı sosyoekonomik etkileri araştırmaktır. Ayrıca bulgular üzerinden bölgesel sorunlara yönelik çözüm önerileri getirmektir.

Rize ilinin de içinde yer aldığı Doğu Karadeniz Bölgesi, birçok farklı nedenden dolayı her zaman en fazla göç veren bölgeler arasında olmuştur. Bununla birlikte kentlere gitmiş olan insanlar, belli bir süre sonra ekonomik, toplumsal ve kültürel nedenlerle orada tutunamadıklarında ya da emekli olduklarında, köyelerine kesin dönüş yapmaktadırlar. Bu ve benzeri nedenlerle kentten köye yapılan kesin dönüşler; geri dönen ailelerin yeni arazi arayışları, yeni ev yaptırma üzerine istekli olmaları, yeni yaşamlarına alışma çabaları, kendilerine miras kalan taşınmazlar vb. ile ilgili konularda önceden karşılaşılmayan ya da her biri kendine özgü boyutları olan sorunlar yaratmaktadır.

Araştırmanın amacı, tersine göç olgusunun sosyoekonomik yansımalarını ortaya çıkarmak ve bulgular üzerinden bölgesel sorunlara çözüm önerileri getirmektir. Türkiye'nin en çok göç veren bölgelerinden biri olan Doğu Karadeniz'de yer alan Rize ilinin Ardeşen ilçesine bağlı Yeni Yol Köyü, araştırma evreni olarak seçilmiştir. Çalışmanın üç temel hedefi vardır:

- Yeni Yol Köyü'nde tersine göç oluşma nedenlerini incelemek,
- Tersine göç olgusunun köy yaşamı üzerinde yarattığı değişiklikleri saptamak ve bu değişikliklerin sosyal ilişkileri ne derecede etkilediğini ortaya çıkarmak,
- Araştırmanın bulgularına dayanarak sosyoekonomik boyutu olan politika önerileri geliştirmektir.

Araştırma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama literatür taraması, ikinci aşama var olan durumun bir alan araştırması ile saptanması, üçüncü aşama ise elde edilen bulguların analizi ve problemin çözümüne yönelik fikirlerin geliştirilmesidir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kırsal kesimin çözülmesi, kentlere yapılan göçler vb. konularda çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen kentlerden köylere dönüş sürecinin, bir başka deyişle tersine göçün nitel ve nicel olarak, aynı oranda işlenmemiş olması, yapılan bu araştırmanın özgün yönünü oluşturmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde son yıllarda sıklıkla gözlenen tersine göç olgusunu, neden ve sonuçları ile birlikte ele alan bu çalışmada elde edilen bulgular; yalnızca bilimsel katkılar olarak kalmayacak aynı zamanda, sorunların çözümü için, bölge özelinde ya da genel olarak oluşturulacak sosyoekonomik ve kültürel politikalara da yol gösterici bir işlev görecektir.

Hiç Bitmeyen Hikâye: Göç

Literatürde göç kavramının, insanların buldukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmeleri olarak tanımlandığı görülmektedir (Özer, 2004; Koçak ve Terzi, 2012). Başka bir tanımda ise “Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” olarak belirtilmektedir (Yalçın, 2004: s.13). Göç olgusu, insanlığın başlangıcından bu yana süregelen, dünyanın her yerinde görülebilen ve gelecekte de devam etmesi çok muhtemel olan bir durumdur.

Göçler; uluslararası boyutunun dışında köyden kente, köyden köye, kentten kente ve kentten köye doğru olabilmektedir. Türkiye’de çoğunlukla köyden kente ve kentten kente doğru göçler görülmektedir. Türkiye’de II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle 1950’lerden başlayarak uygulanan tarım politikaları ve teknolojik değişimler (tarımda makineleşmenin artması ve kara yollarının yaygınlaşması), kırsal kesimin çözülmesine yol açmış bu da iş gücü fazlasını kentlere *itmesi* sonucu kırsal alandan ve köysel yörelerden

kentlere doğru göç olgusunu olağanüstü hızlandırmıştır (Tezcan, 1989). Bu hızlanmanın nedenleri arasında ayrıca, kentleşme hareketleri ya da kentsel bölgelerin çekiciliğinin artması da gösterilmektedir. Bu durum sadece Türkiye’de değil, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede de böyledir (Haas, 2006).

Göçün yarattığı değişimler kimilerince *modern olmanın şartı* gibi görülürken bazıları tarafından *geleneksel hayatın bozulması, kırdan gelen göçmenlerden kaynaklanan kentsel kültürün yozlaşması, iki kültür arasında sıkışıp ne köylü ne de kentli olunmaması* olarak değerlendirilebilmektedir (Bal, 2008: s. 106). Göç olgusunun hem aile açısından hem de hedef şehir açısından farklı boyutları vardır. Aile geçim sıkıntısından, şehir yaşamına ayak uydurmaya çalışmaya kadar birçok farklı sosyoekonomik problemle karşı karşıya kalmaktadır. Şehirler de göç dalgasına hazırlıksız yakalanmakta ve plansız büyüme eğilimleri göstermektedirler (Sağlam, 2006).

Yapılarına göre çeşitli göç türleri vardır (Koçak ve Terzi, 2012):

İç Göç: Herhangi bir ülke sınırları içerisinde olan göç hareketlerini ifade eder. Ülkenin genel yapısında bir değişim olmaz ama gidilen yere göre nüfus oranları farklılaşır. İç göç hareketleri daha çok o ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden, daha gelişmiş bölge ve kentlerine doğru hareket etmektedir (Özer, 2004: s. 24).

Mevsimlik/Sezonluk Göçler: İnsanların her yıl belirli aylar içerisinde geçim için çalışmak örneğin pamuk ya da fındık toplamak ya da tatil, dinlenmek için yazlık vb. yerlere gitmeleri olarak ifade edilebilir. Ancak tayin amaçlı başka şehirlere gitmek durumunda kalan ailelerin de içinde bulunduğu durum, emek göçü kavramıyla açıklanabilir.

Dış Göç: Gönüllü ya da zorunlu bir şekilde ülke sınırlarının aşarak başka bir ülkeye yapılan göç hareketlerini ifade eder.

Beyin Göçü: İyi eğitim almış yetenekli iş gücünün yetiştiği az gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye göçüne beyin göçü denmektedir. Eğitim ve istihdam kaynakları kısıtlı az gelişmiş ülkelerdeki yetenekli iş gücü, daha iyi yaşam şartları için başka bir ülkeye gitmek tercihinde bulunurlar.

Zorunlu Göç: Daha çok politik ya da askerî sebeplere dayalı olarak devlet zoruyla, istek dışı bir kararlarla yaşanan bölgenin terk edilmesidir.

Tersine Göç: Göç edilen şehir/ülkeden belirli bir zaman sonra aynı mekâna dönüş hareketini ifade eder.

Hikâye Tersine Dönüyor

Tersine göç, kişilerin doğdukları şehirden farklı bir mekânda, en az bir sene geçirdikten sonra tekrar ilk şehirlerine dönmeleri olarak tanımlanabilir (OECD, 2008). Tersine göç olgusuna yol açan birçok farklı neden vardır. Şehirlerde yoğunlaşan ekonomik kriz ve bunun sonucunda ortaya çıkan işsizlik, şehir yaşamına uyumsuzluk, kişilerin daha evvel göç ettikleri kırsal alanlara doğru tekrardan yönelmeleri sonucunu doğurmuştur (Yılmaz, 2009). Örneğin 2008'deki ekonomik kriz nedeniyle büyük şehirlerden tersine göç edenlerin sayısı yaklaşık 30 bin civarındadır (Vatan Gazetesi, 11 Haziran 2009). Tersine göç aslında tüm dünyada çeşitli boyutlarıyla tartışılan önemli bir olgudur.

Bovenkerk (1974) tersine göçün birden fazla nedeni olduğunu söyler ve onları sınıflamaya çalışır. Onun için, göç edilen ülkedeki iktisadi ortamın bozulması geri dönüş kararındaki en önemli etkidir (Bovenkerk, 1974). Ancak Gmelchê (1980) göre kişinin güçlü aile bağları ve memleket özlemi geri dönüş kararı alınmasında oldukça önemlidir. Tersine göç kavramı ile ilgili teorileri kısaca gözden geçirmek, meselenin özünün anlaşılmasında yardımcı olacaktır:

Neo-Klasik Yaklaşım

Göç sorununa neoklasik ekonomistler, hem göç alan hem de göç veren bölgeler arasındaki gelir farklılıkları açısından bakarlar. Buradaki temel dürtü, göç eden kişinin yeni mekânında daha fazla gelir elde etme amacıyla yola çıkmasıdır (Todaro,1969). Bu bağlamda tersine göçün bu beklentilerin oluşmaması sonucunda ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Başarısız deneyimler ya da ulaşılamayan hedefler, geri dönüş kararının altında yatan en büyük etkenlerdir.

Yeni akım ekonomistlere göre *tersine göç önceden hesaplanmış stratejilerin*

bir sonucudur. Yani, sadece başarısızlıkla değil, istenilen hedeflere ulaşıldıktan sonra da tersine göç oluşmaktadır (Constant and Massey, 2002). Bu durum eve dönüş yaşamı için iyi bir alt yapı kurulmasını sağlar ve bu da dönüş için yeterli bir sebep olarak karşımıza çıkar. Hatta ister göçten önce ister göçten sonra olsun, göç edilen memleketten yapılan evlilikler de dönüş kararında etkili olmaktadır (Constant and Massey, 2002).

Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı yaklaşım, konuya sadece göç eden kişilerin bireysel nedenleri açısından bakmaz. Bu yaklaşım, göç edilen ya da göç veren mekânlardaki sosyoekonomik ve kurumsal durumların da göçe ya da tersine göçe karar vermede etkili olduğunu ileri sürmektedir (Cassarino, 2004). Göç edilen hedef yerleşim yerindeki sosyal ve ekonomik beklentilerin oluşmaması, adaptasyon sorunları ve kültürel açıklık, geri dönüş kararının en büyük nedenlerindedir. Bu yaklaşım içerisinde üçlü bir tipoloji de oluşturulmuştur (Callea, 1986):

Geri dönüş konusunda ısrarcı olanlar: Göç etmeden önce bile geri döneceklerine emindirler. Buradaki amaç, finansal olarak hedeflerin bir an önce tutturulması ve geriye döndüklerinde güçlü bir konumda olmaktır.

Emeklilik: Geri dönmeye karar verenler belirli bir çalışma hayatından sonra geri dönüp toprak sahibi olurlar ve yaşlılık dönemlerini evlerinde geçirmek isterler.

Yeni hedeflerin oluşmasıyla geri dönenler: Bu kesim, göçe karar verirken oluşan durumların ortadan kalkması ve eksik olan sosyoekonomik ortamın oluşmasıyla geri dönmeye karar veren dinamik kesimi temsil etmektedir. Sosyal gelişmişlik düzeyinin artması, yeni iş olanaklarının ortaya çıkması, kültürel çeşitliliğin oluşması gibi nedenler, geri dönmek isteyenlerin karar vermesini ve uyumunu kolaylaştıracak etmenlerdir. Geri dönen kimse yeniden bir sosyalleşme süreci yaşayacaktır (Dumon, 1986: p. 122). Bu bağlamda terk edilen mekân ile olan sosyal bağların koparılmamış olması önemli bir etkidir. Yani yerel ilişkilerin devamlılığı oldukça önemli görünmektedir (Lewis and Williams, 1986; Colton 1993). Bu noktada tekrar kabul edilme ve yeniden adaptasyon korkularının oluşması da normal kabul edilmektedir (Byron and Condon, 1996).

Transnasyonalizm

Geri dönüş, göç sürecinin sonu demek değildir. Aslında sürekli bir olgunun önemli bir parçasıdır. Bu süreç içerisindeki sosyoekonomik durumlardaki değişiklik, bunu sürekli kılar. Bu bağlamda geri dönenlerin yeniden entegrasyonu, önemli bir konu olarak tartışılmaktadır. Geri dönen kişi daha önceleri döneceği mekânı sürekli ziyaret ederek aslında geri döndüğü zamanda yaşayacağı adaptasyon sorunlarını en aza indirmeyi hedeflemektedir. Dönmeden önce para biriktirmek, yatırım yapmak ve aile ile ilişkileri devam ettirmek gibi hedefe yönelik eylemler kurgulanır. Kendilerini her zaman terk ettikleri mekânla özdeşleştirirler ve bu duyguyu kaybetmemeleri, geri dönme kararını etkiler (Al-Ali ve Koser, 2002). Bu bağlamda hemşehrilik ve akrabalık, önemli olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Ağ Teorisi

Bu teori de, göç edenlerin ilişkilerini sürekli sıcak tutmalarına yönelik fikirler geliştirilmiştir. Bu sosyal ilişkilerin gücü, geri dönme kararını verirken kişiye cesaret vermektedir (Eccles and Nohria, 1992). Bu teoride göç nedenleri için her iki tarafta bulunan mekânlardaki mikro ve makro durumlara vurgu yapılsa da orijin mekânla kaybedilmeyen sosyal ağ yapılar, geri dönüş kararının en büyük etmenleridir.

Geri dönüş her zaman gönüllü hareket olmayabilir. Zamansal olarak da hazır olana kadar beklenen bir süreçtir. Bu bekleme süresi ya hedeflerin tutturulmasıyla ya da hedeflerden iyice uzaklaşılması sonucunda ortaya çıkan bıkkınlık durumuyla sona erer. Ayrıca göçün başladığı mekândaki sosyal, ekonomik ve kültürel ortamın değişmesi de bu süreyi azaltabilir. Sosyal ağ teorisi, tersine göç olgusunda ekonomik ve kültürel nedenlerin yanında sosyal ilişkilere daha fazla önem vermektedir.

Nedenleri farklı olduğu için geriye dönüşün etkileri de farklılıklar göstermektedir. Temel etkileri ekonomik ve sosyal olarak ayırabiliriz. King'e (1986) göre geriye dönenler, edindikleri becerilerle döndükleri mekânda yenilik öncülerini olarak görülebilmektedirler. Ancak gittikleri mekânda elde edilen becerilerle dönüş yapılan mekândaki ihtiyaçlar uyumsuz olursa o zaman uyum sorunu yaşanabilir (King, 1986). Diğer önemli bir nokta ise geri

dönerlerin gittikleri yerde elde edindikleri tasarrufları nasıl değerlendirecekleri konusudur (Öner, 2016). Dönerlerden birçoğu birikimlerini kendileri için harcamayı tercih etmektedirler. Eve yönelik harcamalar en çok görülen harcama tipidir (King,1986).

İktisadi etkilerin yanında sosyal etkilerde oldukça önemlidir. Bu noktadaki en önemli sosyal problemin, geri dönerlerin döndükleri mekâna uyum sağlama süreçleridir. Gmelch (1980) bu noktada geri döner mekândaki iktisadi ve toplumsal koşullara dikkat çeker. İkinci önemli nokta ise geri dönerlerin buna ne kadar hazır oldukları ve bu dönüşü kesin olarak isteyip istemedikleridir. Geri döner mekân hakkında elde edilen bilgiler, kişinin uyum konusunda başarı oranını yükseltmektedir.

Özellikle, göç veren bölgelerdeki yeni büyüme ve istihdam olanaklarının oluşturulması, tarımda sürdürülebilir gelir yollarının kurulması ya da kısaca göç veren bölgelerin ekonomik ve siyasal koşullarının iyileştirilmesi gibi tartışmaların tersine göçün oluşmasında etkili olduğu bilinmektedir (İslamoğlu, Yıldırım alp, Benli, 2014).

Türkiye’de Tersine Göç Sorunsalı

Göç, Türk sosyal bilimler yaşamında her zaman dikkat çeken bir olgu olsa da tersine göç ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Yıllar itibarıyla kentler, köyden kente göç edenleri kendi bünyesinde sindiremeden, yeni göç dalgaları ile karşılaşmışlardır. Göçler sonucu kentlerde varoşların oluşması, bu bölgelerde yeni ve çarpık kentlerin meydana gelmesi, bu süreçlerin doğal sonuçlarıdır. İşte bu noktada kentsel yapı; kendi içerisindeki fazlalıkları geri itmeye veya bu fazlalıkların olumsuz etkilediği diğer kentlileri arayış içerisinde sürüklenmektedir. Bu arada azalan nüfus, kırsal bölgelerde ekonomik bölüşümdeki payın artmasına ve yeni fırsatların doğmasına neden olmuştur (Güreşçi ve Yurttaş, 2008; Gümüş ve İlhan ve Gülersoy, 2013, Coşkun, 2017: s. 22). Bunun sonucunda süratle kentsel bölgelerdeki çekici faktörler, itici faktör hâline dönüşmeye başlamıştır.

Bir başka deyişle, başta ekonomik sorunlar olmak üzere çeşitli nedenlerle kırsaldan yurt içine veya yurt dışına yapılan göçler, göç edilen yerlerde meydana gelen olumsuzluklar nedeniyle tersine göç şeklinde yeniden gerçekleşmektedir.

Bu nedenlerin başında kent yaşamına olan uyumsuzluk, işsizlik ve buna bağlı olarak gelişen sosyal dışlanma, barınma-konut yetersizliği, psikolojik ve kültürel sebepler gelmektedir (Tezcan, 1989). Köylerin sosyoekonomik dönüşümü de (ulaşım, kamu hizmetleri vs.) köyler için yeni çekim alanlarının oluşmasına neden olmuştur.

Bunlara ek olarak çalışma yaşamının kişinin isteğine bağlı olarak sonlandırılmasından sonra, kısaca emeklilik döneminde, insanların doğduğu topraklara dönme arzusu ve yaşamlarını artık orada sürdürme ve belki de doğdukları yerde ölme ve ya orada gömülme isteği de tersine göçün ardındaki nedenlerden bazılarıdır.

Tezcan'a (1989) göre kırsal alana göç iki türde görülmektedir:

1- Geçici Göçler:

Belirli bir zaman aralığını kapsayan göç hareketleridir. Kişi bu sürenin sonunda esas yaşadığı eve mutlaka dönüş yapmaktadır. Örnek olarak yaylaya göç, deniz kenarındaki yazlıklara gidiş, tatil köylerinde geçirilen zaman verilebilir.

2- Sürekli Yapılan Göçler:

Kentten kırsal bölgelere yapılan kalıcı göç hareketleridir. Bunun altında birçok farklı neden yatmaktadır: Kent yaşamına olan uyumsuzluk, işsizlik, geçim zorluğu ya da emeklilik, yaşlılık gibi birçok farklı nedeni vardır (Tezcan, 1989).

Türkiye'de az gelişmiş bölgelerden iş olanaklarının daha geniş olduğu sanayi ve ticaret merkezleriyle iklim koşullarının daha elverişli olduğu turizm merkezlerine doğru yoğun bir gönüllü iç göçün yaşandığı görülmektedir. Türkiye'deki nüfus hareketleri bölgeler temelinde ele alındığında, sürekli göç veren ve sürekli göç alan bölgeler ayrımı söz konusu olabilmektedir. Sürekli göç veren Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz Bölgeleri, sürekli göç alan bölgeler ise İstanbul ve Kocaeli gibi sanayi merkezleri ile Muğla ve Antalya gibi yumuşak iklimli kentleri içine alan Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu bölgeleridir (DPT, 2001).

Rize İli ve Göç Sorunsalı

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere 1970'lerden beri Rize, sürekli göç veren iller arasında yer almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin pek çok yerinde olduğu gibi Rize'de de bu yoğun göç verme sürecinin nedenleri olarak; gelişmeye ve tarımsal dönüşüme izin vermeyen coğrafi koşullar, sanayi gelişiminin yoğun olmaması sebebiyle bu alanda istihdam olanaklarının azlığı ve bu sıkıntı yüzünden insanların istedikleri gibi bir hayat kuramamaları, tarım politikalarının güçlü olmamasından dolayı tarımdan geçimini sağlama olanaklarının azalması vb. sebepler gösterilebilir. Bu sebepler insanları yeni arayışlara itmektedir. Ayrıca okullaşma alt yapısının eksikliğinden dolayı şehir dışına okumaya gidenlerin sayısı da oldukça fazladır. Bu kişiler okullarını bitirdikten sonra geri dönmektense, başka şehirde çalışma olanaklarını aramaya çabalamaktadır (Genç, 2011).

Tablo 1: Yıllara Göre Rize İlinin Net Göç Oranları

Dönem	Net Göç Oranı (%)
1975- 1980	-26,1
1980-1985	-32,6
1985-1990	-84,0
1995-2000	-21,9
2000-2007	-1,9
2007-2016	-1,8

2000'li yıllarda; kırsaldan kentlere olan nüfus hareketi devam etmektedir. Sonuçta kentsel nüfus oranı kırsaldan daha fazla duruma gelmiştir. 2017 yılını sonu itibarıyla kentleşme oranı % 68'dir. (www.tuik.gov.tr). Öte yandan **Tablo 1**, 2000'li yıllarda net göç oranının azaldığını göstermektedir. Bu durum, kentsel bölgelerde çekiciliğin yanı sıra iticilik faktörünün de belirginleşmeye başladığı ve tekrar yoğun nüfustan az yoğun nüfusa doğru bir hareketlenme başlamış olduğu şeklinde de yorumlanabilir (Güreşçi ve Yurttaş, 2008). Yani göç verme ile alma arasındaki fark, dikkat çekici bir oranda azalmıştır.

Yukarıda kısa literatür özetinden de anlaşılacağı üzere tersine göç olgusu çok boyutlu ve farklı disiplinleri bir arada barındıran bir olgudur.

Mikro sosyolojik bakış açısıyla incelenirse, göç kararının kişisel bir karar olduğu söylenebilir. O kararı aldırın birçok farklı sosyoekonomik nedenlerin var olduğu da açıktır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bunun içerisinde ilgili literatür incelenmiş, anket ve derinlemesine görüşme soruları hazırlanmıştır. Elde edilen veriler, istatistiksel analiz yöntemleriyle çözümlenmiştir.

Sosyal ağ teorisi bağlamında kurgulanan hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- Geri dönecek mekândaki akrabaların varlığı, geri dönüş kararının alınmasını pozitif yönde etkiler. Çünkü varlığı sürdürülen sosyal ilişkiler, kişileri karar alma sürecinde cesaretlendiren etmenlerdir.
- Geri dönecek mekândaki sahip olunan/olunacak tarım arazilerinin varlığı, yeni bir yaşamın kurulmasını sağladığı için ailelerin geri dönüş kararının alınmasını pozitif yönde etkiler.

Bu iki temel hipotezin yanında ilgili olduğunu düşündüğümüz araştırma soruları da şu şekilde belirlenmiştir:

- Tersine göç sürecine yol açan nedenler nelerdir?
- Geri dönüşler köydeki sosyoekonomik yaşamı nasıl etkilemiştir? Diğer bir deyişle geri dönüş aile içi ilişkileri, köydeki gelenek ve görenekleri, kadın- erkek ilişkilerini ve toplumsal dayanışmayı nasıl etkilemektedir?
- Toprak paylaşimleri nasıl yapılmaktadır?
- Paylaşım sırasında sorunlar oluşmuş mudur? Bu sorunlar hukuki boyuta taşınmakta mıdır?
- Aile içindeki kadınların paylaşım sürecindeki rol ve tutumları nelerdir?

Bu hipotezleri doğrulamak ve bu araştırma sorularını cevaplamak üzere yapılmış bulunan literatür taramasından yararlanılarak hazırlanan anket formu, araştırma evreni olarak belirlediğimiz Yeniol Köyü'ndeki

ailelerin tamamına, yerleşik olanlar ve geri dönenler ayırımı yapılmaksızın uygulanmıştır. Derinlemesine görüşme, geri dönenlerle yapılmıştır. Bunun dışında yine önceden hazırlanmış olan görüşme sorularının da anketlerden elde edilemeyen örtük bilgilere ulaşılmasını sağladığı düşünülmektedir.

Sonuçların Değerlendirilmesi

Yeniyol Köyü

Rize ilinin Ardeşen ilçesinin doğu sınırında ve sahilde yer alan Yeniyol Köyü'nde resmî kayıtlara göre 184 hane ve sürekli yaşayan 350 kişi (171 E, 179 K) bulunmaktadır. (www.tuik.gov.tr).

Son beş yılda köyde sürekli yaşayan nüfus 350 ile 390 arasında değişmektedir. Yaz aylarında köyün nüfusu yaklaşık olarak üç katına çıkmaktadır. Bu artışın iki kaynağı vardır;

(a) Kış aylarında Ardeşen ve Fındıklı gibi ilçe merkezlerinde yaşayanların yaz aylarını Yeniyol Köyü'nde geçirmeleri; bunların her birinin birer otomobil sahibi olması, köyde yaşam ile kentte çalışma olanağının birleştirilmesini sağlamaktadır; köyde yaşayan ve kentlerde çalışanlar, nüfusunun %70'ini oluşturmaktadır.

(b) Rize dışında yaşayanlar yaz tatillerini geçirmek üzere köye gelmektedir.

Tarımsal faaliyetler esas olarak ya yarıcılık ya da işçilik yöntemiyle yürütülmektedir. Daha ağırlıklı olan *yarıcılık* uygulamasında, bir aile tüm tarım arazisinin bakımını ve ürününün toplanmasını, köy dışından, büyük çoğunluğuyla Doğu Karadeniz'in dağ köylerinden gelen göçmen diyebileceğimiz bir aileye bir-birkaç yıllığına ya da daha fazla bir süre ile bırakmaktadır. Kendisine barınma olanağı sağlanan yarıcı bunun için hiç kira ödememekte; ürün satışından elde edilen parasal gelirin yarısını almaktadır.

İşçi çalıştırmada ise belli bir işin, arazi düzenlemesi, ürün toplanması vb. yapılması karşılığında ücret ödenmesi biçiminde olmaktadır; kendilerine ayrıca kalacakları bir yer sağlanan işçilerin çok büyük çoğunluğu, Gürcistan kökenlidir.

Tüm aileler çay yaprağı ve sınırlı bir ölçüde de olsa fındık üretimine dayanan tarımsal faaliyette de bulunmaktadır. Aile fertlerinin bir kısmı sadece tarımla ilgilenir. Kentlerde tarım dışı işlerde çalışanlar da çalışma saatleri dışında özellikle hafta sonları tarımsal faaliyetlere sınırlı bir katkı yapmaktadır.

Köyde sürekli oturan neredeyse her hanenin, tarım dışında gelir getirecek bir faaliyeti vardır. Pek çok kişi, çevrede bulunan üç çay fabrikasında işçi olarak ayrıca devlet memuru ya da küçük esnaf olarak çalışmaktadır.

Okula gitmeyen çocuk yoktur. Yeniol geleneksel olarak yörenin okuma-yazma oranı en yüksek ve eğitilmiş insanı en fazla köyü olarak bilinmektedir. Her ne kadar tarım çok önemli bir gelir sağlasa da gençler mutlaka bir okula gitmek ve işe girmek gibi planlar yapmaktadır.

Araştırma Sonuçları ve Değerlendirme

Yeniol Köyü'nde 5 kişilik bir anketör ekip tarafından bir haftalık bir çalışma süresinde toplanan araştırma verileri, anket tekniği uygulanarak çalışma döneminde içerisinde yaşam olan tüm evlere uygulanmıştır. O dönemde 125 hane ile görüşülmüştür. Anket yöntemi uygulanan görüşmelerde köyün sosyal ve ekonomik yaşamına dair bilgiler sorulmuş ve köyün bir profili oluşturulmuştur. Görüşme yapılan ailelerin %17'sinde (21 kişi) yıllar önce göç edip belirli bir dönem sonra köye dönüş yaparak yaşamaya başlayan en az bir aile ferdi vardı. Bu kişilerin 10'u ile de derinlemesine mülakat yapılmıştır. Katılımcılardan ikisi kadın sekizi ise erkektir.

Köyde, içerisinde tek kişinin yaşadığı yedi hane vardır. En kalabalık nüfusa sahip hanede on üç kişi yaşamaktadır. Bu hanelerden % 70'inin köy dışında yaşayan aile üyeleri ya da birinci derece akrabaları vardır. Ayrıca hem köyde hem şehirde evi olan aile oranı ise

% 48'dir. Bu durum bize köy halkının şehir yaşamından da kopmadıklarını ve aslında ikili bir yaşama sahip olduklarını göstermektedir. Köy yaşamının zorlukları, ev standartlarının çok yüksek olmaması (kalorifer sistemi olan ev sayısı yüzde 10'dan azdır) ve özellikle kışların çok soğuk olması, kişileri

böyle bir tercihe itmiştir. Ayrıca evler genellikle köye yakın ilçelerde ve illerde bulunmaktadır. İlçe olarak Ardeşen, il olarak da Rize ve Trabzon tercih edilmektedir.

Bu ailelerin % 88'i geçim için tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Geri kalanlar ise ilçelerde kamu ya da özel sektörde bir işte çalışmaktadır. Esas olarak köyün geçim kaynağını üç farklı ürün sağlamaktadır: Çay, fındık ve kivi. Hanelerin % 91'inde ana ürün çaydır. Hanelerin % 46'sı her üç üründen de gelir elde etmektedir. Hanelerin sadece % 11'i hayvancılıkla da geçinmektedir. En çok inek ve keçi beslenmektedir. En gelir getirici ürün ise taze süt ve tereyağıdır. Tarımsal faaliyetler yoğun olarak nisan ve kasım ayları arasında olmaktadır. Çay hasadı nisan, temmuz ve eylül olmak üzere yılda üç defa yapılmaktadır. Ağustos ayı fındık toplama zamanı, kasım ayı ise kivilerin toplanma zamanıdır.

Okul çağındaki tüm çocuklar okula gitmektedir. Bu çocukların % 20'si sadece yazın tarımsal faaliyete katkı yapmaktadır.

Köyde 14 yıldır kadastro³ çalışmaları yapılmaktadır. Ailelerin ancak % 62'si kardeşler arasında toprak paylaşımında bulunmuştur. Toprak paylaşımında söz sahibi olanlar, ailelerin erkek üyeleridir. Topraklar erkek kardeşler arasında pay edilmekte olup kadınların toprak paylaşımından aldıkları bir pay yoktur. Ancak her kız kardeş her bir erkek kardeşin sorumluluğuna verilmektedir. Erkek kardeş, toprak gelirinden ürün ya da para olarak kız kardeşine pay verir. Her ne kadar kadınlar yasal olarak topraktan pay alma hakkına sahip olsalar da bu durum köyde tamamen geçmişten gelen geleneksel bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Paylaşım sırasında aile fertleri arasında sorunlar oluşsa da bu sorunların mahkemeye taşınma oranı yapılan araştırmada % 9,2 olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kardeşler arasında küslük gibi sosyal tavırlar görülmektedir.

Derinlemesine görüşmeler ise on yıldan fazla bir süre önce köyden başka bir şehre hatta başka bir ülkeye göç etmiş ve daha sonra dönüş yapmış kişiler

³ Kadastro çalışmaları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan devlete ait arazilerle köylüye ait arazilerin kesin olarak belirlenmesi ve köylüye resmî tapuların dağıtılması sürecini ifade etmektedir. 2004 yılında çalışmalar tamamlanmasına rağmen açılan davalar ve yeniden düzenleme çalışmaları hâlen devam etmektedir.

arasından seçilerek yürütülmüştür. Özellikle göç algısının daha iyi anlaşılması açısından kaynak kişiler başta üç büyük şehir olmak üzere, Samsun ve Bursa gibi görece büyük illerde yaşayan kişiler arasından seçilmiştir. Köyün bağlı olduğu Rizede yaşayan ya da komşu iller olan Trabzon ve Artvin'de yaşamış olanlar seçilmemiştir.

Göç eden bu kişiler ağırlıkla İstanbul, Ankara ve İzmir'i tercih etmişler, ağırlıklı olarak da İstanbul'a gitmişlerdir. Yurt dışına giden bir kişi ise Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamaktadır. Köyünden en fazla uzak kalan kişi yirmi yedi, en az uzak kalan kişi ise on üç yıl dışarıda yaşamıştır. Görüşme yapılan bir kişi, bir kamu kurumunda çalışırken kendi isteği ile İstanbul'a tayin olmuştur. Bunun altında da büyük bir ilde, farklı ve geniş bir çevrede yaşama isteğinin yattığını görmekteyiz.

Görüşme yapılan on kişiden sadece dördünün göç etmeden önce çay fabrikalarında geçici işçilik yaptıklarını ya da herhangi bir işletmede kısa süreli olarak çalıştıklarını tespit etmiş bulunmaktayız. Bu kişilerin hepsi de vasıfsız işçidir ya da bir esnafın yanında çalışmışlardır. Diğerleri ise tarımsal faaliyetlerle ilgilenmekte idiler. Göç edenlerin tamamı bu kararı tek başlarına almışlardır. Ancak dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, göç etmeyi hedefledikleri ilde ve ülkede mutlaka bir akrabalarının ya da bir tanıdıklarının olmasıdır. Bu durumda, sosyal ilişki ağlarının güçlü olması, kararın alınmasında etkili olmuştur demek mümkündür.

Tersine göçün etkilerini anlamaya çalışmanın en önemli adımı, bu kişilerin neden göç ettiklerinin anlaşılmasıdır (Bovenberk, 1974). Araştırmamızda bizimle görüşmeyi kabul eden katılan tüm kişilerin göç etme nedenleri arasında, köydeki gelirlerinin az olması ve mutlaka köy dışında yaşama isteği bulunmaktadır. Zaten büyük şehirlerin seçilme nedenlerinden bir tanesi de iş imkânlarının fazlalığıdır. Köyden gidenler ilk hedeflenen şehre vardıklarında, belirli bir süre akraba yanında kalmayı tercih etmişlerdir.

Göç edenler, belirli bir zaman alan uyum döneminden sonra kendi evlerini açma kararı almışlardır. Bu zamanın, belirli bir iş bulunması ve gelirin sürekli hâle gelmesine kadar devam ettiğini görmekteyiz.

Katılımcıların % 60'ı ilk çalışmaya başladıkları iş yerini belirli bir süre

sonra bırakmış ve başka işlerde çalışmaya başlamışlardır. Bu kişilerden ikisi kendi işlerini kurmuşlardır.

Görüşmeye katılanların tamamı, gittikleri ilde yaşayan hemşehrileri ile ilişki kurmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda gidilen ildeki sosyal ilişkiler, uyum sürecinin atlatılmasında yardımcı olmuştur. Hatta hemşehri derneklerine üye de olmuşlardır. Bir kişi dışında görüşülenlerin tamamı, göç dönemini ilk gittiği ilde tamamlayarak geri dönmüştür.

Geri dönüş nedenlerine bakıldığında emeklilik ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların %50'si emekli olduktan sonra köye dönmeye karar vermiştir. Bunlardan sadece ikisi bir kamu kurumundan emekli olmuştur. %33'ü (üç kişi) iş yerinin feshedilmesi nedeniyle yeni bir iş aramamayı ve köye dönmeyi tercih etmiştir. Yurtdışında yaşayan kişi ise yaşam koşullarında ani bir değişiklik sebebiyle ülkeyi terk etmek durumunda kalmış ve köye dönme kararı almıştır. Bir kişi de belirli bir süre çalıştığı iş yerinden ayrılıp birikimini serbest ticarete yatırmış ancak başarısız olduktan sonra köye dönme kararı almıştır.

Katılımcılar refah anlamında istedikleri seviyeye ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. Yaşadıkları şehrin güzel olmasına rağmen, ekonomik zorlukları ve kent yaşamının sıkıntılarını ağır bir şekilde yaşamış olduklarını söylemektedirler. Kamu kurumunda çalışmış ve emekli olarak köye dönen iki kişi hariç katılımcıların tamamı, geçmişte istedikleri şartların oluşması durumunda köye dönüşlerini daha erken yapmayı tercih edebileceklerini belirtmişlerdir. Ancak hepsi de “göç kararı almadan önce yeterli geliriniz olsaydı köyden ayrılır mıydınız?” sorusuna “evet” cevabı vermişlerdir. Bu durumu; her ne kadar ekonomik sebepler göç kararında önemli yer tutsa da köy yaşamının kültürel anlamda yetersizliğinin ve seçeneklerin darlığının da köyden kente göç kararının alınmasında etkili olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Hatta geri dönenlerden üç kişi dönüş yaptığı ildeki ilişkilerine devam etmekte ve belirli aralıklarla o şehirlere tekrar gitmektedirler. Diğer bir deyişle katılımcılar, her ne kadar dönmekten mutlu olsalar da büyük şehirdeki çevrelerini aradıklarını belirtmişlerdir.

Emekli aylıkları ve iş tazminatları, geri dönerken yapılmış olan birikim olarak ön plana çıkmaktadır. Geri döndükten sonra henüz bu

birikimi harcamayan kişi sayısı üçtür. Katılımcılar, geri döndükten sonra sosyoekonomik durumlarının olumlu yönde geliştiğini belirtmişlerdir. Sadece iki kişi kendine özel bir ev yaptırmayı hedeflemektedir. Bir kişi de dönmeden önce evini yaptırmıştır. Bu kişiler ayrıca toprak bölüşümlerinde her hangi bir sıkıntı ile karşılaşmamış olduklarını da ifade etmişlerdir.

Kendilerine anket uygulanan ve görüşmeler yapılan kişilerin köye döndükten sonra köy yaşamında karşılaştıkları en büyük sıkıntının, sosyal ilişkilerde ortaya çıkan zayıflık olduğu görülmektedir. Yani, bu kişiler, köyde ortak hareket etme duygusunda azalma olmasını ve ortak sorunlara karşı duyarlığın kaybedilmiş olmasını, en önemli sorunlar olarak belirtilmiştir.

Genel olarak araştırma sonuçlarını değerlendirmek istersek:

1. Köy dışında çalışan ve emekli olduktan sonra, Yeni yol Köyü'ne kesin dönüş yapanların oranı, toplam emeklilerin %90'ına ulaşmaktadır. Bunların tamamı önce köyde yeni bir ev yaptırmakta; sonra da yaz aylarının tamamını köyde geçirmektedirler. Köye dönüş yapan emeklilerin neredeyse tamamı kış mevsimini önceden çalıştıkları kentlerde geçirmektedir. Başka bir anlatımla bu köyde, yazın köylü-kışın kentli olarak yaşayan çok sayıda insan vardır.
2. Son beş yılda geri dönen kişi sayısında artış vardır. Bu beş yılda inşa edilen yeni ev sayısı on altı olup toplam hane sayısının %9'unu oluşturmaktadır.
3. Geri dönen ailelerin bazıları köyde kendi evlerini yaptırmaktadırlar. Hâlen şehirde yaşayan ama ev yaptıranlar da mevcuttur. Bu kişiler, bir gün mutlaka köye döneceklerini düşündüklerinden ya da en azından çocuklarına köye geldiklerinde kalacakları bir yerleri olsun düşüncesiyle ev yaptırmaktadırlar.
4. Ancak ne yazık ki köyde yeni bir ev yaptırılması, çay ya da fındık tarlası gibi bir kısım verimli arazinin kaybına da neden olmaktadır.
5. Kent ve köy yaşamının bu bütünleşme sürecine, özel otomobil sayısının artması öncelikli olmak üzere, ulaşımın kolaylaşması, geri dönüşler için altyapı oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu olgunun kendine özgü ekonomik, kültürel ve toplumsal nedenleri ve sonuçları bulunmaktadır.

6. Köyün deniz kenarında olması ve neredeyse her evde araba bulunması, insanların şehirlere kolayca ulaşmasına yol açmaktadır. Bu durum hem şehir yaşamına alışmış insanların geri döndüklerinde adaptasyonlarını kolaylaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmakta hem de ev yapım süreçlerini oldukça kolaylaştırmaktadır.
7. İlk hareket noktalarına geri dönenlerin ekonomik, kültürel ya da sosyal nedenleri vardır. Yeniyol Köyü'nde emekli olduktan sonra doğduğu topraklara dönme isteği oldukça önemli bir yer tutmaktadır.
8. Kent yaşamına adapte olamayarak geri dönen kişi ya da aile sayısı yok denecek kadar azdır.
9. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, göç edenlerin Ankara, İstanbul ya da İzmir'i tercih etmeleridir. Rize ya da Trabzon'u tercih etmemektedirler. Çünkü o iller köye çok yakındırlar ve bağların tam olarak koparılmaması hissi oluşmamaktadır. Ayrıca büyükşehirlerde iş bulma ve adaptasyon olanakları oldukça fazladır. İlginç bir şekilde köyden ayrılan kişiler, köyün doğu kısmında yer alan Artvin ilini hiç tercih etmemektedirler.
10. Geri dönenler aslında emekli olan ebeveynlerdir. Şehirde okuyan ya da iş sahibi olan çocuklar geri dönmeyi düşünmemektedir. Ayrıca göç eden ebeveynlerin başka şehirlerde doğan çocukları da köyde yaşamayı hiç düşünmemektedirler ancak köy ile olan ilişkilerini de kesmeye de taraftar değildirler. Ailelerin köyde ev yaptırması onların yaz tatillerini köyde geçirmeleri için önemli bir seçenek oluşturmaktadır.
11. Geri dönen herkes, dışarıda oldukları sürede köyle olan ilişkilerini sürekli şekilde devam ettirmişlerdir. Çalışma izinlerini köyde geçirmenin yanı sıra yaşadıkları şehirlerde katıldıkları hemşehri dernekleri yoluyla köy ile olan ilişkilerini de devam ettirmektedirler. Bu durumun geri dönme kararı üzerinde etkisi olduğu açıktır. Bu şekilde ilk hipotezin doğrulandığını görülmektedir.
12. Köyde araziler erkek kardeşler arasında eşit olarak bölünmektedir. Kadın kardeşlere topraktan pay verilmemektedir. Bu tamamen geleneksel bir durumdur. Kadınlarda toprak bölüşümünde topraktan pay talep etmemektedir. Kadınların hakkı erkek kardeşler üzerinden paylaşılır.

Arazi sahibi erkek kardeş yükümlülüğünü aldığı kız kardeşine arazi gelirinden pay verir. Bu payın paylaşımı para ya da ürün olarak olmaktadır. Bu bağlamda geleneklerde yıllardır herhangi bir değişme yoktur.

13. Bazen toprak paylaşımı sırasında kardeşler arasında sorunların ortaya çıktığı duyulmaktadır. Böyle durumlarda kardeşler arasında bir küslük oluşmakta ancak hukuksal anlamda açılan dava sayısı oldukça azdır.
14. Geri dönen aileler için arazinin varlığı önemli bir nedendir. Bu bağlamda ikinci hipotezin de doğrulandığını vurgulanabilir.
15. Arazilerin resmî tapulaşma işlemleri için Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü'nün çalışmaları, araştırmanın yapıldığı sırada devam etmekte idi. Ancak resmî tapulaştırma süreci kişiler, özellikle de kardeşler arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına, itirazlar edilmesine ve hatta davalar açılmasına yol açıyordu. Yapılan bu itirazlar ve devam eden mahkemeler, tapulaştırma süresini çok uzatmaktaydı. Bu bağlamda hemen her ailede sorun olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Başka diğer etkenlerin yanı sıra Yeniol Köyü'nün deniz kenarında olması nedeniyle, köy halkı kente göç etmiş olsa da köyleriyle ilişkilerini kopartmamıştır. Hâlen köyde yaşayan ancak ailelerinin geçim kaynağı tarım olan kişilerinde şehirlerde çalışarak gelir elde etmeye de dayalı arzuları canlıdır. Çünkü tarımdan elde edilen gelir, tüm aile bireylerinin geçimi için yeterli değildir. Bu bağlamda yörede yetiştirilen üç temel ürüne ilişkin tarım politikalarının yetersizliği, bir başka söyleyişle kg. başına gelirin azlığı ve devlet desteklerinin yetersizliği vb. unsurlar, belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle uygun devlet politikaları köyde refah seviyesini ve yaşam kalitesini yükseltecek şekilde yeniden oluşturulmalıdır. Böylece bir yandan kente yapılacak yeni göçlerin önüne geçilmesi sağlanacak ve geri dönüşlerinde sayısı arttırılmış olacaktır.

Ayrıca geri dönüş için sadece dönülen yerde değil terk edilen kentlerde de tersine göçü destekleyecek politikalar geliştirilebilir. 2012 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından geliştirilen *İstanbul'dan Tersine Göç*

*Projesi*⁴ önemli bir örnek olarak gösterilebilir (İslamoğlu, Yıldırım, Benli, 2014).

Böyle bir seçeneğin oluşması için de köydeki tarımsal gelirin, kentteki ücret ya da maaş gelirlerinden fazla olması gerekir. Bu nedenle, köyün ana tarımsal gelir kaynağı olan çay, kivi ve fındık üretimine ek olarak, organik çay, arıcılık, bağcılık, şarapçılık; narenciye, dut yaprağına dayalı ipekçilik, su ürünleri gibi seçenekler oluşturulmalı; bu amaçla planlı, programlı ve yörede bulunan Karadeniz Teknik, Rize-Recep Tayyip Erdoğan ve Artvin Üniversitelerinin tarım sektörüne ilişkin bilimsel çalışmalarından yararlanılarak ön çalışmalar yapılmalıdır. Hükümet politikalarının bu bağlamda bölgelere özel bir şekilde yeniden yapılandırılarak, gençlere yeni iş fırsatları yaratmaları ve bu yolla da göçün nedenlerini ortadan kaldırılması hedeflenmelidir.

Öte yandan, ağırlıklı olarak tarımla geçimini sağlayan kişiler, hem hükümetten yeterli destek alamadıkları hem de tüccar ve araçlarla sürekli sorun yaşadıklarını için refah içinde olamamaktadırlar. Bu nedenle köy ya da komşu köy insanları, bir araya gelerek üretilen ürünlerin pazarlanmasında etkin bir seçenek yaratmalıdırlar. Bu amaçla *Bölgesel Yatırım Kalkınma Kooperatifi (BYKK)* oluşturmalıdırlar.

BYKK, aileleri tarafından işletilmeyen tarım topraklarının kullanımının, kuşkusuz isteğe bağlı olarak bir çatı altında toplanmasını sağlayabilir. Böylece sağlanacak arazi toplulaştırılması sonucu etkin ve verimli bir tarımsal üretim sürecine girilebilir. BYKK, etkin üretim, depolama ve pazarlama uygulamasıyla hane halklarının tarımsal gelirin artmasını sağlayabilir. Bu sürece kentte yaşamakta olanların da katılımı sağlanarak, *yeni bir kent-köy birlikte yaşam modeli* oluşturulabilir. Yeniyol Köyü, bu tür bir açılıma öncülük edecek birikime sahiptir.

Yeniyol Köyü özellikleri sebebiyle tipik bir Doğu Karadeniz köyüdür. Kalabalık aile yapıları, topraktan gelen gelirin yetersizliğine ve geçim şartlarının zorlaşmasına neden olmaktadır. İstatistikler dikkate alındığında, Doğu Karadeniz Bölgesi hâlâ en çok göç veren bölgelerin başında gelmektedir.

⁴ Proje kapsamında İBB, İstanbul'a çeşitli nedenlerle gelmiş ancak geçim sıkıntısı nedeniyle memleketine dönmek isteyen de dönmeyen kişilere destek olmaktadır.

Yeniyol Köyü'nde yaşam koşullarının iyileştirilmesi elzemdir. Bu diğer köylere de örnek olacaktır. Bunun için de bölgesel tarım ve kalkınma politikalarının oluşturulması faydalı olacaktır. Özellikle köy kooperatiflerinin oluşturulması bu bağlamda önemli bir politika seçeneği olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu çalışmanın en önemli çıktısı ve önerisi de budur.

Kaynakça

- Al-Ali, N. ve Koser, K. (2002). *New approaches to migration: Transnational communities and the transformation of home*. London: Routledge.
- Bal, H. (2008). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Bovenkerk, F. (1974). *The sociology of migration: A bibliographic essay*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Byron, M. ve Condon, S. (1996). A comparative study of Caribbean return migration from Britain and France: Towards a context-dependent explanation. *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS 21 (1).91-104.
- Callea, S. (1986). Different forms, reasons, and motivations for return migration of persons who voluntarily decide to return to their countries of origin. *International Migration* 24. 61-76.
- Cassarino, J.P. (2004). Theorising return migration: Theoretical approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*. Vol. 6.No:2.253-279.
- Colton, N.A. (1993). Homeward bound. Yemeni return migration. *International Migration Review*. 27. 870-882. PMID:12286928
- Constant, A. ve Massey, D. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration*. 40.5-38. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00204>
- Coşkun, Ç. (2017). Sociology in Turkey Until 1980. Ş. Aslan, C. Cinemre (Eds.) *Current Debates in Sociology & Anthropology*, Vol. 10. London: IJOPEC Publication Limited.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (DPT). (2001). 8. V Yıllık Kalınma Planı. Nüfus, Demografi Yapısı. Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu. www.dpt.gov.tr (Erişim tarihi: 07.02.2014).
- Dumon, W. (1986). Problems faced by migrations and their family members, particularly second generation migrants, in returning to and reintegrating into their countries of origin. *International Migration*, 24. 113-128. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.1986.tb00105.x>
- Eccles, R. ve Nohria, J. (1992). *Networks and organizations structure, form, and action*. Boston: Harvard Business School Press.

- Genç, Ö. (2001). *Karadeniz Bölgesi ekonomik ve sosyal durum*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları.
- Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual Review of Anthropology*, 9. 135-159. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.09.100180.001031>
- Gümüş,N., İlhan,A. ve Gülersoy,A. (2013). Bir tersine göç örneği: Köprücük Köyü (Vato-Muş). *Turkish Studies*, Vol.8/6. Spring. 233-261. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5022>
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye’de kentten köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11. 77-86. ISSN 1308-6979.
- Güreşçi, E. ve Yurttaş, Z. (2008). Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum ili, İspir ilçesi Kırık bucağı örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*. 14. 47-54.
- Haas,H. (2006).Migration, remittances and regional development in Southern Morocco. *Geoforum*,37. 565-580. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2005.11.007>.
- İslamoğlu, E., Yıldırım alp, S ve Benli, A.(2014).Türkiye’de tersine göç ve tersine göçü teşvik eden uygulamalar: İstanbul ili örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1.68-93.
- King, R. (1986). Return migration and Regional economic development: An Overview.R.King (Ed.) *Return Migration and Regional Economic Problems*. GB: Mckays of Chatham.
- Koçak,Y. ve Terzi,E. (2012).Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,Cilt 3, Sayı 3. 163-184.
- Lewis, J.& Williams,A. (1986). The economic impact of return migration in Central Portugal. In R.King. *Return Migration and Regional Economic Problems*. (100-128). London: Croom Helm.
- OECD. (2008). International Migration Outlook. Erişim adresi: www.oecd.org/els/mig/43999382.pdf. (Erişim tarihi: 30.01.2014).
- Öner, N.A.Ş. (2016).Son mu, Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgu Olarak Geri Dönüş. Öner, G. ve Öner, N.A.Ş. (Ed.) *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar* (3.Baskı). (263-285) Ankara: İletişim Yayınları.

- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentse değişme*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz, Sayı 5*. 33-44.
- Tezcan, M. (1989). Kentten köye göç. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22*. 37-42.DOI: 10.1501/Egifak_0000000872.
- Todaro, M. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review, 59(1)*.138-148.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2012). *Seçilmiş Göstergelerle Rize*. Ankara: TÜİK Yayınları.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yılmaz, N. (2009). Ekonomik krizin etkisiyle İstanbul’dan tersine göç eden ailelerin toplumsal özellikleri ve beklentileri üzerine bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XI, Sayı 1*. 27-62.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059. Erişim tarihi: 12.01.2015.
- <http://www.sussex.ac.uk/migration/research/current/mobileprofessionals/bibliography>. Erişim tarihi: 26.08.2014.
- <http://www.yok.gov.tr>. Erişim tarihi:2.08.2014.
- <http://www.gazetevatan.com.tr>- 11. Haziran.2009- “Ekonomik krizde 30 bin kişi İstanbul’dan köyüne döndü” Erişim tarihi: 01.08.2014.

TÜRK VE SURİYELİ ÇOCUKLARIN GÖÇ KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORLARININ BELİRLENMESİ

Fatma Elif KILINÇ¹, Ferdane KARAYEL², Merve KOYUNCU³

Öz

2011 tarihinden itibaren Suriye’de yaşanan siyasi ve toplumsal gelişmeler sonucunda, Suriye’den ülkemize çok sayıda mültecinin göç ettiği görülmüştür. Türkiye’de kayıtlı 3.586.679 Suriyeli mültecinin bulunduğu ve mültecilerin 1.646.285’inin 18 yaşının altında çocuk olduğu bildirilmektedir. Çocukların bu göç sürecinde yaşadıkları ve karşılaştıkları olayların göç ile ilgili algı, düşünce ve tutumlarının gelişmesinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Yapılan bu çalışmada geçici eğitim merkezlerinde eğitim gören Suriyeli mülteci çocukların ve T.C. vatandaşı olan çocukların göç kavramına karşı bakış açılarını anlamak ve bu kavram ile ilgili oluşturdukları metaforları karşılaştırmalı olarak incelemek amaçlanmaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni ile yürütülmüştür. Araştırma Mersin ilinde Geçici Eğitim Merkezinde eğitim görmekte olan Suriyeli çocuklar ile ilkökulda eğitim görmekte olan T.C. vatandaşı çocuklar olmak üzere toplam 41 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcı çocuklar amaçlı örnekleme yöntemi olan tipik durum örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Toplanan verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Verilerden elde edilen bulgulara göre çalışmaya katılan T.C. vatandaşı çocukların göç kavramına ilişkin dokuz metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu metaforlar ulaşmak, göçmen, yolculuk, taşıma ve mazi olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır. Araştırmaya katılan Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin yedi metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu metaforlar da ulaşmak ve diyar olmak üzere iki farklı kategoride incelenmiştir.

Ahahtar Kelimeler: Göç, Suriye, Çocuk, Metafor, Mülteci

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, e-posta: fekilinc@ybu.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: ferdane.karayel@gmail.com

³ Öğr. Görevlisi, Toros Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, e-posta: merve.koyuncu@toros.edu.tr

THE DETERMINATION OF TURKISH AND SYRIAN CHILDREN'S METAPHORS RELATED TO CONCEPT OF "MIGRATION"

Abstract

As a result of political and social developments in Syria since 2011, it has been seen that a large number of refugees have migrated from Syria to Turkey. Turkey's situated Syrian refugees are 3.586,679 which of 1,646,285 (45.9%) are children under the age of 18. It can be said that the children lived and the events they encountered in the process of this migration were an important factor in the development of perceptions, thoughts and attitudes related to the concept of "Migration". In this research, it was aimed to understand the views of the Syrian refugee children who are educated in the temporary training centers and Turkish citizens, and to compare the metaphors of the children about this concept comparatively. The study was conducted using phenomenological design that is qualitative research method. The study group consists of 41 Turkish and Syrian children who are studying at a primary school and at the Temporary Training Center in the province of Mersin. Participants were selected by the typical state sampling method that is purposive sampling. For the data collection, semi-structured interview was used. The data were analyzed by content analysis. According to the findings, it was determined that the Turkish children who participated in the research developed 9 different metaphors related to the concept of "Migration". These metaphors are divided into 5 categories as arrive, immigrant, travel, transport and past. It has been determined that Syrian children who participated in the research have developed 7 different metaphors related to the concept of "Migration". These metaphors were examined in two different categories as arrive and land.

Keywords: *Migration, Syria, Child,, Metaphor, Refugee*

Giriş

Günümüzde, dünyada ve Türkiye’de en fazla tartışılan ve dikkate alınan konular arasında iç ve dış göçlerle birlikte özellikle düzensiz göçler de yer almaktadır (Esen, 2016). Türkiye’nin de tarihi boyunca hem göç almış hem de göç vermiş bir ülke özelliği gösterdiği söylenebilir. Suriye’de 15 Mart 2011 tarihinde rejime karşı gelme amacıyla gerçekleştirilen gösterilerin zamanla çatışma ve iç savaşa dönüşmesi ve bunun sonucunda Suriye’den komşu ülkelere *ciddi ve dramatik* bir şekilde kaçış yaşanmaya başlanmasıyla Türkiye büyük bir göç dalgasının etkisi altına girmiştir (Akşit, Bozok ve Bozok, 2015; Erdoğan, 2016). Bunun üzerine ise Türkiye Suriye’den gelen mültecilere karşı *Açık Kapı Politikası* uygulayacağını duyurmuştur. Suriye’den ülkemize gelen göçmenlerin sayısı beklentinin ötesinde bir artış göstermiş olup her sene ülkemizdeki Suriyeli mülteci sayısı artmaya devam etmektedir. Suriyeli mültecilerin bir kısmı çeşitli illerde bulunan çadır kent, geçici kabul merkezi ve konteyner kentlerde barınmaktadır. Bir kısım Suriyeli mülteci ise şehir merkezlerinde, Türk vatandaşlarıyla birlikte yaşamlarına devam etmektedir. Türkiye’ye göç eden bu Suriyeliler ayı zamanda kayıt altına da alınmaktadır. 2017 yılı sonu verilerine göre Suriyeli mültecilerin sayısı 3.426.786’ya ulaşmıştır (ORSAM, 2015; GİGM, 2016; GİGM, 2017). 18 Mayıs 2017 tarihinde erişilen UNHCR verilerine göre ise Türkiye’de kayıtlı 3.586.679 Suriyeli mülteci yer almaktadır. Bu Suriyeli mültecilerin 1.646.285’i (%45,9) 18 yaşının altında yani çocuktur.⁴ TDK’ye göre, mülteci “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınmacı.” anlamına gelmektedir. Genel olarak evlerinden, ülkelerinden ve sevdiklerinden ayrılma, ailelerini kaybetme veya aile üyelerinin ölümüne tanık olma, fiziksel olarak zarar görme, şiddete tanık olma, ilaç yetersizliği, hastalık gibi çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalma, mülteci kamplarında yaşama gibi travmatik olaylar mültecilerin hayatlarını büyük bir ölçüde etkilemektedir (Ai, Peterson and Ubelhor, 2002).

Bu travmatik olayların etkilendiği mültecilerin kayda değer bir kısmının çocuklardan oluştuğu düşünülürse bu süreçte çocukların çeşitli ihmal, yetersizlik ve istismara maruz kaldığı bir gerçektir (Yılmaz, 2015). Savaş sonucu mülteci yaşam koşullarının çocuklar üzerindeki etkisini gösteren Türkiye’de

⁴ UNHCR; <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

yürütölmüş mevcut çalışmalara göre, ölkelerinden ayrıılıp Türkiye'ye gelmiş mülteci çocukların çeşitli fizyolojik hastalıklar (Yurtseven, Özcan ve Saz, 2015; Oğuz, Tuvgun, Polat, Akça ve Karacan, 2016) dışında, uyku (AFAD, 2013) ve stres bozuklukları, davranışsal, duygusal ve sosyal sorunlar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite gibi bir takım psikolojik sorunlar yaşadığı söylenebilir. Ayrıca bu çocuklarda, kopukluk, yabancılaşma, bir geleceğinin kalmadığı gibi kaygılarda görölmektedir (Binay, 2016, Tabur, 2017). Bununla birlikte yapılan bir çalışmaya göre Suriyeli çocukların eğitim çağında oldukları hâlde iş yaşamına atıldığı da görölmektedir (Bahadır ve Uçku, 2016). Buldukları ölkelerde sokaklarda yaşayan; yiyecek ve para dilenen veya çalışan mülteci çocukların travmatik olaylar yaşadıkları göz önüne alınarak; bu çocuklara psikolojik destekler ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması, çocukların ve ailelerinin güvenli ve yaşanabilir yerlerde yaşamlarını devam etmelerinin sağlanması, her türlü sağlık ve bakım hizmetlerine ulaşımalarının kolaylaştırılması ayrıca mülteci çocukların kültürleri ve dilleri dikkate alınarak bu çocuklara uygun bir eğitim fırsatı sağlanması da önemlidir (Hodgkin ve Newell, 2002).

Türkiye'ye hem göç eden hem de burada doğup büyüyen ve eğitim çağına gelen Suriyeli mülteci çocukların nüfusunun fazla olması ve giderek artış göstermesinin (Emin, 2016) mülteci çocukların eğitim ihtiyaçlarında mağduriyet yaşamalarına sebep olduğu söylenebilir (Özer, Ateşok ve Komsuoğlu, 2016). *BM Çocuk Hakları Bildirgesi*'ne göre mülteci konumunda olan bir çocuğun, *korunma ve insani yardımdan yararlanma hakkı* vardır (Madde 22). Bunun dışında *her çocuğun ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler* (Madde 2) konusunda ayırım gözetilmeksizin *çocuğun yüksek yararı* (Madde 3) dikkate alınarak *eğitim hakkı*'nın (Madde 28)⁵ olduğu göz önüne alınır; Suriyeli mülteci çocuklar için çeşitli eğitim politikalarının geliştirilmesinin gerekli ve zorunlu olduğu muhakkaktır. Bu çocukların ölkelerinde yarım bırakmak zorunda kaldıkları eğitimlerine devam edebilmeleri amacıyla, çocukların eğitim imkânlarına erişimleri, çatışmanın etkilerinin azaltılması ve çocukların fiziksel, hukuki ve psikolojik olarak korunmaları dikkate alınarak çeşitli illerde geçici eğitim merkezleri

⁵ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; https://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf

oluşturulması için T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmektedir (MEB, 2014). Türkiye’de 21 ilde 300’den fazla geçici eğitim merkezi bulunmakta, bu geçici eğitim merkezleri 188.400’den fazla mülteci öğrenci için güvenli ve kapsamlı öğrenme ortamı sağlayarak çalışmalar yürütmektedir (UNICEF, 2018). Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler ile gerçekleştirilen çalışmalar, mültecilerin çoğunun ülkelerindeki iç savaşın devam edip birliğin sağlanamayacağından korkmakta olduğunu, geleceklerinin iyi olacağına dair inançlarının yüksek olduğu ve ülkelerindeki iç savaşın bitmesiyle tekrar ülkelerine dönmeyi düşündüklerini göstermektedir (Yıldız, 2013; AFAD, 2017). Fakat bu çalışmalar yetişkin mültecilerle yürütülen çalışmalar olup çocuklarla ilgili çok fazla bir bilgi vermemektedir. Tıkman, Yıldırım ve Şentürk (2017) gerçekleştirdikleri çalışmada ortaokulda eğitime devam etmekte olan çocukların göç kavramına yönelik algılarını ölçen bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çetin, Kilcan, Güneş ve Çepni (2015) ise Ankara, Kilis ve Gaziantep illerinde 6 ve 7. sınıfa devam eden öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan göç kavramına ilişkin algılarını belirlemeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar hem Türk vatandaşı çocukları hem de ortaokul çocuklarını kapsamaktadır. Ülkemizde göçten en fazla etkilenmiş olan Suriyeli çocuklarla yapılmış ve erken yaşlarda çocukların göç kavramına yönelik algılarını belirlemeye yönelik çalışmaya rastlanmamıştır. Çocukların göç sürecinde yaşadıkları ve karşılaştıkları olayların göç ile ilgili algı, düşünce ve tutumlarının gelişmesinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Suriyeli çocukların algılarının yanında Türk vatandaşı çocukların da göç kavramına bakış açısının incelenmesi, bu çocukların düşünceleri arasında farklılıkların olup olmadığının belirlenmesi nedeniyle yapılan bu araştırmada geçici eğitim merkezlerinde eğitim gören Suriyeli mülteci çocukların ve Türk vatandaşı olan çocukların göç kavramına karşı bakış açılarını daha iyi anlamak ve bu kavram ile ilgili çocukların oluşturdukları metaforları karşılaştırmalı olarak incelemek amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada T.C. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokulda eğitim gören T.C. vatandaşı çocuklar ile geçici eğitim merkezlerinde eğitim gören Suriyeli mülteci çocukların göç kavramlarına ilişkin metaforlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çocukların göç kavramına ilişkin metaforlarının belirlenmesinde nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan *olgubilim deseni* (fenomenoloji) kullanılmıştır. Olgu bilim deseninde insanların bir olay veya olgu ile ilgili deneyimlerine odaklanılmaktadır. Olgubilimsel (fenomenolojik) yaklaşım, bireyin davranışlarını anlayabilmek için, onun kendine özgü algılayışını ve yaşantısını bilmemiz gerektiğini savunmaktadır. Bireyin davranışını biçimlendiren en önemli etken, onun kendini ve çevreyi o andaki anlamlandırış biçimi, başka bir deyişle bireyin o andaki fenomenidir (Bliss, 2016). Olgubilim (fenomenoloji) yöntemini kullanan çalışmaların amacı, insanların belli bir olgu (fenomen) ya da gerçeğin belirli bir yönünü tecrübe etme, yorumlama, anlama ya da kavramsallaştırmada kullandıkları farklı yolları tanımlamaktadır. Bu yolla belirli bir olgu üzerinde anlayışlar ortaya çıkarılır ve bu anlayışlar kavramsal kategorilere göre sınıflandırılır (Akbaş ve Gençtürk, 2013). Bu çalışmada Suriyeli mülteci ve T.C. vatandaşı olan çocukların göç kavramına ilişkin deneyimleri, düşünceleri, algıları ve bunlar arasındaki farklılıkları yansıtan metaforlar belirlenmeye çalışıldığı için bu yöntem kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Katılımcı olan T.C. vatandaşı ve Suriyeli çocuklar öğretmenler amaçsal örnekleme yöntemleri içerisinde yer alan tipik durum örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Tipik durum örnekleme, fazla sayıdaki durumdan olağandışı olmayan, tipik bir durumun belirlendiği örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Araştırma Mersin ilinde Geçici Eğitim Merkezinde eğitim görmekte olan 18 Suriyeli ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir ilkokulda eğitim görmekte olan 23 T.C. vatandaşı olmak üzere toplam 41 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil

edilen T.C. vatandaşı çocukların %56,5'inin kız (13), %43,5'inin ise erkek (10) olduğu; Suriyeli çocukların ise %50'sinin kız (9), %50'sinin ise erkek (9) olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocukların %56,5'inin 2008 doğumlu (13), %43,5'inin ise 2009 doğumlu (10) olduğu, Suriyeli çocukların ise %22,2'sinin (4) 2005 doğumlu, çocuklardan 2004, 2007 ve 2008 doğumlu eşit sayıda toplam 9 çocuk, 2006 ve 2009 doğumlu eşit sayıda toplam 4 çocuk ve 2019 doğumlu 1 çocuk bulunduğu görülmüştür. T.C. vatandaşı çocuklar T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokul 2. sınıf eğitimlerine, Suriyeli çocuklar ise eğitimlerine *Suriyeliler Okulu Geçici Eğitim Merkezi* adı verilen okulda devam etmektedirler. Suriyeli çocuklar bu okulda karma yaş grubu sınıflarda yer almaktadırlar. Suriyeli çocukların devam ettiği Geçici Eğitim Merkezi ile T.C. vatandaşı olan çocukların devam ettiği ilkokul aynı bahçe içerisinde ayrılmış şekilde ve farklı binalardadır. Çocukların tenffüs ve ders saatleri ayrıdır. Suriyeli çocuklar Türkçe öğrenmek amacıyla bu kuruma devam etmektedirler. Suriyeli çocuklar bu Geçici Eğitim Merkezinde yarım gün sadece Türkçe dil dersi, yarım gün ise müfredat dersi olmak üzere tam gün eğitim almaktadırlar. Suriyeliler için Geçici Eğitim Merkezinde sınıf öğretmenliği lisans mezunu geçici kadro ile atanmış öğretmenler görev almaktadır. Okuldaki öğretmenler ve idareciler T.C. vatandaşıdır. Okulda Suriyeli öğretmenler de bulunmaktadır ve bu öğretmenler branş dersi öğretmenidir aynı zamanda Suriyeli çocuklar ile Türk öğretmenler arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Suriyeli çocukların 14 tanesinin annesi Türkçe bilmemekte, 4 tanesinin annesi ise Türkçe bilmektedir. Babalara baktığımızda ise durum yarı yarıyadır. Çocukların dokuz tanesinin babası Türkçe bilirken dokuz tanesinin babası ise Türkçe bilmemektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler Suriyeli ve T.C. vatandaşı çocukların göç kavramıyla ilgili görüşleri ve algılarını belirlemek amacıyla kullanılan görüşme formu iki kısımdan oluşmaktadır. Formun ilk kısmında çocuklarla ilgili kişisel bilgileri belirlemek amacıyla hazırlanmış sorular bulunmaktadır. İkinci kısımda ise çocukların “Göç..... gibidir.” “Çünkü.....” şeklinde metaforlar içeren cümleleri tamamlamaları sağlanmıştır. Çalışmada sorulan sorular ve çocuklara yöneltilen sorular Türkçe dilinde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Katılımcı çocukların göç kavramıyla ilgili oluşturmuş oldukları metaforların ne olduğu, konuları, nereden kaynaklandıkları ilk soru olan “Göç gibidir.” ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ardından sorulan “Çünkü...” sorusu ile katılımcıların oluşturdukları metaforlara yükledikleri anlamlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İlk olarak araştırmanın yapılacağı okulların idareleri ile görüşülmüştür. Ardından çalışma grubuna dâhil olan çocuklar ile tanışılmış ve araştırma hakkında çocuklarla konuşulmuştur. Araştırmacı her iki gruptaki çocuklar (T.C. vatandaşı ve Suriyeli) ile birebir görüşme yapmış ve araştırmada kullanılmış olan formun nasıl doldurulması gerektiğini anlatmıştır. Veriler bir ay içerisinde toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi *belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik* şeklinde tanımlanabilir. Bir mesajın içindeki anlamlar, bağlamlar, kaynaklar veya amaçlara yönelik olarak mesajın içeriğinin incelenmesidir (Büyüköztürk, vd. 2014; Prasad, 2008). Katılımcı çocukların göç kavramıyla ilgili oluşturdukları metaforların analizi beş aşamada gerçekleştirilmiştir;

1. İlk olarak katılımcı çocukların göç kavramıyla ilgili geliştirmiş oldukları metaforlar listelenerek kodlanmıştır.
2. Kodlanan metaforlar ortak özellikleri bakımından teker teker analiz edilmiş, geçerli sayılamayacak olan metaforlar çıkartılmıştır.
3. Katılımcılardan elde edilerek oluşturulan metaforlar kategorileştirilmiştir.
4. Oluşturulan kategoriler için araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla iki uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlara veri analiz süreci ayrıntılı olarak açıklanmış ve metaforların yer aldığı kategoriyi temsil edip etmediğini belirlemeleri istenmiştir. Uzman görüşü doğrultusunda metafor ile dâhil edildikleri kategoriler arasında uyumsuzluk olanlar tespit

edilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. Bu doğrultuda T.C. vatandaşı çocuklar tarafından oluşturulan *gitmek*, *uçmak* metaforlarının dâhil edildiği *devam* kategorisi iki uzmanın görüş birliği ile *ulaşmak* olarak değiştirilmiştir. Aynı şekilde çocukların *taşınmak*, *kaplumbağa* metaforları için belirlenen *değişim* kategorisi de uzmanların görüş birliği sonucu *taşınma* olarak değiştirilmiştir.

5. Kategoriler tablolştırılarak yorumlanmıştır.

Katılımcı çocukların kişisel bilgilerine ait verilerin frekans ve yüzde değerleri SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocukların göç kavramına ilişkin dokuz farklı metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. **Tablo 1**'de göç kavramı ile ilgili T.C. vatandaşı çocuklar tarafından geliştirilen metafor ve frekansları gösterilmiştir.

Tablo 1: T.C. Vatandaşı Çocukların Göç Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar ve Frekansları

Metafor	(f)	Metafor	(f)
Gitmek	8	Geçmiş	1
Seyahat etmek/ gezmek	3	Leylek	1
Kuş	3	Kaplumbağa	1
Uçmak	2	Huzur	1
Taşınmak	2	Özgeçmiş	1

Tablo 1 incelendiğinde çocuklardan 8 tanesi tarafından 1; 6 tanesi tarafından geliştirilen 2; 4 tanesi tarafından geliştirilen 2 ve 5 tanesi tarafından geliştirilen 5 farklı metafor olduğu görülmüştür. Çocukların geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforların çeşitli kategorilere göre dağılımı **Tablo 2**'de gösterilmiştir.

Tablo 2 : T.C. Vatandaşı Çocukların Göç Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Oluşturulan Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metaforlar	f	%
Ulaşmak	Gitmek (f:8), Uçmak (f: 2)	10	43,47
Göçmen	Kuş (f:3), Leylek (f:1)	4	17,39
Yolculuk	Gezmek/ Seyahat etmek (f:3), Huzur (f:1)	4	17,39
Taşıma	Taşınmak (f:2), Kaplumbağa (f: 1)	3	13,05
Mazi	Geçmiş (f:1), Özgeçmiş (f:1)	2	8,70
Toplam		23	100

Tablo 2’ye göre, araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocuklar tarafından göç kavramıyla ilgili geliştirilen ilk ve içinde en fazla metafor barındıran kategorinin *ulaşmak* (f:10 % 43,47) kategorisi olduğu görülmektedir. Bu kategoriyi “Göçmen” (f: 4 % 17,39), *yolculuk* (f: 4 % 17,39), *taşıma* (f: 3 % 13,05) ve *mazi* (f: 2 % 8,70) kategorilerinin takip ettiği görülmüştür.

Aşağıda göç kavramıyla ilgili T.C. vatandaşı çocuklar tarafından geliştirilen metaforlar, çocukların görüşlerinden alıntılar yapılarak oluşturulan kategorilerin altında açıklanmıştır.

Ulaşmak Kategorisi

T.C. vatandaşı çocukların göç kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlara göre en fazla görüş bildirilmiş olan *ulaşmak* kategorisinin içinde gitmek ve uçmak metaforları yer almaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin çocukların görüşlerinden bazı örnekler verilmiştir.

- Göç bir yerden bir yere gitmek gibidir. Çünkü keşfetmek güzeldir.
- Göç bir yere gitmek gibidir. Çünkü göç yapılır.
- Göç uçmak gibidir. Çünkü sıcak olunca göç ederiz.

Göçmen Kategorisi

Çocukların göç kavramına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan *göçmen* kategorisi içinde kuş ve leylek metaforları yer almaktadır. Çocukların bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir.

- Göç kuşların göçü gibidir. Çünkü mevsim değişip gidiyorlar.
- Göç kuş gibidir. Çünkü yer değiştikleri için.
- Göç leylek gibidir. Çünkü leylekler göç eder.

Yolculuk Kategorisi

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocukların *yolculuk* kategorisi için geliştirdikleri metaforlar gezmek/seyahat etmek ve huzur metaforları olmuştur. Aşağıda bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin çocukların görüşlerinden örnekler verilmiştir.

- Göç seyahat etmek gibidir. Çünkü seyahat etmek özgürlüktür.
- Göç gezmek gibidir. Çünkü gezmeyi seviyorum.
- Göç huzurlu hissetmek gibidir. Çünkü her yeri görebiliyorsun.

Taşıma Kategorisi

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocuklar *taşıma* kategorisi içinde taşınmak ve kaplumbağa metaforlarını oluşturmuşlardır. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin çocukların görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

- Göç taşınmak gibidir. Çünkü yeni bir yere gitmek güzeldir.
- Göç kaplumbağa gibidir. Çünkü evimi taşıyarak göç ederim.

Mazi Kategorisi

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı çocukların göç kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlara göre oluşturulan son kategori *mazi* kategorisidir. Bu kategoride geçmiş ve özgeçmiş metaforları yer almaktadır. Bu kategoride çocuklardan iki tanesi görüş belirtmiş ve bu görüş aşağıdaki gibidir.

- Göç geçmiş gibidir. Çünkü geçmişimi hatırlatıyor
- Göç özgeçmiş gibidir. Çünkü geçmiş aklıma geliyor.

Araştırmaya katılan Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin yedi farklı metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. **Tablo 3**'te göç kavramı ile ilgili Suriyeli çocuklar tarafından geliştirilen metafor ve frekansları gösterilmiştir.

Tablo 3: Suriyeli Öğrencilerin Göç Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar ve Frekansları

Metafor	(f)	Metafor	(f)
Gitmek	7	Ev	2
Taşınmak	3	Uçmak	1
Suriye	2	Yolculuk	1
Mersin	2		

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan Suriyeli çocuklardan 7 tanesi tarafından 1; 3 tanesi tarafından 1; 6 tanesi tarafından 3 ve 2 tanesi tarafından ise toplam 2 metafor geliştirildiği görülmüştür. Çocukların geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforların çeşitli kategorilere göre dağılımı **Tablo 4**'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Suriyeli Çocukların Göç kavramına ilişkin Geliştirdikleri Metaforların Oluşturulan Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metaforlar	f	%
Ulaşmak	Gitmek (f: 7), Taşınmak (f: 3), Ev (f: 2), Yolculuk (f: 1), Uçmak (f:1)	14	77,77
Diyar	Suriye (f: 2), Mersin (f: 2),	4	22,23
Toplam		18	100

Tablo 4'e göre, Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlardan oluşturulan kategoriler incelendiğinde en fazla metafor barındıran kategori *ulaşmak* (f:14 % 77,77) kategorisi olmuştur. İkinci kategori ise *diyar* kategorisidir, bu kategori de *Suriye ve Mersin* metaforlarından oluşmaktadır.

Aşağıda göç kavramıyla ilgili Suriyeli çocuklar tarafından geliştirilen metaforlar, çocukların görüşlerinden alıntılar yapılarak oluşturulan kategorilerin altında açıklanmıştır.

Ulaşmak Kategorisi

Bu kategori Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin içerisinde en fazla metaforu barındıran kategoridir. Bu kategorinin içerisinde *gitmek, taşınmak,*

ev, yolculuk ve uçmak metaforlarının yer aldığı görülmektedir. Çocukların bu kategori içerisinde belirttikleri görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

-Göç taşınmak gibidir. Çünkü yaşadığın yeri bırakırsın başka yere yaşamaya gidersin.

-Göç ev gibidir. Çünkü taşınmıyoruz.

-Göç bir yerden bir yere giderken bütün eşyamızla birlikte yaptığımız yolculuk gibidir. Çünkü göç her zaman olan şeydir.

Diyar Kategorisi

Araştırmaya katılan Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlara göre, son *diyar* kategorisidir. Bu kategorinin içinde *Suriye ve Mersin* metaforları yer almaktadır. Çocukların bu kategori içerisinde belirttikleri görüşler aşağıda verilmiştir.

- Göç Suriye gibidir. Çünkü Suriye'den buraya geldim.

-Göç Mersin, Adana gibidir. Çünkü dayım orada.

Tartışma

Suriye'de yaşanan olaylar sonucu Türkiye'ye zorunlu yapılan göç sürecinden en fazla etkilenen çocuklar olmuştur. Farklı gelişim dönemlerinde böylesi zorlu bir süreçle karşı karşıya gelmeleri çocukların gelişiminde derin ve kalıcı izler oluşmasına neden olabilmektedir. Göç olgusu ve mülteci yaşam çocukların özellikle fiziksel ve sosyal-duygusal gelişimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukların göç sürecinde yaşadıkları ve karşılaştıkları olayların göç ile ilgili algı, düşünce ve tutumlarının gelişmesinde önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Suriyeli mülteci çocuklar ile Türk Vatandaşı olan çocukların göç kavramına karşı bakış açılarını daha iyi anlamak ve bu kavram ile ilgili çocukların oluşturdukları metaforları karşılaştırmalı olarak incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonuçları aşağıda tartışılmıştır.

Araştırmanın sonucunda elde edilen verilere göre T.C. vatandaşı çocukların göç kavramına ilişkin oluşturdukları metaforların kategorilere göre dağılımları incelendiğinde *ulaşmak* (%43,47), *göçmen* (%17,39), *yolculuk*

(%17,39), *taşıma* (%13,05) ve *mazi* (%8,70) kategorileri bulunmaktadır. Katılımcı Türk çocuklarının yarısına yakın bir kısmının (%43,47) görüş belirttiği *ulaşmak* kategorisi *gitmek* ve *uçmak* metaforları ile temsil edilmiştir. Bu kategoride katılımcı T.C. vatandaşı çocukların verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise çocuklar *gitmek* eylemini *eğlenceli bir iş, yeni yerler görmek için bir yerlere gitmek, yeni yerler keşfetmek* sebebiyle bir yerlere ulaşmak olarak yorumlamıştır. Ulaşmak kategorisinden sonra çocukların kayda değer bir kısmının *yolculuk* (%17,39) ve *göçmen* (%17,39) kategorisi içinde görüşlerini bildirdiği görülmektedir. Bu kategorilerin çocuklar tarafından sırasıyla *gezmek/ seyahat etmek, huzur ve kuş, leylek* metaforlarıyla temsil edildiği söylenebilir. Tıkman, Yıldırım ve Şentürk (2017) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada çocukların göç kavramını kuş, leylek gibi metaforlarla ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır ve bu araştırma ile paralel bulguların elde edildiği söylenebilir. MEB (2018) İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar için Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı *Ülkemizde Hayat* ünitesi altında “Ülkemizde yaşayan farklı kültürdeki insanların yaşam şekillerine ve alışkanlıklarına saygı duyar.” kazanımı yer almaktadır. Bu kazanımın çocuklara kazandırılması aşamasında öğretmenlerin ülkelerinden zorunlu veya isteğe bağlı göç etmiş kişilerden hareketle konuyu açıklanması beklenmektedir. Çocukların göç kavramını daha iyi anlamlandırabilmeleri, göçün sadece gezmek veya kuşların farklı ülkelere gitmesi anlamına gelmediğini kavrayabilmeleri için öğretmenlerin derslerinde göç ile ilgili örnek hikâyeler veya rol oynama, örnek olay, drama gibi farklı ve ilgi çekici yöntemler kullanmalarının yarar sağlayacağı söylenebilir.

Araştırmaya katılan Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin oluşturdukları metaforların kategorilere göre dağılımları incelendiğinde ise *ulaşmak* (%77,77) ve *diyar* (%22,23) kategorileri yer almaktadır. Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğu (%77,77) ise göç kavramını *ulaşmak* olarak tanımlamaktadırlar. Çocuklar *ulaşmak* kategorisini *gitmek, taşınmak, ev, yolculuk ve uçmak* metaforlarıyla özdeşleştirmişlerdir. Çocuklar mecbur oldukları için ülkelerinden ve evlerinden ayrılarak başka yerlere yaşamaya gitmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. T.C. vatandaşı ve Suriyeli çocukların göç kavramına bakış açıları karşılaştırıldığında çocukların bu kavramı birbirlerinden farklı tanımladıkları görülmektedir. T.C. vatandaşı

çocuklar göçü çoğunlukla *gitmek ulaşmak* (%43,47) ve *yolculuk* (%17,39); Suriyeli çocuklar ise daha çok *taşınma* metaforlarını kullandıkları *ulaşmak* (%77,77) olarak tanımlamışlardır. T.C. vatandaşı çocuklara göre göç kavramı *eğlenceli ve mutluluk verici bir iş, yeni yerler görmek, yeni yerler keşfetmek için bir yerlere gitmek* ile ilişkilidir. Fakat Suriyeli çocuklar göç kavramını *eğlenceli bir durum olmaktan çok, zorunda kaldıkları için ülkelerini ve evlerini bırakarak farklı bir ülkeye, şehre taşınmak* olarak tanımlamışlardır. Araştırmadan çıkarılan önemli bir sonucun da, T.C. vatandaşı ve Suriyeli çocukların göç kavramını farklı şekillerde tanımladıkları, yaşadıkları olumsuz olayların da bu konuya bakış açılarını önemli ölçüde etkilediği şeklinde olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- AFAD, (2013). *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar*, 2013 Saha Araştırması Sonuçları. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- AFAD, (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- Ai, L. A., Peterson, C. and Ubelhor, D., (2002). War-Related Trauma and Symptoms of Posttraumatic Stress Disorder Among Adult Kosovar Refugees. *Journal of Traumatic Stress*, 15(2), 157-160. DOI: 10.1023/A:1014864225889
- Akbaş, Y. ve Gençtürk, Eç (2013). Coğrafi Bilgi Sistemleri Kavramına Metaforik Bakış. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 179-196
- Akşit, G., Bozok, M. ve Bozok, N. (2015). Zorunlu Göç, Sorunlu Karşılaşmalar: Hisar Köyü, Nevşehir'deki Suriyeli Göçmenler Örneği. *TC. Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 92- 116.
- Bahadır, H. ve Uçku, R. (2016). İzmir'in Bir Mahaltesinde Yaşayan 6-17 Yaş Arasındaki Suriyeli Çocukların Çalışma Durumları ve Çalışma Durumlarını Etkileyen Etmenler. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi* (30)3, 117-124. Erişim Tarihi (02.07.2018), (<http://dergipark.gov.tr/deutip/issue/32187/369873>).
- Binay, H. (2016). *Suriye ve Irak'tan Gelen Savaş Mağduru Çocuk ve Genç Mültecilerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeyi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Bliss, L. A. (2016). Phenomenological Research: Inquiry to Understand the Meanings of People's Experiences. *International Journal of Adult Vocational Education and Technology (IJAVET)*, 7(3), 14-26. DOI: 10.4018/IJAVET.2016070102
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çetin, T., Kilcan, B., Güneş, C. ve Çepni, O. (2015). Examining Secondary School Students' Perceptions of the Concept of Migration: A Qualitative Study. *International Journal of Education*, 7(3), 97-120.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları*.

Sayı:153, Ankara: Seta-Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Erdoğan, M. M., (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ile Birlikte Yaşamın Çerçevesi. Esen, A., Duman, M. (Ed.), *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler* (s.69- 88). İstanbul: WALD Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.

Esen, A. (Ed.) (2016). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: WALD Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.

GİGM, (2016). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: İdare Faaliyet Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

GİGM, (2017). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: İdare Faaliyet Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Hodgkin, R. and Newell, P. (2002). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı. *Unicef*.

MEB (2018). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar için), Ankara.

MEB, (2014). Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, Ankara.

Oğuz, S., Tuygun, N., Polat, E., Akça, H., ve Karacan, C. D. (2016). Savaş ve Çocuk: Suriye İç Savaşının Sınırdan 750 km Uzaktaki Bir Çocuk Acil Servisine Etkisi. *J Pediatr Emerg Intensive Care Med*, 3, 135-139. DOI: 10.4274/cayd.39358.

ORSAM, (2015). Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Ankara.

Özer, Y. Y., Ateşok, Z.Ö., ve Komsuoğlu, A. (2016). Türkiye'nin Göçmen ve Mültecilere Yönelik Eğitim Politikalarının Dönüşümü. Esen, A., Duman, M. (Ed.), *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler* (s.69- 88). İstanbul: WALD Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.

Prasad, B. D. (2008). Content Analysis A Method in Social Science Research. Lal Das, D.K., Bhaskaran, V. (Ed.), *Research Methods for Social Work* (173- 193). New Delhi: Rawat.

Tabur, S. (2017). *Şanlıurfa İli Suruç İlçesinde Yaşamakta Olan İlköğretim Öğrencilerinde Genel Psikopatoloji, Travmatik Yaşantılar Ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu İle*

Uyumlu Yakınmaların Belirlenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep.: Hasan Kalyoncu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tıkman, F., Yıldırım, E. ve Şentürk, M. (2017). Göç Metaforuna Yolculuk: Bir Fenomenolojik Çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 104- 126. Erişim Tarihi (02.07.2018), (<http://dergipark.gov.tr/kilissbd/issue/33138/349853>).

UNICEF, (2018). Syria Crisis February 2018 Humanitarian Results.

Yıldız, Ö. (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140- 169.

Yılmaz, A. (2015). Uluslararası Göç Ve Türkiye: Türkiye'deki Çocuk Göçmenler ve Sığınmacı Ailelere Tanınan Haklar ve Daha İyi Uygulamalar İçin Öneriler. *Akademik Bakış Dergisi*, 49, 475- 493.

Yurtseven, A., Özcan, G. ve Saz, E. U. (2015). Çocuk Acil Servise Başvuran Suriyeli Hastalarla Türk Hastaların Karşılaştırılması: Ege Üniversitesi Deneyimi. *Türk J Pediatr Emerg Intensive Care Med*, 2(3), 133-136. DOI: 10.5505/cayb.2015.02986

SURİYELİ MÜLTECİLER ÖZELİNDE AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK GÖÇ POLİTİKASI VE BİRLİK İLE ÜYE DEVLETLER ARASINDA EGEMENLİK TARTIŞMALARI*

Selim KANAT¹, Merve AYTAÇ²

Öz

Göç; insanlık tarihinin en başından itibaren var olan ve olmaya devam edecek bir olgudur. Günümüzde ise dünyanın gündeminde olan düzensiz göç dalgası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) Bölgesi'nde 2010 yılında başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan olayların etkisi ile tetiklenmiştir. Bu bölgelerde yaşayan insanlar canlarını kurtarmak ve daha iyi koşullarda insanca yaşamak umuduyla vatanlarını terk etmekte ve düzensiz göç hareketleri yaratmaktadır. Bu noktada, konumuz ülkemiz ve Avrupa Birliği açısından en önemli ve acil meselelerin başında, Suriye'de başlayan ve devam eden iç savaştan kaçarak canlarını kurtarmaya çalışan insanların durumu gelmektedir.

Çaresiz insanların durumu, hem ülkemiz hem de insanlık adına bir sorun teşkil ederken aynı zamanda değişik bir bakış açısıyla Avrupa Birliği'nin göç politikalarının da yeniden sınanması anlamına gelmektedir. Çünkü Avrupa Birliği, bir yandan üye devletlerle birlikte ortak bir göç politikası oturtmaya çalışırken diğer yandan da bilhassa mültecilerin sınır girişi yaptığı Yunanistan, İtalya, Macaristan ve Bulgaristan gibi ülkelerin göç politikalarıyla bile bağdaşmayan insanlık dışı sert ulusal uygulamaları ile uğraşmaktadır. Özellikle Bulgaristan ve Macaristan, Suriyeli göçmenlere karşı sert önlemler alırken var olan kriz karşısında alınacak önlemlerin ulusal egemenlik çerçevesinde olması gerektiğini iddia etmektedir. Bu iddia da aslında uluslararası göç politikaları bağlamında AB'nin ulus üstü yetkisinin ortak göç politikası bağlamında zorlanması demektir. Buradan hareketle bu çalışma Avrupa Birliği ortak göç politikalarının geleceğine ve bu konudaki ulus üstü yetkisinin sürdürülebilirliğine, Suriyeli mülteciler sorunu özelinde ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: *Avrupa Birliği, Sığınma, Düzensiz Göç, Türkiye, Göçmen, Macaristan, Bulgaristan*

* Bu metin 20-22 Ekim 2017 tarihinde Adıyaman Üniversitesi II. Gerçek ve Umut Arasında Suriyeli Mülteciler Sempozyumu'nda sunulan bildiri metninden türetilmiştir. <http://refugeesyposium.adiyaman.edu.tr/>

¹ Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: selimkanat@sdu.edu.tr

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: merveyatac@sdu.edu.tr

THE COMMON MIGRATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION IN THE LIGHT OF SYRIAN REFUGEES AND SOVEREIGNTY DEBATES BETWEEN THE UNION AND THE MEMBER STATES

Abstract

Migration is a phenomenon that has existed from the very beginning of human history. Today, the irregular migration inflow that is on the agenda of the world is triggered by the events that started in the Middle East and North Africa (MENA) region in 2010 and called the Arab Spring. The people living in these regions are creating irregular migratory movements and abandoning their homeland, hoping to save their lives and live humanely on better conditions. At that point, the most important and urgent issues in terms of our country and the European Union are the situation of people who are escaping the ongoing civil war to save their lives.

The situation of these desperate people constitutes a problem both for our country and for humanity, and at the same time, it means that the immigration policies of the European Union are tested again with a different point of view. Since while the European Union is trying to implement and set up a common immigration policy also, the Union deals with national practices of countries, such as Greece, Italy, Hungary and Bulgaria. Especially Bulgaria and Hungary claim that they would take the precautions against the ongoing crisis within the national sovereignty. This is in fact a challenge in the context of the common immigration policy and the EU's supranationality. From this point of view, this study intends to shed light on the future the EU's common migration policies and on the sustainability of the supranationality in the light of Syrian refugees.

Keywords: *European Union, Asylum, Irregular Migration, Turkey, Migrant, Hungary, Bulgaria*

Giriş

Göç, bir kişinin ya da bir grubun belirli bir ülke içinde yer değiştirmesi ya da yaşadığı ülkenin sınırlarının dışındaki başka bir ülkeye yerleşmesidir (Çiçekli, 2009). Kişilerin bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmesinde birden fazla sebep bulunabilir. Bu da göçün çeşitlendirilmesine yol açar. Kişinin kendi rızası ile daha iyi bir yaşama, iş ve eğitime sahip olmak ya da aile fertleri ile bir arada yaşamak gibi durumları göçe sebep olabilirken yaşadıkları ülkelerden savaş, doğal felaket ya da siyasi nedenlerle ayrılmaya zorlanmış kişiler de göç dalgası oluşturabilmektedir. Bu nedenle yüksek sayılarda oluşan göç hareketi düzenli ve düzensiz göç olarak ikiye ayrılmaktadır.³ Ancak yasa dışı göç/göçmen çoğu zaman suçla ilişkilendirilen kavramlar olması nedeniyle savaştan kaçan ve belirli sınır kurallarına tabi olmayan kişiler için düzensiz göçmen kavramları tercih edilmektedir (Koser, 2007:54). Bu çalışmada da Suriyeli sığınmacılar krizi düzensiz göç ve göçmen kavramları üzerinden ele alınacaktır.

Düzenli göç, bir ülkeye giriş çıkışlarda gereken prosedürleri tamamlayarak belirli bir ülkede bulunma ya da o ülkeden ayrılmak olarak tanımlanırken; düzensiz göç ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından “Hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçmek.” olarak tanımlanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü , 2015). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya genelinde düzensiz göçte bir artış meydana gelmiştir. Bunun öncelikli sebebi olarak bu dönemde insan hayatını tehdit eden çatışmaların bu dönemden sonra yoğunluklu olarak ortaya çıkması gösterilebilir. İkinci Dünya Savaşı, Orta Doğu ve Asya’da yaşanan bölgesel çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve sığınma talep edilen hedef ülkelere girişte uygulanan kısıtlamaları saymak mümkündür (Koser, 2007:74). 20. yüzyılın ikinci yarısının ilk büyük düzensiz göç hareketinin sebebi olan İkinci Dünya Savaşı, şüphesiz yüzbinlerce insanın evlerini terk etmesine neden olmuştur. 1940 ve 1945 arasında altmış milyonun üzerinde insan savaş nedeniyle evlerini

³ Bazı çalışmalarda bu ayırım yasal ve yasa dışı göç şeklinde yapılmaktadır. Bu tip bir ayırım düzenli göç hareketlerini yasal, düzensiz göç hareketlerinin de yasa dışı olarak nitelenmesi düşüncesine dayanır. Bu nitelenmenin uzağında bu çalışmada düzenli-düzensiz göç ayırımı benimsenmiştir.

terk etmek zorunda kalmıştır (Symser, 1985: 155). Bugün bu sayı altmış beş milyonun üzerindedir (UNHCR, 2017). Günümüzdeki düzensiz göçünün nedeninin özellikle ve büyük oranda bölgesel çatışmalar olduğu söylenebilir.

Göç, mekânlar arası bir yerden bir yere yatay eksenli hareketten ibaret değildir, aynı zamanda birden fazla boyutları olan dikey eksenli bir olgudur (Nişancı ve Aker, 2016). 2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan olaylar giderek diğer ülkelerde de yayılmaya başlamıştır. Baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı oluşan toplumsal hareketleri bir demokratikleşme ve reform süreci olarak olumlu anlamda tanımlamak için bu sürece Arap Baharı denilmektedir (Doğan & Durgun, 2012). Öncelikle demokrasi talep eden ve barışçıl hareketler olarak değerlendirilen Arap Baharı, özellikle Libya ve Suriye'de gösterilerin çatışmaya dönüşmesi ve ilgili yönetimlerin kullanmış olduğu askeri şiddet içeren önlemlerin de etkisiyle âdeta bir iç savaş hâlini almıştır. Suriye'deki durum bilhassa çok daha güncel ve etkileri çok daha hissedilir düzeydedir. Önce binlerce insanın canından, milyonlarca insanın da evinden olmasına sebep olan Suriye'deki iç savaş Mart 2011'den beri en şiddetli hâli ile devam etmektedir. Arap Baharı'nın ilk yıllarında, kimse reform talep eden halk ile rejim arasındaki çatışmaların bir iç savaşa dönüşeceğini tahmin etmemiştir. Uluslararası toplumun, Suriye'de de Libya örneğindeki gibi sivil insanların korunması için müdahalede bulunacağı düşünülmüştü. Fakat Çin, Rusya gibi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olan ülkeler bunun bir iç sorun olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu nedenle ve küresel faktörlerin etkisiyle Suriye'deki olaylara dış müdahale, olayların ilk patlak verdiği 2011'den günümüze değin mümkün olmamıştır. Bugün ise Suriye birden fazla grubun birbiriyle çatışma hâlinde olduğu, insan hayatının âdeta hiçe sayıldığı bir bölge hâline gelmiştir (BBC, 2017b).

Çatışmaların uluslararası barışa tehlike arz edip etmemesinden daha çok masum insanların hayatlarının tehdit altında olması uluslararası gündemde daha fazla yer almalıdır. Şu an beş milyonu aşkın vatandaşının farklı ülkelerde mülteci statüsü aradığı ve beş yüz bin insanın yaşamını kaybettiği Suriye, hâlâ iç savaşın kucağındadır (UNHCR, Monthly Data Report, 2018). Artan sığınmacı talebi, bu talep ile karşı karşıya kalan komşu ülkeler açısından öncelikli olmak üzere, tüm dünya için ciddi bir sorun hâline gelmiştir.

Suriye’de iç savaşın başladığı Mart 2011’den bugüne başta Türkiye olmak üzere Ürdün, Lübnan gibi ülkeler kapılarını savaştan kaçan sığınmacılara açmış bulunmaktadır (Hürriyet, 2011). Nisan 2011 tarihinde gelen ilk sığınmacıları ve Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun bahsetmiş olduğu yüz bin sığınmacının psikolojik eşliğini düşündüğümüzde 2018’deki rakamlar beklenenin kat ve kat üzerindedir. Bilhassa Suriye kaynaklı bu düzensiz göç hareketinde Türkiye bir *geçiş ülkesi* rolünü üstlenmiştir. Suriye temelli düzensiz göç hareketinin nihai hedefinin Avrupalı devletler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkiye, göç olgusuna ve hareketlerine yabancı olmayan bir devlettir. Örneğin Türkiye, cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren mübadele yolu ile göç alan bir ülke olmuştur, 1960’lara gelindiğinde yıkımdan çıkan Avrupa’nın yüksek sayıda işgücüne ihtiyaç duyması neticesinde ise Avrupa’ya göç veren kaynak ülke hâline gelmiştir (Kirişçi, 2003). Göç konusundaki hem bu yaşanmışlıkları olması, hem kültürünün misafirperver ve kucaklayıcı niteliği, hem de hedef ülkelerin üyesi olduğu Avrupa Birliği’nin (Avrupa Birliği) uluslararası hukuku ihlal edici pek çok hükmü içeren göç politikası nedeniyle Türkiye, ara geçiş ülkesi rolünden çok daha fazlasını üstlenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, Belçika, Fransa gibi Avrupa devletleri büyüyen ekonomilerinin iş gücü ihtiyacını, bozulan demografik yapıları nedeniyle iş gücü ithalatı ile dışarıdan gidermiştir. Ayrıca bu ülkeler, sömürgecilik geçmişleri nedeniyle de Asyalı, Orta Doğulu ve Afrikalı halklara yabancı değillerdir. Bu ve benzer nedenlerle, gerek ekonomik gerek sosyal olanakları neticesinde Avrupa, özellikle Asya, Orta Doğu ve Afrika’dan gelen göçmenler için tarihsel anlamda da bir tür nihai nokta olmuştur (Koçak ve Gündüz, 2016). Öncelikle düzenli ve kayıt altına alınarak gerçekleşen göçmen hareketi zamanla ekonomik ve sosyal hakların da çekici unsur olarak ortaya çıkması ile yasa dışı göçe dönüşmüştür. Misafir işçi programlarının sona erdirilmesi göç akımını engellememiş, Avrupa’ya ikinci dalga göç olarak adlandırılan aile birleşmeleri ile de çok sayıda göçmen Avrupa’ya giriş yapmıştır (Castles, 1986). Avrupa uzun yıllardır göç alan bir bölge olmasına rağmen özellikle 1990’lar sonrası Avrupa’ya yönelen göç, mülteci akınları hâlinde olmuş ve bu da Avrupa Birliği’ni ortak göç politikası oluşturmaya itmiştir. Avrupa’nın sınırında bulunan Türkiye ise sadece Orta Doğu’dan gelen göçmenler için değil, 1990’larla birlikte eski Sovyet ülkelerinden Avrupa’ya

geçmek isteyenler için de geçiş ülkesi hâline gelmiştir.

Avrupa İkinci Dünya Savaşı'ndan 2015 yılına kadar geçen sürede bu denli yoğun bir göçle karşılaşmamış, Avrupa ülkelerinde var olan göç politikaları ise düzensiz göçle mücadele ve dış sınırların korunması üzerine kurulmuştur. Ancak Avrupa'ya ulaşan Suriyeli sığınmacıların sayısının bir milyonun üzerine çıkması ile birlikte bir kriz hâli oluşmuş ve Avrupa Birliği'nin var olan politikalarının göç konusunda yetersiz kaldığı görülmüştür. Özellikle AB'nin üzerinde durduğu Batı değer ve normlarında, 1997 Amsterdam Antlaşması sonrasında almış olduğu kararlarda ortak bir göç politikası tesis edilmiş gibi görünse de, uygulamada Birlik üyeleri arasında oluşan fikir farklılıkları ortak göç politikasının tesisini ve uygulanmasını mümkün kılmamıştır. Buradan hareketle bu çalışma, Avrupa Birliği göç politikalarının geleceğine; bu konudaki AB'nin ulus üstü yetkisinin sürdürülebilirliğine ve bağlayıcılığına Suriyeli mülteciler sorunu özelinde ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede resmî dokümanlar, sayısal veriler ve güncel bilgiler ışığında AB'ye üye devletlerin ortak göç politikasına karşı yaklaşımı değerlendirilecektir.

Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Mülteci Rejimi

1951 Schuman Deklarasyonu ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak ortaya çıkan, 1957 Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak ekonomik bir entegrasyon süreci izleyen AB'de siyasi ortaklık oluşturulmasına yönelik çalışmalar 1970'lerde başlamıştır. 1969 yılında Hague'da gerçekleşen Lahey Zirvesi ile birlikte Avrupa Siyasal İş Birliği Süreci başlamış ve bu süreçte üye devletler arasında ekonomik iş birliğinin yanı sıra siyasi bütünleşme amaçlanmıştır. Lahey Zirvesi'nde uluslararası sorunlarda ortak hareket edilmesi ve ortak savunma politikası dışında kalan her konuda siyasi iş birliğini artırma kararı alınmıştır (Final Communiqué of the Hague Summit, 1969). 1992 Maastricht Antlaşması ile de "Ortak Siyasal İş Birliği Süreci" yerini "Ortak Dışişleri ve Güvenliği Politikası"na bırakmıştır.

1992 Maastricht Antlaşması öncesinde siyasi entegrasyon sürecinde yapılan çalışmalar ortak göç ve mülteci rejimini kapsamıyordu. Göç politikaları adına yapılan çalışmaların ilki olarak 1972 yılında Fransa'nın kayıt

dışı yollardan ülke sınırlarına giren göçmenlere yönelik olan uygulamalarını söylemek mümkündür (Gençler, 2005:176). 1973 OPEC Krizi ile birlikte Avrupa devletleri de göçmen işçi kabullerini durdurmuş ve 1970 sonrasında meydana gelen yasa dışı/düzensiz göç konusunda egemenliğin bir şartı olarak kendi sınır kontrollerini ve göç politikalarını oluşturmaktaydı. 1992 Maastricht Antlaşması ile birlikte siyasi bir birlik hâline gelen Avrupa Birliği 1994 Schengen Anlaşması'nı kabul etmiştir. Bu anlaşmaya göre daha homojen bir entegrasyon için AB sınırları içerisinde iç sınır kontrolleri kaldırılmış ve ortak sınır güvenliği dış sınırlara genişletilmiştir. Bu durum, Birlik sınırları içinde serbest dolaşım, Avrupa vatandaşları için eşitlik ve demokrasi temelini oluştururken üye devletler için kısıtlayıcı politikalar ve yetki devri anlamına gelmektedir (European Parliament, 2017). Böyle bir değişiklik ise üye devletlerin göç ve sığınma politikalarının uyumlaştırılmasını ve Birlik çerçevesinde oluşturulacak Avrupa Ortak Sığınma Sistemi'ni (The Common European Asylum System, CEAS) gerekli kılmıştır (Dearden, 1997).

CEAS'ın temelleri 1999 Tampere Zirvesi ve Amsterdam Antlaşmaları ile birlikte atılmıştır. Maastricht ve Schengen süreci ile birlikte ortak sınırlara yönelen göç hareketlerinin düzenlenmesi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü göç yönetimi hem Birliğin sınır güvenliğini hem ortak sığınma sistemini hem de vize prosedürlerini kapsamaktadır. Bu nedenle 1997 Amsterdam Antlaşması'nda ortak karar mekanizması göç alanını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylece üye ülkelerin ulusal politikalarında yerini alan göç kavramı Avrupa Birliği'nin üç ana sütunundan biri olan 'Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği' sütunu altına alınmış ve Özgürlük, Güvenlik ve Adalet başlığı altında değerlendirilmiştir [Amsterdam Antlaşması, 1997, Madde 73(i)]. Uygulanacak göç politikalarının AB yapısı ile uyumlu olmasına dikkat edilmiş, daha sonra ise üye devletlerin karar ve katılımıyla *Avrupa Ortak Göç Politikası* oluşturulması kararlaştırılmıştır.

1999 Tampere Zirvesi'nde göç, Avrupa Birliği'nin dış politikası kapsamında ele alınmış, bu noktada Avrupa'ya olan düzensiz göçü azaltmak için kaynak ülkelerdeki kalkınmayı desteklemek gerektiğine vurgu yapılmıştır (Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları, 1999). Kaynak ülkelerden gelen göçmen sayısını azaltmak için bu ülkelerdeki itici faktörlerin en aza indirilmesini ve

bunun da ekonomik destek programları ile sağlanması gerektiği yönünde karar alınmıştır. Böylece dış politika ile ilişkilendirilen göç, daha işler bir mekanizma için araç yapılmıştır (Tazzioli, 2016). Dış politika ile birlikte anılmaya başlanan göç, Avrupa'nın birlik ve entegrasyonu için tehdit hâline gelmiştir. Fakat dış politikada daha etkin bir küresel aktör olmak isteyen AB için sığınmacı krizi aynı zamanda bir sınava dönüşmüştür.

AB'nin göç konusunda en kapsayıcı politikası 2005 yılında kabul ettiği olduğu *Göçe Yönelik Global Yaklaşım (The Global Approach to Migration and Mobility, GAMM)*'dir. AB sınırlarına yoğunlaşan göç hareketlerinin yoğunluklu olarak komşu bölgelerden olması nedeniyle GAMM kaynak ve geçiş ülkeleri ile iş birliğini öngörmektedir. GAMM ile AB hem düzenli göçün avantajlarından faydalanmayı hem de düzensiz göçü Avrupa sınırlarının ötesinde kontrol altına almayı hedeflemektedir. Ancak GAMM, göçe daha kapsamlı bir yaklaşım olmasına rağmen AB'nin düzensiz göçü dışsallaştırması için zemin hazırlaması nedeniyle eleştirilmektedir (BM, 2013, Madde 55).

2007 yılında yayımlanan ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yasa dışı yollardan giriş yapmaya çalışan göçmenlerle ilgili birtakım önlemleri içeren *Yeşil Kitap* mültecilerle ilgili konularda eksik kalmaktadır. Fakat bu belge, göçe ilişkin konuların dış politika çerçevesinde değerlendirilmesinin ve AB'nin dış politika aktörü olarak bu gibi krizlerde daha etkin rol oynamasının altını çizmektedir. Ayrıca *Yeşil Kitap* Amsterdam Antlaşması'nda oluşturulması kararlaştırılan Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (CEAS)'nin daha işler hâle gelmesi için eylem planlarının oluşturulmasını ve uygulamaya konulmasını hedeflemiştir. (Avrupa Komisyonu, 2007).

Lizbon Antlaşması öncesinde Avrupa Parlamentosu göç ile ilgili konularda yetkili değildi ve üye devletler özellikle göç konusunda kendi ulusal politikalarını yönetebiliyorlardı. Bu antlaşma ile üye devletlerin sığınma sistemleri arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Böylelikle göç ve göçmen rejimi, üye devletlerin ulusal politika ve uygulamalarından bağımsızlaştırılmış, ortak sınır anlayışı ve kontrolü ile de ulus üstü bir özellik kazanmıştır.

Fakat Suriyeli sığınmacılar krizinden de anlaşılacağı üzere AB'nin

göç politikaları yetersiz kalmaktadır. Bu noktada AB göç politikasının temel prensibinin yasal yollardan düzenli olarak yapılacak girişleri kontrol altına almak ve Avrupa sınırlarını olası yasa dışı girişlere karşı korumak olduğunu söyleyebiliriz. AB bu politikaları ile Avrupa'nın özgürlük, adalet ve güvenlik alanı olarak ortaya çıkması hedeflenmekte ve sınır kontrollerinin dış sınırlara taşınması ile birlikte de göçü ortak sığınma ve savunma politikası kapsamında değerlendirmektedir. (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2002). Örneğin AB serbest dolaşım hakkını temel insan hakları perspektifinde kabul etmiş ve Schengen Anlaşması'yla Avrupa içerisinde sınır kontrollerini en aza indirmiştir. Öte yandan dışarıdan gelen sığınmacı ve göçmenlere karşı ise dış sınırlarını korumak üzere Europol ve Frontex'i işler hâle getirmiştir. Bu bağlamda, bir taraftan kendi vatandaşlarını Avrupa sınırları içerisinde özgürleştirirken diğer taraftan zulümden kaçan ve koruma talep eden üçüncü ülke vatandaşlarını sınırlarında bekletmektedir. Özellikle Maastricht sonrasında Avrupa'nın insan hakları ve güvenlik arasında ikileme kaldığını söyleyebiliriz (Koçak ve Gündüz, 2016).

Üçüncü ülkelerden Avrupa'ya sığınmak için gelen kişiler için kullanılan tanımlar da AB'nin göç konusundaki politikasını yansıtmaktadır. Amsterdam Antlaşması ile üye ülkelerin sığınma sistemlerindeki farklılıkları ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Ancak AB içerisinde kimin sığınmacı kimin göçmen olarak bulunacağı Birlik tarafından ya da üye ülkeler tarafından tanımlanmamıştır. Hem yasal hem de sosyal olarak farklı ülkelerden gelenler için kullanılan terimler, bu insanların elde edeceği hak, statü ve korumayı belirlemektedir. Kriz döneminde haber ve yayınlarda kullanılan Avrupa Göç Politikası (European Migration Policy), Uluslararası Mülteci Rejimi (International Refugee Regime) gibi kavramlar göçmenler ve mültecilerin hangi sorumluluk alanında olduğunu göstermektedir. Ancak bu kavramların birbiri yerine kullanılması bazı devletlerin uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş kural ve uygulamaların dışına çıkmalarına ve kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemelerine mahal vermektedir (Edwards, 2016).

Doğdukları ülkelerden farklı bir ülkede yaşamına devam edenler için karşımıza göçmen (migrant), mülteci (refugee) ve sığınmacı (asylum-seeker) olmak üzere 3 tanım çıkmaktadır (Habitat For Humanity, 2016). Birleşmiş

Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tanımına göre *göçmen*; savaş ya da ölüm tehlikesi dışında hayat standardını yükseltmek, daha iyi çalışma fırsatına, eğitim olanaklarına sahip olabilmek ya da aile bireyleri ile aynı ülkede yaşayabilmek için doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamına devam eden kişi için kullanılmaktadır. Bu kişilerin doğdukları ülkeye geri dönebilme seçenekleri bulunduğu için geri döndüklerinde kendi ülkelerinin koruma güvencesine sahiptirler (Koser, 2007).

Mülteci ise 1951 tarihli *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi* “ırkı, dili, dini, belirli bir toplumsal gruba aidiyeti, siyasi düşüncelerinden ötürü zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve korumasından yararlanamayan, döndüğünde ölüm ve zulüm tehlikesi bulunan kişiler” olarak tanımlanmıştır [Cenevre Sözleşmesi, 1951, Madde 1(2)]. Cenevre Sözleşmesi mültecilerle ilgili tek yasal dayanak olarak kabul edilmekte ve mülteci kavramı ilk kez burada tanımlandığı için tanımı buradan almak gerekmektedir. Sözleşmeye göre mülteci statüsü 1951 öncesinde yaşanan olaylarla ve Avrupa ile sınırlandırmıştır. Ancak 1967 tarihli protokol ile bu tabir kaldırılarak zulme uğrayacağından korkarak doğduğu toprakları terk etmek zorunda kalan her kişi için mülteci statüsü genişletilmiştir [Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol, 1967, Madde 1(2)]. Göçmen ve mülteci arasındaki en büyük fark mülteci statüsünde olan bir kişinin terk ettiği ülkeye dönme olanağı yoktur. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 33. maddesi zulümden kaçan ve geri döndüğü takdirde ölüm tehlikesi bulunan bir kimsenin kendi isteği dışında geri gönderilmesini yasaklamıştır. Bu sözleşmeye taraf olan devletler *Geri Göndermeme İlkesi (Non-refoulement principle)*’ni kabul etmektedirler ve buna göre sığınmacı ve mülteciler uluslararası koruma altındadırlar ve geri gönderilemezler (Cenevre Sözleşmesi, 1951, Madde 33). Ayrıca ölüm ve zulüm tehlikesi nedeni ile kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan bir kişinin başka ülkelere sığınma hakkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde açıkça belirtilmiştir [İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949, Madde 14(1)]. Mülteciler uluslararası koruma altındadırlar ve BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası organizasyonlar mülteci rejimi çerçevesinde ülkelerin mülteci rejimine uygun politikalar üretmesinde etkili olmaktadır.

Sığınmacı (asylum-seeker) ise henüz mülteci statüsü elde edememiş fakat sığınma talebinde bulunmuş kişiler için kullanılmaktadır. Türkiye’de bulunan Suriye vatandaşları ülkemizde 2014 yılında yayımlanan *Geçici Koruma Yönetmeliği* kapsamında sığınmacı olarak bulunmaktadır. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne taraf olmakla birlikte bu sözleşmede bulunan coğrafi kısıtlama nedeniyle sadece Avrupadan gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermektedir. Bu bağlamda Suriye’den gelen kişiler *geçici koruma* kapsamında bulunan ve başka ülkelere mülteci statüsü için başvuruda bulunan sığınmacılardır. Türkiye, uluslararası anlaşma ve yükümlülükler gereğince savaştan kaçanlara ve Türkiye’ye sığınmış bu insanlara gerekli yardımları yapmaya çalışmaktadır. Ancak kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların korunması tüm dünya devletlerinin sorumluluğundadır. Coğrafi yakınlık nedeni ile başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün gibi ülkeler beş milyondan fazla sığınmacıya kapılarını açmışlardır. Bu ülkelerde bulunan sığınmacılar Avrupa tarafından mülteci olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada Avrupa ülkeleri bu ülkeleri yükümlülük altına alarak sorumluluğu sadece coğrafi yakınlığı bulunan ülkelere yüklemek istemektedirler.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)’ ne göre bu kavramların birbiri yerine kullanılması, ikisi arasında farkı belirsiz hâle getirmektedir. Ayrıca istatistiksel verilere göre bu ayrımın ortadan kalkması özellikle sığınmacıların ve mültecilerin haklarının zedelenmesine yol açmaktadır (Curtis, 2015). Çünkü göçmenler yerel kanun ve ulusal politikalara dâhil olurken sığınmacı ve mültecilerin hakları uluslararası hukuk ve anlaşmalarla korunmaktadır. Bugün her ne kadar sığınmacılar geçiş ve hedef ülkelerinde bulunsalar da özellikle mülteci statüsü kazanmış olanlar uluslararası koruma altındadırlar. Örnek vermek gerekirse göçmen kanunlarından bahsederken belirli bir ülkenin kanun ve uygulamalarına atıf yapılır; fakat mülteciler için uygulanan anlaşma ve kurallar uluslararası hukuk altında değerlendirilir. Söyleyişte bile bu değişmekte, kimin hangi gruba dâhil edildiğini bu tanımlar belirlemektedir. Uluslararası hukukun ve BMMYK’nin öngördüğü politikaları izlemek istemeyen ülkeler, mültecilere göçmen çerçevesinde yaklaşarak gelişlerine keyfilik kazandırmak ve bu insanların zorla geri gönderilmesine zemin hazırlamaktadırlar.

Egemenlik Kavramının AB Entegrasyonundaki Yeri

1992 Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'nin ekonomik bir entegrasyondan siyasi bir yapıya dönüşümü için önemli bir adımdır. Bugün karşımıza çıkan yapı ekonomik bir organizasyondan farklı olarak daha homojen ancak üye devletlerin de sınırlarını koruyabilen siyasi ve ekonomik karaktere sahip bir yapıdır. Habermas bu değişimi söylemler ve üye devletlerin tutumları üzerinden göstermiştir. Çünkü Avrupa içinde entegrasyonun ilk dönemlerinde Amerika Birleşik Devletleri gibi federal tek bir Avrupa devletinden bahsedilirken günümüzde bir üst yapının bulunması fikri bile üye devletleri rahatsız etmektedir (Habermas, 2004). Buna göre üye devletler, anayasalarının ve yasama güçlerinin üzerindeki herhangi bir üst yapıyı yetki devri ve kısıtlama olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle anayasal ya da iç işlerine karışabilecek herhangi bir müdahaleye karşı olumsuz yaklaşmaktadırlar. 2005 yılına kadar Avrupa Birliği çatısı bir anayasa kurulması için gerekli çalışmalarda bulunmuş ancak yapılan referandumda Avrupa Anayasası Hollanda ve Fransa tarafından reddedilmiş; bunun yerine egemenlik konusunda üye devletlerin endişelerine son verecek düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler ve eklenen hükümlerle Avrupa Birliği Anayasası yerine sayılabilecek olan *Lizbon Antlaşması* onaylanmış ve 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Lizbon Antlaşması Birliğin işleyişi konusunda daha net bir çerçeve çizerek getirdiği en önemli yenilik ise üye devletler arasındaki yetkinin paylaşımlı kullanımı, yasama süreci ve ortak güvenlik politikasıdır (Akdoğan, 2010).

Yetki devri konusu Birlik içinde tartışmalı bir konudur ancak bazı Avrupa devletleri anayasalarında üst yapı olarak Birliği kabul ederek yetki devrine izin vermekte ve uluslararası örgütler gibi Birliğin almış olduğu kararların bu devletlerin yasama sistemlerinde yer almasına izin vermektedir (Akdoğan, 2010). Fakat Birliğin kullanmakta olduğu yetkiler kısıtlı bir alandadır, belirli konular dışında Birlik egemenlik sınırlarına girmemektedir (İnceoğlu'ndan aktaran Akdoğan, 2010). Üye devletler ve AB arasındaki egemenlik nosyonu rızaya bağlıdır ve Birlik çatısı altına giren devlet yetki devrini kabul ederek egemenliğini bir noktada kendi rızası ile sınırlandırmaktadır. Ancak AB kurum ve yapılarına baktığımızda bu yapıların da üye devletlerin delegelerinden oluştuğu ve bu yüzden devredilen yetkinin yine üye devletlerce kullanıldığı

söylenilmektedir (Akdoğan, 2010). Böylece egemenlik ve yetki kullanımı gelenekselci söylemin dışında farklı bir karaktere bürünmektedir. Üye devletler AB'ye kendi rızaları ile üyelik başvurusunda bulunmaktadırlar. Üye bir devlet olarak ise uyum ve entegrasyonu sağlayabilmek için yasal çerçevede kendi düzenlemelerini yerine getirmektedirler. Öte yandan bu devletler Birlikten kendi rızaları ile de ayrılmakta özgürdürler. Lizbon Antlaşması'nın 50. maddesinin 1. paragrafına göre “Her üye devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlikten çekilmeye karar verebilir.” [Lizbon Antlaşması, 2009, Madde 50(1)]. Bu madde ile üye devletlerin Birlikten ayrılma hakları güvence altına alınmış ve böylece egemenlik anlayışı farklı bir anlam kazanmıştır.

Fikir ayrılığı yaşayan üye devletlere AB kurum ve yapıları egemenliğin belirli unsurlarını kullanabilme yetkisini sağlamaktadır. Bugün AB ülkeleri sığınmacılar hakkında ortak bir karara sahip değildir. AB sınır ülkeleri; ekonomik olarak çekici unsurlara sahip olan Avrupa ülkeleri ve sığınmacı krizinin en az etkilediği kuzey ülkeleri Birlik içinde alınan kararlara farklı yaklaşmaktadırlar. Bu nedenle ortak bir kararın uygulanması güçleşirken sınırda ve Avrupa'nın kapısı durumunda olan ülkeler kendi sığınmacı politikalarını uygulamaya koyabilmek için egemenlik kavramını Birlik politikaları ile karşı karşıya getirmektedir. Oysaki egemenliğin en önemli unsuru olan sınır kontrolleri, 1994 yılında yürürlüğe giren ve anlaşmaya taraf olan ülkelerdeki vatandaşların serbest dolaşımını öngören Schengen Anlaşması dâhilinde bu ülkelerce saklı tutulmaktadır. Buna göre üye ülkelerin tekrar sınır kontrollerini gerçekleştirebilmeleri için iki zorunlu hâl vardır. Bunlardan ilki, ülkenin millî güvenliğine yönelik bir tehdit olmasıdır. Buna göre sığınmacıların kabulü sırasında yaşanabilecek kontrolsüz geçişler terörist saldırıların artmasına yola açabileceği için üye devlet kendi sınır kontrolünü kendisi yapabilmektedir. Diğer zorunlu hâl ise Yunanistan, İtalya, Bulgaristan gibi sınır ülkelerinin geçiş kontrollerini sağlayamadıkları durumlarda iç sınırlardaki serbest dolaşım kontrollerini tekrar işletebilmektedirler (Demir ve Soyupek, 2015).

Macaristan ve Bulgaristan'ın Sığınmacı Krizine Yaklaşımı ve AB

Balkanlar önce Antik Yunan ve Roma daha sonra ise Bizans ve Osmanlı egemenliğine girmiş; sınırlar üzerindeki hâkim devletlerin değişimi gerek

sınırlar içinde gerekse bölge dışından gelen göçlere yol açmıştır (Çam, 2014). 2011 yılından itibaren Suriye'den gelen sığınmacılar komşu ülke olarak Türkiye'ye sığınmaya başlamış ve kısa sürede bu sayı yükselerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğru bir göç dalgası oluşmuştur. Aşağıdaki şablon Akdeniz üzerinden Birliğe girmeye çalışan sığınmacı sayılarını göstermektedir.

Tablo 1: 2009 – 2017 Yılları Arasında Avrupa Birliği'ne Yapılan Düzensiz Geçişler

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Batı Akdeniz	6,642	5,003	8,448	6,397	6,838	7,272	7,164	10,231	23,143
Orta Akdeniz	11,043	4,450	64,261	15,151	45,298	170,664	153,946	181,459	118,692
Doğu Akdeniz	39,975	55,688	57,025	37,224	24,799	50,834	885,386	182,277	42,305

Kaynak: FRONTEX, Risk Analysis Reports for 2018. (https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf)

Suriyeli sığınmacılar Avrupa'ya üç rota izleyerek ulaşmaktırlar. Bunlardan ilki Fas ve Cezayir üzerinden İspanya'ya ulaşmayı hedefleyen Batı Akdeniz rotasıdır. İkinci olarak Tunus, Mısır ve Sahra altı bölgeden çıkan ve Libya üzerinden İtalya'ya uzanan Orta Akdeniz rotasıdır. Üçüncü olarak Suriye, Afganistan ve Irak'tan gelen sığınmacıların Türkiye üzerinden Yunanistan, Sırbistan ve Macaristan'a girebilmek izledikleri Doğu Akdeniz rotasıdır (Demir ve Soyupek, 2015).

Şekil 1: Balkanlar Rotası, 2016

Kaynak: Deutsche Welle, (2016). Closure of Balkan Route Divides Europe. <https://www.dw.com/en/closure-of-balkan-route-divides-europe/a-19106106>

Şüphesiz ki kullanılan rotalar arasında Doğu Akdeniz rotası en sık kullanılan rotadır. Böylece Yunanistan, İtalya ve Macaristan gibi ülkeler sınırlarında yüksek sayıda sığınmacı ile karşı karşıya kalmaktadırlar (FRONTEX, 2017).

Göçe direkt olarak maruz kalmaktan çekinen fakat hedef ülke olarak öncelikli olabilecek Almanya, Fransa, İspanya gibi ülkeler ise ortaya çıkan kriz için çözüm yolları aramaktadır. Yunanistan, İtalya, Macaristan gibi sığınmacıların giriş yaptığı ülkeler ve kuzey ülkeleri gibi göçe maruz kalmayan ülkelerin göçe bakışı farklılaşmaktadır. Özellikle kuzey ve bazı sınır ülkeleri bu insanların mülteci değil, yasadışı yollarla AB sınırlarına girmeye çalışan göçmenler olduğunu gerekçe göstererek bu konuda herhangi girişimde bulunmamaktadırlar. Böylece gerek sınırda yer almayan gerekse ekonomik olarak görece daha az tercih edilen ülkeler ortak bir çözüm benimsenmesini zorlaştırmakta, bu da dış politikada ve Birlik içerisinde oluşan krizi artırmaktadır. Bu ülkeler ayrıca birbirlerini etkileyerek farklı yaklaşımları benimsemekte ve Birlik politikalarının uygulamada eksik kalacağı kanısına yol açmaktadırlar. Bu ortak bir göç politikasının oluşmasında hem de sığınmacıların kabul şartlarının belirlenmesinde engel teşkil etmektedir. 1990

yılında imzalanan Dublin Sözleşmesi'nden önce mültecilik başvurusunda bulunan herhangi bir kişi bu ülkeye kabul edilmemesi durumunda bir başka AB üyesi ülkeye başvuruda bulunabilmekteydi. Böylece bu farklılıklar mülteci statüsü elde edebilmeyi kolaylaştırmaktaydı (Martin & Widgren, 2002). Fakat Dublin I ve Dublin II Sözleşmelerine göre sığınmacılar yalnızca giriş yaptıkları AB ülkesinde başvuru yapabilmekte ve başvurunun incelenmesini ise ilgili ülke yapmaktadır. Başvuruda bulunan bir sığınmacının başvurusu giriş ülkesinde reddedilirse ikinci bir Avrupa ülkesine başvuruda bulunamamaktadır (Dublin Sözleşmesi, 1997).

Uluslararası toplumla birlikte Avrupa da savaştan kaçan insanların sınırlarda ve kamplardaki durumuna sessiz kalmıştır. 2015 yılına geldiğinde ise sayıları yüz binleri bulan ve Avrupa'yı nihai varış noktası olarak seçen sığınmacılardaki artış üzerine ortak sığınmacı sistemini işletmeye çalışan Avrupa, krizi çözümede yetersiz ve isteksiz kalmıştır. 2004 yılında yapılan ve Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (CEAS)'nin oluşturulmasını öngören Hague Zirvesi'nde ortaya konacak politikalarda önceliğin sığınmacı hakları ve uluslararası korumada olacağı, güvenlik ve egemenlik gibi kavramların sığınmacılara yönelik uygulamalarda ikinci plana alınması kararı alınmıştır. Fakat zirveler, belgeler ve normlarda ortak göç politikasını oluşturmaya ve yerleştirmeye çalışan AB, üye devletlerin uygulamaları ile zor duruma düşmekte ve siyasi bir birlik olarak daha çok sorgulanır hâle gelmektedir. Oluşturulmaya çalışılan ortak göç politikasına karşı Birlik içindeki bazı devletlerden çatlak sesler çıkmaktadır. Bu devletlerden ikisi Macaristan ve Bulgaristan'dır. Mültecilik arayan sığınmacılar ilk giriş ve başvuru ülkesi olan sınır ülkeleri için sorun hâline gelmektedir. Özellikle Macaristan ve Bulgaristan gibi ülkeler bu sığınmacıları mülteci olarak kabul etmedikleri ve mülteci karşıtı politika izledikleri için düzensiz göçün artmasına neden olmaktadır. Çünkü düzensiz göç, bir ülkeye sadece kayıt dışı girişler nedeniyle değil; o ülkenin izlemekte olduğu kısıtlayıcı uygulamalar nedeniyle de artabilmektedir. Özellikle Balkan ülkelerinin son yaşanan krizde hem hedef hem de transit ülke konumunda olması nedeniyle egemenlik gereği kendi sınır kontrollerini siyasi kaygılarla artırmışlardır.

Macaristan ve Sığınmacı Krizi

Birlik dış sınırların güvenliği ortak savunma kapsamında ele almaktadır. Ancak Balkan ülkeleri dış sınır devletlerinden bazılarıdır. Bu nedenle AB, Balkan ülkeleri ile ortak politika oluşturmaya ve bu ortak politikalar sayesinde Avrupa güvenliğinde rol almalarına önem vermiştir (Ulan 2011). Macaristan bulunduğu coğrafi konum nedeniyle Batı Balkan ülkeleri arasında sığınmacıların yoğunlukla beklediği ülkelerden birisidir. Mültecilik başvurusunda bulunan sığınmacılar için hedef ülke yerine daha çok geçiş ülkesi konumundadır.

Bu açıdan Birliğe gelen eleştirilerden en önemlisi bu gibi uygulamalarla sığınmacıları önce sınırlarda bekletmek ya da Suriyeli sığınmacıların durumunda geri kabul anlaşmaları ile geçiş ülkelerine dönüşlerini sağlamak üzerinedir. Bu yolla sorumluluk öncelikle geçiş ülkelerine yüklenmektedir (Akkaraca Köse, 2014). Komisyonun kota programına karşı çıkan ülkelerin yaklaşımı Birliğin karşı karşıya kaldığı krizi daha derin boyutları ile gözler önüne sermektedir. Polonya Dışişleri Bakan Yardımcısı, Birliğin uygulamaya çalıştığı sığınma politikalarının, üye ülkelerin içişlerine müdahale olduğunu ve bu politikaların entegrasyonu tehlikeye sokup bölünmeyi derinleştireceğini belirtmiştir (Reuters, 2017). Çünkü düzenli ya da düzensiz gelen bu sığınmacı ve göçmenler siyasal ve ekonomik açıdan Birliğe zarar vererek fikir ayrılıklarının artmasına sebep olacaktır (Güleç, 2015).

Bu ülkelerden Macaristan 1980'lerin sonuna kadar olan dönemde göç konusunda yeterli uygulamalara sahip bir ülke değildi. Ancak 1990 sonrasında siyasi karışıklıkların yaşandığı komşu ülkelerden gelenler için hem hedef hem de geçiş ülkesi olmuştur (Koudela, 2013). Arap Baharı ile Macaristan mülteci karşıtı politikaları nedeniyle geçiş ülkesi hâline gelmiş, fakat krizin ilk yıllarında sığınmacıları durdurmadaki yetersiz sınır kontrolleri nedeniyle de Birlik ülkelerince eleştirilmiştir. Konum itibarı ile baktığımızda Macaristan Schengen bölgesinde bulunması ve Avrupa'nın Doğu kara sınırını oluşturması neticesinde binlerce sığınmacı için Avrupa'nın kapısı olmaktadır.

Türkiyeden gelen Suriyeli sığınmacıların yüksek sayılarda bulunduğu Macaristan, diğer Avrupa ülkelerinin aksine Türkiye'ye kaynak ülke muamelesi

yapmak yerine Avrupa'ya gelen göç dalgasının yönetilebilmesinde Türkiye'yi kilit ülke olarak görmekte ve AB'nin bu tavrını hoş karşılamamaktadır. Macaristan AB ile bulunan deniz ve kara sınırı nedeniyle Türkiye'nin AB sınır güvenliği için önemli olduğunu ve göç dalgasını yönetebilmek için Türkiye ile iş birliğine açık olduğunu belirtmektedir.

2015 yılında Avrupa Komisyonu İtalya, Yunanistan ve Macaristan'da beklemekte olan sığınmacılardan yüz yirmi bininin üye ülkelerin ekonomik durum ve nüfuslarına göre yerleştirilmesine yönelik kota sistemini uygulamaya koymuştur. Bu programa göre uluslararası koruma talep eden sığınmacıların iki yıl içerisinde diğer Avrupa ülkelerinde mülteci statüsü verilerek kabul edilmesi planlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2015). Bu karar Lizbon Antlaşması'nda bulunan "*Birliğe üçüncü ülkeden kişilerin yüksek sayılarda sığınma talep etmeleri durumunda Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine üye ülkelerin yararına olacak acil çözüm önlemlerini alabilmektedir.*" maddesine göre alınmıştır (Lizbon Antlaşması, Madde78(3)).

Ancak Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya ile birlikte yerleştirme planına ve AB kota sistemine karşı çıkmıştır (The Economist, 2015). Kara sınırında beklemekte olan elli dört bin sığınmacının yerleştirilmesine Macaristan itiraz etmiş ve 2015 yılında dikenli tellerle başlayan sınır güvenliği anlayışını 2017'ye gelindiğinde sınıra duvar örerek sürdürmüştür. Savaşın acımasızlığından kaçan bu insanları kötü muamele ile ya geri dönmeye ya da çaresizce sınırda beklemeye zorlamaktadır (Euronews, 2017). Kota kararında AB ile anlaşamayan Macaristan, ülkeye kabul edilecek sığınmacılar hakkında bir referandum yapmış, fakat katılım düşük kalmıştır (The Guardian, 2016). Buna rağmen Macaristan Başbakanı Viktor Orban elli dört bin sığınmacının yerleştirilmesi için gerekli adımları atmamıştır. Avrupa Komisyonu ise bu karar sonrası Macaristan'ın AB hukuku ile uygun politikalar izlememesi ve mülteci başvurusunda bulunanları ülkeden çıkmaya zorlaması neticesinde 2015'te ihlal prosedürü başlatmıştır (Avrupa Komisyonu, 2017). Birlik ise 2017'ye kadar göç politikasında değişiklik yapmayan hatta daha da sert önlemler alan Macaristan'a Çek Cumhuriyeti ve Slovakya ile birlikte yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle yasal işlem başlatma kararı almıştır (Baczynska & Macdonald, 2017).

Ayrıca referandumun geçersiz olması sonucunda sığınmacılara yönelik yeni bir yasa Macaristan Parlamentosu tarafından onaylanmıştır. Bu yasaya göre ülkeye giriş yapan sığınmacılar gözaltına alınabilecek; ayrıca daha önce ülkeye giriş yapmış sığınmacılar ve mülteci başvurusunda bulunan kişiler ise sınır bölgelerinde kurulacak konteynır kamplarda tutulacaktır (BBC, 2017a). Diğer yandan Slovakya ve Macaristan kota kararının gerekli bir karar olmadığını belirterek Avrupa Adalet Divanı'na başvuruda bulunmuş, fakat Divan yüksek sayıda sığınmacı akınının acil bir durum olduğunu öne sürerek bu başvuruyu reddetmiştir (Court of Justice of the European Union, 2017).

Macaristan bu konuda AB ile uyum noktasında anlaşmazlık yaşamakta ve ileri dönemlerde Birliğin yaptırımları ile karşı karşıya kalacak gibi görünmektedir. Özellikle Mayıs 2017'de demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne aykırı olan politikaları nedeniyle Macaristan Avrupa Parlamentosu'nun gündemine gelmiş ve Parlamentoda Macaristan'a yapılan yardımların incelenmesi ve hatta Konsey'deki oy hakkının askıya alınması önerilmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2017b). Bu da göstermektedir ki, Birlik çatısı altına giren bu ülkelerde belirli konulardaki yetki ve egemenlik haklarının Birliğe devredilmesi gerekmektedir. Macaristan örneğinde görüldüğü gibi Birlik kararına uymak istemeyen bazı üye devletler AB'den gelecek yaptırımlardan çekinirken Birlik içindeki kurumların almış oldukları kararları da yok sayamamaktadırlar. Bu nedenle AB'nin ulus üstü karakteri ile bu ülkelerin ulusal politikaları üzerinde etki yarattığını söylemek de mümkündür (Akdoğan, 2010).

Bulgaristan ve Sığınmacı Krizi

2007 yılında Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne girmesi, Birlik için ekonomik ve sosyal yükümlülükler getirmiştir. Aynı zamanda Bulgaristan'ın da AB üyesi bir devlet olarak özellikle göç konusunda bazı yükümlülükleri karşılama gerektirmiştir. Öncelikle Avrupa'nın kapısı olan Balkan ülkelerinden biri olarak Bulgaristan sınırları tehdit edecek herhangi bir göç hareketinde sınırı korumalı ve sınır güvenliği için üye devletlerle eşgüdümlü politikalar izlemelidir. Bu noktada Bulgaristan gibi sınır ülkeleri olası bir göç hareketinde üye devlet olarak AB sınırına girmek isteyen göçmen ve sığınmacıları engelleyemezse Birlik tarafından yaptırımlarla karşılaşacak ve bu

devletler için egemenlik zafiyeti ortaya çıkacaktır. (Çam, 2014:92). Bu yüzden Bulgaristan ve Macaristan'ı karşılaştırdığımızda iki ülkenin göç politikalarının farklı sebeplerle aynı ekseninde sonuçlandığını görebiliriz. Macaristan iç siyasi kaygılarla daha katı uygulamalarda bulunurken Bulgaristan'ın sığınmacılara karşı izlediği politikaları ise çoğunlukla AB'nin güvenlik kaygıları ile üye ülkeleri yönlendirmesi temelinde şekillenir.

Bulgaristan AB çerçevesinde göçe yönelik belirlediği politikalarda üç noktaya önem vermektedir. Bunlar demografik ve ekonomik yapı, Avrupa sınır güvenliği ve AB'nin insan hakları normuna uygunluğu olarak sıralanabilir (Aleksandrova, 2014). Ancak özellikle Dublin Sözleşmesi'nin getirmiş olduğu, ilk ayak basılan ülkenin mülteci statüsü vermesi kuralı Bulgaristan, Macaristan gibi sınır ülkelerinin aleyhine olmaktadır ve bu ülkeleri hem sınır güvenliği hem de demokratik normlar açısından ikilemede bırakmaktadır. Çünkü Macaristan sınırlarını mültecilere kapatırken Bulgaristan ise geçiş ülkesi olarak diğer Avrupa ülkelerine gidecek mültecilere karşı gerekli önlemleri almakta ve Avrupa sınırını korumakta yetersiz kalmaktadır.

Birlik içerisindeki Macaristan gibi ülkelerin sınır uygulamaları diğer üye devletlerin göç politikalarına da etki etmektedir. Örneğin, Macaristan'ın önce dikenli tel daha sonra ise duvar örerek sınırdaki kontrolleri artırması sonucu Batı Balkan rotası sığınmacılar tarafından yoğunlukla kullanılmaya başlamıştır (FRONTEX, 2017). Bunun sonucunda Türkiye'den Avrupa'ya kara yolu ile geçmeye çalışan sığınmacılar Bulgaristan sınırından kaçak giriş yapmaktadırlar. Ayrıca Bulgaristan'da da artan sınır kontrolleri ile birlikte Doğu Akdeniz rotasındaki Balkan güzergâhı yerine sığınmacılar deniz güzergâhına yönelmiş ve bu da Doğu Akdeniz'de birçok sığınmacının hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

Şekil 2: Balkanlar Rotası, 2015

Kaynak: BBC, (2015). Europe Migrants: Tracing Perilous Balkan Route to Germany, 26.08.2015. <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-34039968>

AB içerisinde sınırların yükselmesi ile Birliğin dış sınırlarından birini oluşturan Bulgaristan da Türkiye sınırındaki tel örgülerini artıracaklarını açıklamış ve daha sonrasında dikenli tellerin yerini Bulgaristan'da da duvarlar almıştır (Thorpe, 2016). Ancak alınan bu tedbirlerin bazı üye devletlerce desteklenmesi sınırda bulunan ve Avrupa'nın kapısı durumunda olan Balkan ülkelerinin daha da sert önlemler almasına neden olmaktadır. Hatta sığınmacıların Bulgaristan – Türkiye sınırında durdurulmasını destekleyen bazı AB ülkeleri Bulgaristan'ın bu konuda daha fazla desteğe ihtiyacı olduğunu belirtmiş, bu ülkelerden İngiltere ise AB sınır güvenliğini artırmak amacıyla Bulgaristan'a destek koruma gücü göndermiştir (The Guardian, 2017). Bunun sonucunda Bulgaristan – Türkiye sınırında alınan önlemler artırılmış, Ağustos 2017'ye gelindiğinde ise kaçak göçü önleyebilmek adına Bulgaristan, Türkiye

ile olan sınırına asker göndereceğini açıklamıştır (Hürriyet, 2017). Böylece sayısı artırılan gözlem kuleleri, tarama sistemleri ve görevlendirilen güvenlik güçleri ile Türkiye – Bulgaristan sınırı askerleştirilmiştir.

Türkiye sınırından Bulgaristan'a geçebilen sığınmacılar genellikle burayı geçiş ülkesi olarak görmekte; Almanya, Danimarka ya da İsveç gibi ülkeleri de hedef olarak seçmektedirler. 2015 yılında otuz bin civarında sığınmacı Bulgaristan'a giriş yaparken bu sayı 2016'da on dokuz bine düşmüştür (Bordermonitoring, 2017). Bulgaristan'ın sınır güvenliğine ilişkin uygulamış olduğu sert önlemler nedeniyle bu sayılar 2017'de beş binlere gerilerken (Sofia News Agency, 2017) 2015 ve 2017 yılları arasında yaklaşık on bin sığınmacı mülteci statüsü alabilmiştir (State Agency For Refugees Statistics, 2017).

Bulgaristan'da kalmak isteyen sığınmacılardaki düşüş ve sığınmacıların bir an önce bu ülkeyi terk etmek istemesi toplumsal olarak ortaya çıkan yabancı nefretinin artışının da bir sonucudur. 2016 yılında sığınmacıların sınırlardan geçişini engellemeye çalışan sivil kişilerin toplumdan da destek görmesi sığınmacılara karşı alınan tutumun göstergesidir. Bu kişiler sığınmacılara karşı çeşitli aşağılamalarda bulunarak ülkeyi terk etmelerine ve zaten zor olan yaşam koşullarının daha da ağırlaşmasına sebep olmaktadır (BBC, 2016).

Bulgaristan'a giriş yapabilen sığınmacılar ülkenin en büyük mülteci kampı olan Türkiye - Bulgaristan sınırında bulunan Harmanlı'ya yerleştirilmektedir. Yaklaşık üç bin kişinin yaşadığı kampın kötü şartları nedeniyle birçok kişi çıkmak istemekte fakat bu kişilere izin verilmemektedir. 2016 yılında güvenlik güçleri kamptan çıkmak isteyen sığınmacılarla çatışmış ve sert önlemler almışlardır (NTV, 2016).

Geçtiğimiz günlerde Birliğin almış olduğu kota politikasını reddeden ülkelere karşı AB tarafından sadece kınamada bulunulmuş, uygulamada Avrupa normları ile çelişen ülkelere karşı sessiz kalınmıştır. Bu da göstermektedir ki AB ülkeleri mülteci sorununa daha çok güvenlik perspektifinden bakmakta ve izledikleri politikalar güvenlik ekseninde şekillenmektedir (Aldırmaz, 2017).

Sonuç

Suriye iç savaşı ile başlayan sığınmacı krizi, hem Türkiye hem Avrupa Birliği hem dünya ve de en önemlisi insan hayatının korunması noktasında insanlık açısından öncelikli olarak çözülmesi gereken bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Mülteci ve sığınmacı tanımından da anlaşılacağı üzere mülteciler uluslararası toplumun sorumluluğunda bulunmaktadır. Ancak coğrafi yakınlıktan dolayı birinci derecede etkilenen Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi ülkeler bu anlamda diğer devletler tarafından yalnız bırakılmaktadır. Mülteciler uluslararası koruma altında olması gereken kişiler olduğu için göç hareketlerinden etkilenmeyen ülkelerin de çözüm sürecinde yükümlülüğü paylaşması (burden-sharing) gerekmektedir. İnsanlık açısından da olması gereken budur. Ancak dünyanın önde gelen ekonomileri ve sosyal refahı yüksek olan ülkeler sığınmacılar ve mülteciler konusunda şimdilik büyük orada duyarsız kalmakta ve üstlerine düşen sorumlulukları üstlenmedikleri görülmektedir.

Sığınmacıların Mart 2011'den itibaren Suriye'den kaçtıkları düşünülürse Avrupa'nın sığınmacı ve mülteciler konusunu ancak 2015'te gündemine alması oldukça düşündürücüdür. Öte yandan bu durum, hem Avrupalı devletlerin hem de diğer bölge dışı devletlerin tutumlarını anlayabilmek için güzel bir örnek teşkil etmektedir. 2013 yılı itibari ile sığınmacılar Avrupa'ya yönelmeye başlamış, rakamların artması ile birlikte bu durum kriz hâlini almıştır. Bunun sonucunda Akdeniz'de hayatını kaybedenlerin ve kaybolanların sayılarının 2015'te yaklaşık dokuz yüz bine ulaşması ise Avrupa'yı birtakım önlemler almaya sevk etmiştir. Bu da göstermektedir ki Avrupa, mülteci ve sığınmacılar için hedef ülke hâline gelmeden önce yakın bölgede yaşanan bu krize duyarsız kalmıştır. Sığınmacı dalgası sınırlarına gelinceye kadar gerek bu insanların seslerine gerekse onlara kapılarını açan ülkelerin uyarılarına kulak vermemiştir.

Avrupa Birliği özellikle Schengen Anlaşması sonrası dönemde, 90'lı yıllardan başlayarak ortak bir göç politikası oluşturma yönünde çalışmalarda bulunmuş ve göç konusunda devletlerin ulusal politikalarının AB kararları ile uyumlu olmasına dikkat etmiştir. Ancak Amsterdam Antlaşması'nın Birlik ülkelerine göç konusunda yükümlülükler getirmesi üye devletleri göç politi-

kalarını belirleme noktasında kısıtlamış ve onları Birlik ile uyumlu politikalar izlemeye zorlamaya başlamıştır. Ayrıca, ortak göç politikası konusunda zaman zaman Birlik içerisinde çıkan çatlak sesler, hem Birlik ile çatışmakta hem de diğer ülkeleri etkileyerek daha baskıcı göç politikalarına ve sert sınır kontrollerine neden olmaktadır. Birliğin sınır ülkeleri konumunda olan Bulgaristan ve Macaristan kaçak girişlere karşı yapılan kontrollerde yetersiz kalmakla suçlanmaktadır. Bunun üzerine İngiltere'nin Bulgaristan'a göndermiş olduğu güvenlik güçleri göstermektedir ki İngiltere gibi ülkeler Avrupa'ya daha az sığınmacının girmesini istemektedirler. Yani Avrupa'ya geçişin kapılarını kapatan bu uygulamalar özellikle Fransa, İngiltere, Danimarka ve İspanya gibi ülkeleri memnun ederken hem AB değer ve normlarının sorgulanmasına hem de Birlik içinde ortak bir görüşün benimsenmemesine yol açmaktadır. Batı değerleri olarak sunulan insan haklarının, özgürlüklerinin, insan hayatının korunması gibi değerlerin savunucusu olan Avrupa ülkeleri anlaşma, karar ve belgelerde atıfta buldukları bu liberal normları konu göç politikaları olunca ikinci planda bırakabilmektedirler.

Demokrasi, insan hakları, insanların serbest dolaşımı gibi konularda örnek olmak ve Avrupa'yı bir "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" alanı yapmak isteyen AB, öte yandan Birlik ülkelerinde yükselen ırkçılık ve yabancı nefreti ile de karşı karşıya kalmaktadır. Sınırlara bırakılan domuz kafaları, tekmelenen sığınmacılar, ayrılmaya izin verilmeyen kamplar ve inşa edilen duvarlar yabancı nefretinde ve ırkçı uygulamalarda geline nokta göstermektedir. Öyle ki bunlar Avrupa Parlamentosunda övünülerek bahsedilmekte; sınırda sığınmacıları âdeta avlayan kişiler birer halk kahramanı olarak görülmektedir. Yine aynı şekilde ırkçı söylemlerdeki artış ve sağ partilerin yükselmesi, üzerinde düşünülmesi gereken durumlardır.

Bir diğer önemli nokta ise Güneydoğu Avrupa sınırında bulunmayan üye ülkeler için AB göç ve politikalarına uyum krizden önce herhangi bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak kriz döneminde uygulamaya koyulmaya çalışılan kota sistemine Polonya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka gibi ülkeler karşı çıkmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi ise hem sınırda olmamaları hem de bu ülkelere Dublin düzenlemesi gereğince mülteci başvurusunda bulunulmaması nedeniyle göçe maruz kalmayacak ülkeler olmalarıdır. Bu

bağlamda bu ülkeler sadece AB üyesi oldukları için sığınmacı ve mülteci kabul etmek zorundadırlar.

Sığınmacı krizi AB üyesi devletler için sadece sınır, güvenlik ve ekonomik anlamda bir sınav hâline gelmemiştir. Ortaya çıkan tabloda AB yapı ve kurumları üye devletler tarafından sorgulanmaya ve özellikle Maastricht Antlaşması'nın getirmiş olduğu *daha fazla entegrasyon, her alanda entegrasyon* anlayışı terkedilmeye başlanmıştır. AB, Amsterdam Antlaşması'ndan itibaren ortak bir sığınma sistemini kurmaya çalışmaktadır. Ancak krizle birlikte üye devletler sığınmacıları kendi yasa ve kurallarına göre kabul etmek istemektedirler. Bu da üye devlet tarafından yetki devrinin ve egemenliğin AB organlarına ne ölçüde bırakıldığının irdelenmesini gerektirmektedir. Üye ülkeler uluslararası anlaşmaların üstünlüğüne ve belirli konularda egemenliğin uluslararası örgütlere bırakılmasına kendi anayasalarında yer vermektedirler. Bazı ülkeler anayasalarında egemenliğin devri ile ilgili olarak uluslararası örgütler ve anlaşmalara atıf yaparken bazı ülkeler ise doğrudan AB'yi yetkilendirmektedirler.

Üye ülkeler hem iç hem de dış egemenliği sınırlandıran böyle bir yetkilendirmeyi anayasalarında çeşitli sebeplerle gerekçelendirmektedirler. Örneğin İtalya uluslararası barışın ve adaletin sağlanması için egemenliğin sınırlandırılmasını kabul ederken Danimarka devletlerarası iş birliğinin sağlanması ve uluslararası hukukun gelişmesi için bir üst yapıya yetkilerini devretmeyi kabul etmektedir. Gerekçelerdeki çeşitlilikler ise bu devletlere vermiş oldukları yetkileri istedikleri anda geri alma imkânı sağlamaktadır. Sığınmacı krizi bazı üye devlet için sınır ve toplum güvenliğine tehdit olurken özellikle coğrafi olarak krizden etkilenmeyen AB ülkeleri için ortak bir politika uygulanmasını gerektiren bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Danimarka, Polonya ve Macaristan ise sığınmacı krizi sonrasında AB'nin ortak göç politikası ile verilen egemenliğin belirli alanlar dışında kullanıldığını belirtmektedir. Bu durumda egemenliğin Birliğe *devredilmediğini* sadece *temsilen kullanıldığını* ve bu nedenle istenilen anda geri alınabileceğini belirtmektedirler.

Üye devletler AB'ne başvuruda bulunurken Birlik ile uyumlu politika ve düzenlemeler izlemeyi taahhüt etmektedirler. Ancak Birliğin üst bir yapı

olarak aldığı karar ve uygulamakta olduğu politikalarından rahatsızlık duyan üye devletler, usulüne uygun olmak şartı ile Birlikten ayrılabilenkte özgürdürler. Yakın dönemde bir ada ülkesi olması nedeniyle göç dalgasına doğrudan maruz kalmayan ve AB içinde özel bir yeri olan İngiltere, Birlikten ayrılmak istemiştir. Gelinen noktada yapılan referandum sonucunda Birlikten ayrılma kararı (Brexit = Britain Exit) çıkmıştır. AB için son derece önemli olan İngiltere gibi bir ekonominin, ekonomik temelli entegrasyondan ayrılması şüphesiz ki Birliği sarsacak bir gelişmedir.

Schengen'in tartışılmasına ve entegrasyonun sarsılmasına neden olan sığınmacı krizi bugün hâlâ çözülememiştir. Ekonomik birlik olarak doğan ve siyasi birliğe dönüşen AB, bu devletlerin özellikle güvenlik ve egemenlik perspektifinde dağılma noktasına doğru hızla ilerlemektedir. Öncelikle Schengen bölgesinden ayrılmak isteyen ülkeler ve daha sonra Birliğin ulus üstü yetkilerinin tekrar egemen devletlere iadesi ile sonuçlanabilecek bu dağılma ile dış politika aktörlerindeki dengenin değişiminden de bahsetmek mümkün olacaktır.

Kaynakça

- 1949 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> Erişim Tarihi 09.09.2016.
- 1951 Cenevre Sözleşmesi, (1951). Convention Relating to the Status of Refugees. <http://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf> Erişim Tarihi 26.04.2017.
- 1967 Mültecilerin Statüsüne İlişkin New York Protokolü, (1967). <http://www.unhcr.org/4dac37d79.pdf> Erişim Tarihi 26.04.2016.
- 1997 Amsterdam Antlaşması, (1997). <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> Erişim Tarihi 18.06.2017.
- 1997 Dublin Sözleşmesi, (1997). Convention Determining the State Responsible for Examining Applications for Asylum Lodged in One of the Member States of the European Communities. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN) Erişim Tarihi 29.06.2016.
- 1999 Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları, (1999). http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm Erişim Tarihi 28.03.2017.
- 2007 Lizbon Antlaşması, (2007). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN> Erişim Tarihi 22.07.2016.
- Akdoğan, M. (2010). Avrupa Birliği ve Birlik Üyesi Devletler Arasında Egemenlik İlişkisi. Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6 Sayı:24 ss. 55 – 76.
- Akkaraca Köse, M. (2014). Güvensizlik Sarmalında AB Göç Politikalarına Uyum. Derin Yayınları, İstanbul ss.40 – 45.
- Aldırmaz, Y. (2017). Değerler Avrupa'sından Duvarlar Avrupası'na Göç, Sığınmacılar ve Mülteci Krizi Çerçevesinde AB Hukuku ve Politikaları. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi – Cilt 16 Sayı 2 Ss. 83 – 102.
- Aleksandrova, B. (2014). On a Pathway to a Global Society The Role of States in Times of Global Migration-Implications for Bulgaria's Handling of Syrian Refugees (2013-2014). Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 13(4).
- Asylum In Europe (2017). Asylum Information Database. Country Report: Bulgaria <http://www.asylumineurope.org/reports/country/bulgaria> Erişim Tarihi 05.11.2017.

- Avrupa Komisyonu, (2007). Green Paper The European Research Area: New Perspectives. COM(2007) 161 Final. https://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_en.pdf Erişim Tarihi 04.06.2016.
- Avrupa Komisyonu, (2015). European Commission Recommendation C(2015) 3560 Final). https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/asylum/general/docs/recommendation_on_a_european_resettlement_scheme_en.pdf Erişim Tarihi 26.04.2017.
- Avrupa Komisyonu, (2017). Press Release on Commission Opens Infringement Procedure Against Hungary Concerning Its Asylum Law. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6228_en.htm Erişim Tarihi 26.04.2017.
- Avrupa Komisyonu, (2017). Managing The Refugee Crisis: Western Balkans Route: State of Play Report. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/western_balkans_route_state_of_play_report_en.pdf Erişim Tarihi 13.11.2017.
- Avrupa Parlamentosu, (2017a). Basın Bildirisi Fundamental Rights in Hungary: MEPs Call For Triggering Article 7 <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20170511IPR74350/fundamental-rights-in-hungary-meps-call-for-triggering-article-7> Erişim Tarihi 12.11.2017.
- Avrupa Parlamentosu, (2017b). Fact Sheets on the European Union. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/chapter/209/how-the-european-union-works> Erişim Tarihi 05.11.2017.
- Baczynska & Macdonald, (2017). EU Opens Legal Case Against Warsaw, Budapest and Prague Over Migration. Reuters. <http://uk.reuters.com/article/uk-europe-migrants-eu-infringements-idUKKBN19313G> Erişim Tarihi 26.04.2017.
- BBC, (2015). Europe Migrants: Tracing Perilous Balkan Route to Germany, 26.08.2015. <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-34039968> Erişim Tarihi 18.04.2016.
- BBC, (2016). Bulgaria's Vigilante Migrant 'Hunter' <http://www.bbc.com/news/magazine-35919068> Erişim Tarihi 05.11.2017.
- BBC, (2017a). Macaristan'a Giren Tüm Sığınmacılar Gözaltına Alınacak. BBC 7 Mart 2017. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39192930> Erişim Tarihi 20.10.2017.

- BBC, (2017b). Syria War: A Brief Guide to Who's Fighting Whom. BBC, 7 April 2017. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39528673> Erişim Tarihi 20.10.2017.
- BM, (2013). Report of the Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants, François Crépeau. General Assembly, Human Rights Council, A/HRC/23/46, 24 April 2013. http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.46_en.pdf Erişim Tarihi 22.04.2018.
- Bordermonitoring, (2017). Bulgaria Statistics on Asylum Seekers. <http://bulgaria.bordermonitoring.eu/statistics/> Erişim Tarihi 10.11.2017.
- Court of Justice of the European Union, (2017). Press Release No 91/17 <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-09/cp170091en.pdf> Erişim Tarihi 12.11.2017.
- Curtis, K. (2015). Refugees vs. Migrants? The Word Choice Matters. UNHCR. <https://www.undispatch.com/refugees-vs-migrants-the-word-choice-matters/> Erişim Tarihi 18.12.2017.
- Çam, F. (2014). Avrupa Birliği Göç Politikaları Makedonya Bulgaristan Türkiye. Alter Yayıncılık, Ankara. Ss. 34 – 55.
- Çiçekli, B. (2009). Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar. Seçkin Yayınevi.
- Demir, O. Ö., & Soyupek, Y. (2015). Mülteci krizi denkleminde AB ve Türkiye: İlkeler, çıkarlar ve kaygılar. Göç Çalışmaları Merkezi, Global Politika ve Strateji Yayınları.
- Deutsche Welle, (2016). Closure of Balkan Route Divides Europe. <https://www.dw.com/en/closure-of-balkan-route-divides-europe/a-19106106> Erişim Tarihi 20.05.2017
- Doğan, G., & Durgun, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 61-90.
- Edwards A. (2015). 'Refugee' or 'Migrant' – Which is Right? UNHCR <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> Erişim Tarihi 20.05.2017
- Euronews, (2017). Avrupa Parlamentosu'ndan Macaristan'a Sert Uyarı. <http://tr.euronews.com/2017/05/17/ap-den-macaristan-a-sert-uyari> Erişim Tarihi 18.08.2017.

- Final Communiqué of the Hague Summit, (1969). https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/33078789-8030-49c8-b4e0-15d053834507/publishable_en.pdf Erişim Tarihi 11.11.2017.
- FRONTEX, (2017). Western Balkan Route. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-balkan-route/> Erişim Tarihi: 17.11.2017.
- FRONTEX,(2018).Risk Analysis Reports for 2018. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf Erişim Tarihi 10.05.2018.
- Gençler, A. (2005). Avrupa Birliğinin Göç Politikası. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (49).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2002). Göç Strateji Belgesi. http://www.goc.gov.tr/icerik3/goc-strateji-belgesi_327_344_694 Erişim Tarihi 26.04.2017.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2015). T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-bilgi_409_422_423_icerik Erişim Tarihi 18.06.2017.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2017). http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-bilgi_409_422_423_icerik Erişim Tarihi 04.11.2017.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye' ye Yansımaları. Tesam Akademi Dergisi, 2(2).
- Habermas, J. (2004). Why Europe Needs a Constitution. Developing a Constitution for Europe, 1, 19.
- Habitat For Humanity, (2016). Refugees, Asylum Seekers & Migrants: A Crucial Difference <https://www.habitatforhumanity.org.uk/news/blog/16/9/27/refugees-asylum-seekers-migrants-crucial-difference> Erişim Tarihi 20.05.2017.
- Hürriyet, (2017). Bulgaristan Türkiye Sınırına Asker Gönderiyor <http://www.hurriyet.com.tr/bulgaristan-turkiye-sinirina-asker-gonderiyor-40552842> Erişim Tarihi 17.11.2017.
- Kirişçi, K. (2003). Turkey: A Transformation From Emigration to Immigration. Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration> Erişim Tarihi 06.07.2017.

- Koçak, O., & Gündüz, R. D. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 12.
- Koser, K. (2007). *International migration: A Very Short Introduction*. OUP Oxford. Ss 16 -28.
- Koudela, P. (2013). Interational Migration Outflows From Hungary, Inflows to UK As a Typical East –West Direction in the EU. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1-14.
- Martin P. & Widgren J. (2002). *International Migration: Facing the Challenge*. *Population Bulletin*; Mar 2002; 57, 1. http://demografi.bps.go.id/phpfiletree/bahan/kumpulan_tugas_mobilitas_pak_chotib/Kelompok_7/Philip_Martin_International_Migration_Facing_the_Challenge.pdf Erişim Tarihi 08.10.2017.
- Migrant Crisis: Bulgaria tightens border with Turkey, 2016. <http://www.bbc.com/news/world-europe-36435420> Erişim Tarihi 09.07.2017.
- Nişancı, E., & Aker, D. Y., (2016). Uluslararası Göç, Sığınmacılar ve Türkiye. *Sosyal Bilimler Metinleri* 1-7.
- Pangerc, D. (2009). *Illegal Migrations Along the Balkan Routes*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009(2).
- Reuters, (2017). EU Opens Legal Case Against Warsaw, Budapest and Prague Over Migration, (2017) <http://uk.reuters.com/article/uk-europe-migrants-eu-infringements-idUKKBN19313G> Erişim Tarihi 26.04.2017.
- Sofia News Agency. (2017). Number of Refugees in Bulgaria has Decreased Significantly. Sofia News Agency, 22 May 2017. <https://www.novinite.com/articles/180453/Number+of+Refugees+in+Bulgaria+has+Decreased+Significantly> Erişim Tarihi 15.10.2017.
- Smyser, W. (1985). Refugees: A Never-Ending Story. *Foreign Affairs*, 64(1), 154-168. doi:10.2307/20042472 https://www.jstor.org/stable/20042472?seq=1#metadata_info_tab_contents Erişim Tarihi 10.09.2018.
- Tazzioli, M. (2016). Border Displacements. Challenging the Politics of Rescue Between Mare Nostrum and Triton. *Migration Studies*, Volume 4, Issue 1, 1 March 2016, Pages 1–19. <https://doi.org/10.1093/migration/mnv042>
- The Economist, (2015). Europe's Migrant Crisis, Relocation Quotas. <https://www.economist.com/graphic-detail/2015/09/22/relocation-quotas> Erişim Tarihi

13.11.2017.

The Guardian, (2016). Hungary's Refugee Referendum not Valid After Voters Stay Away. <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/02/hungarian-vote-on-refugees-will-not-take-place-suggest-first-poll-results> Erişim Tarihi 13.11.2017.

The Guardian, (2017). Britain to send Land Rovers to Bulgaria to Help Police Borders <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/09/britain-to-send-land-rovers-to-bulgaria-to-help-police-borders> Erişim Tarihi 13.11.2017.

The Washington Post, (2015). Visual Guide to 75 Years of Major Refugee Crises Around the World. <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/historical-migrant-crisis/> Erişim Tarihi 20.10.2017.

Thorpe, N. (2016). Migrant Crisis: Bulgaria Tightens Border With Turkey. BBC, 3 June 2016. <https://www.bbc.com/news/world-europe-36435420> Erişim Tarihi 20.10.2017.

Treaty on The Functioning of the European Union, (2012). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT> Erişim Tarihi 27.07.2017.

Ulan, M.Ö. (2011). Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası Çerçevesinde Balkanlar'da Güvenliğin Sağlanması. Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli.

UNHCR, (2016). As 300,000 Cross Mediterranean This Year, UNHCR Calls for Admission Pathways For Refugees and Speedy Relocation Out of Italy and Greece <http://www.unhcr.org/news/briefing/2016/9/57e0fb264/300000-cross-mediterranean-year-unhcr-calls-admission-pathways-refugees.html> Erişim Tarihi 17.11.2017.

UNHCR, (2017). Figures At A Glance, Statistical Yearbooks. <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> Erişim Tarihi 20.10.2017.

United Nations, (2015). International Migration Report 2015, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf Erişim Tarihi 26.04.2017

Why Al Jazeera Will not Say Mediterranean 'Migrants'. <http://www.aljazeera.com/blogs/editors-blog/2015/08/al-jazeera-mediterranean-migrants-150820082226309.html> Erişim Tarihi 20.05.2017.

KONYA'DA GEÇİCİ KORUMA ALTINDA YAŞAYAN SURİYELİLER ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Kamil ALPTEKİN¹, Demet AKARÇAY ULUTAŞ², Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ³

Öz

Suriye'de 2011 yılında çıkan iç savaş sonrasında yaklaşık üç buçuk milyon Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Bu büyük göç dalgası gün geçtikçe kalıcı bir duruma dönüşmüş, bir sosyal ve ekonomik uyum ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu çalışmada Türkiye'ye sığınan ve yerleşim yeri olarak Konya'yı tercih eden Suriyelilerin Konya'daki yaşantıları ve karşılaştıkları sorunlar nitel araştırma yöntemiyle bir saha araştırması çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma kapsamında Konya'da Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak ikamet ettikleri dört mahallede gözlem ve incelemeler yapılmış, sekiz ev ziyareti gerçekleştirilmiş, Suriyelilerle yakın ilişki içinde bulunan kurum/kuruluşların, amaçlı örneklem tekniği ile belirlenen 13 temsilci ile yarı yapılandırılmış bir form üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma geçici koruma altındaki Suriyelilerin acil çözüm bekleyen kimlik, barınma, kayıt, dil, eğitim, istihdam ve mevzuat odaklı birtakım sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde eğitim ve istihdama dair yaşanan sorunların öncelikli olarak ele alınması ve sosyal uyum sürecinin multidisipliner ve çok sektörlü bir yaklaşımla, planlı bir şekilde yönetilmesinin gerek olduğu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Sığınmacılar, Geçici Koruma, Göç, Sosyal Uyum, Konya

¹ Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: kamil.alptekin@karatay.edu.tr

² Sorumlu Yazar, Öğr. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: demet.akarcay@karatay.edu.tr, demetakarcay@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: dilara.ustabasi@karatay.edu.tr

A STUDY ON SYRIANS UNDER TEMPORARY PROTECTION IN KONYA

Abstract

After the civil war in Syria in 2011, almost three and a half million Syrians have fled to Turkey. These huge immigration wave faced by Turkey and the world has become a permanent condition day by day and it has raised the need for a social and economic cohesion. In this study, experiences and common problems of Syrians, who took refuge in Turkey and prefer Konya as a settlement, are handled in the framework of a field research with qualitative research methods. Observations and examinations were conducted in four neighbourhood inhabited by the Syrian refugees intensively, eight home were visited and 13 representatives of closely related institutions/organizations with Syrians in Konya who were determined by purposeful sampling technique were interviewed in depth through a semi-structured form within the scope of the research. The research results show that Syrians under temporary protection are facing several problems mostly about identity, accommodation, registration, language, education, employment and legislation that require urgent solutions. It is emphasized that problems about education and employment should be embraced primarily and the process of social cohesion should be handled in a multi-disciplinary and multi-sectoral approach and planned management.

Key Words: *Syrian Refugees, Temporary Protection, Migration, Social Cohesion, Konya*

Giriş

Göç insanoğlunun yeni karşılaştığı bir olgu olmamakla birlikte ortaya çıkardığı etnik ve ırksal çeşitlilik ile çağdaş toplumlarda en çok dikkat çeken ve üzerinde durulan bir konudur. Tarihin her evresinde insanlar yeni umutlar, yeni arayışlar için, yoksulluk, çatışma ve savaşlardan kaçmak için buldukları yerden başka bölgelere sürekli hareket halinde olmuşlardır. Özellikle 1980'li yıllarda yaşanan insani krizlerle birlikte göç olgusu farklılaşmaya başlamış, günümüzde politik nedenlerle yapılan göçler ve kitlesel göçlerde çarpıcı bir şekilde artış gözlenmiştir (Castles, de Haas and Miller, 2014).

Kitlesel göç eylemi, belirli bir zamanda çok sayıda kişinin tabiiyetinde olduğu ülke dışına düzensiz gruplar halinde hareket etmesidir (Akıncı vd., 2015). Kitlesel göç hareketlerinin nedenlerinin başında savaşlar gelmekte, savaşların şiddetli oluşu ve uzun sürmesi günümüzde zorunlu göçü kaçınılmaz hale getirmektedir (Tunç, 2015). Bugün sadece Ortadoğu'yu ve Avrupa'yı değil tüm dünyayı siyasi ve ekonomik yönden derinden etkileyen Suriyeli sığınmacıların göçü tipik bir kitlesel göç örneğidir ve sonuçları itibariyle ülke olarak bizi de yakından ilgilendirmektedir (Özgüler, 2018, s. 82). Bilindiği üzere 2011 yılının Mart ayında Suriye'de başlayan ve halen devam eden iç savaş sonucu milyonlarca Suriyeli can güvenliğini korumak üzere ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Suriye'de yaşanan çatışmalar geniş çaplı bir insanlık dramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Giderek genişleyen iç savaş nedeniyle ülkesini terk eden ve resmi rakamlara göre sayıları üç buçuk milyonu bulan Suriyeli, Türkiye'ye sığınmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Türkiye, yanı başında cereyan eden ve büyük bir kitlesel göç hareketine neden olan bu insanlık dramına kayıtsız kalmayıp hiçbir ülkenin göze alamadığı politikaları hayata geçirmiştir. Bu doğrultuda örneğin Batılı ülkeler mümkün olduğunca sınırlarını kapalı tutma politikası izlerken Türkiye tam tersine Suriyelilere yönelik başından itibaren "açık kapı politikası" (Çiçekşögüt, 2017) izlemiştir. Bir sınır komşusu olarak Suriye'de yaşanan iç savaştan en fazla etkilenen Türkiye, bugün dünyada en büyük sığınmacı nüfusu barındıran ülke konumuna gelmiştir.

Hâlihazırda geçici koruma altındaki Suriyelilerin bir kısmı (%10 civarında)

sınıra yakın 10 ilde kurulan 23 geçici barınma merkezinde (kamplarda) kalırken büyük bir çoğunluğu (AFAD, 2018) kendi imkânlarıyla değişik illere dağılmış durumdadır. Suriyelilerin yerleşim yeri olarak tercih ettikleri illerden bir tanesi de Konya'dır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göç istatistikleri verilerine göre, Eylül 2018 itibariyle Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Mardin, Hatay, Adana, Adıyaman, Osmaniye ve Malatya'da bulunan geçici barınma merkezlerinde 181.049, barınma merkezleri dışında 3.378.213, Konya'da ise 94.799 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu verilere göre Konya'daki Suriyeli nüfus ile Konya ili nüfusu karşılaştırıldığında Konya'daki toplam il nüfusunun % 4.35'ini Suriyeli bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Çetinkaya vd.'nin (2016) de işaret ettiği gibi başta sınırda bulunan iller olmak üzere Türkiye'nin diğer illerinde de henüz kayıt altına alınmamış ve ülkeye kaçak yollardan girmiş Suriyeli sığınmacılar da bulunmaktadır Geçici Barınma Merkezlerinde yaşayan Suriyelilerin büyük bir bölümü refah ve sosyal imkanlar açısından diğerlerine göre daha iyi durumdadır (Çetinkaya vd., 2016, s. 6). Geçici Barınma Merkezlerinde, Suriyeli bireylere barınma, giyinme, yemek, ısınma, ibadet, haberleşme, tercümanlık, psikososyal destek gibi temel hizmetler sunulmakta ve çeşitli kurs gibi eğitimlere devam edebilmelerinin önü açılmaktadır (Ağır ve Sezik, 2015). Buna karşın Geçici Barınma Merkezleri dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların pek çok sorunla karşı karşıya oldukları bilinmektedir. Tunç (2015), bu gruba özgü süreç içerisinde temel kamu hizmetlerinde aksamaların (sağlık, belediye vb.) görüldüğünü, ekonomiye (iş kaybetme, gelir kaybı, kiraların yükselmesi vb.), güvenliğe (asayiş, şüphe, tedirginlik, gerginlik vb.) ve temel haklara (çalışma izni, oturma izni, vatandaşlık vb.) ilişkin kaygıların yaşandığını öne sürmüştür.

Türkiye'de, başlangıçta kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülen Suriyeli göç dalgası, gün geçtikçe kalıcı bir duruma dönüşmüş ve giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir uyum sorunu ve güvenlik meselesine dönüşmüştür (Topçuoğlu vd., 2015). Kuşkusuz Suriyelilerin yerleştikleri her ilde hem ortak hem de farklı ihtiyaçlar, sorunlar ve beklentiler gündeme gelmektedir. Bu bağlamda dil sorunundan barınma sorununa, sağlıktan eğitime, istihdamdan hukuki işlemlere varan yelpazede Suriyelilerin yerleştikleri illerde yaşantılarının mercek altına alınması artık kaçınılmaz bir hal almıştır.

Bu araştırmanın temel amacı; Konya'da ikamet eden Suriyeli sığınmacıları yakından tanıyan ve onlarla iletişim halinde olan kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin anlatımlarıyla Suriyeli sığınmacıların karşılaştıkları sorunları tespit etmektir. Saha çalışmasına dayanması ve veri çeşitlenmesine gidilerek ele aldığı soruna çok boyutlu bakış açısı, bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma ele aldığı sorunu derinlemesine irdelemek üzere “nitel araştırma” tasarımına uygun olarak “katılımcı gözlem” ve “veri çeşitlenmesi” (görüşme, gözlem ve inceleme) prensibini temel alan bir saha çalışması şeklinde düzenlenmiştir. Aşağıda araştırmanın deseni, çalışma grubu, görüşmeler, veri toplama süreci ve verilerin analizinden bahsedilmektedir.

Araştırmanın Deseni

Suriyeli sığınmacıların Konya'da yaşadıkları sorunlar hakkında onları yakından tanıyan, karşılaştıkları güçlükleri bilen ve onlara çeşitli hizmetler sunup sürekli iletişim halinde olan kamu kurumları, mahalli ve yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve üniversite temsilcilerinin görüşlerinin alındığı bu araştırma nitel araştırma içerisinde yaygın kullanımı olan olgubilim (fenomenoloji) desenine sahiptir. Yıldırım ve Şimşek (2008) olgubilimi kısaca; günlük yaşamda bildiğimiz, hatta karşılaştığımız ancak fazla bilgi sahibi olmadığımız bir olgu hakkında olguyu yaşayan ya da olguya muhatap olanlar vasıtasıyla derinlemesine bilgi sahibi olmamıza olanak sağlayan bir araştırma deseni olarak tarif etmektedir. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilirler, ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak örnekleri, açıklamaları ve yaşantıları ortaya çıkarabilme özelliğine sahiptirler (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışma Grubu

Araştırma grubunu oluşturmada nitel araştırma geleneği içerisinde gelişen amaçlı örnekleme tekniğine başvurulmuş, bir adım daha ileri gidilerek

amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme; araştırmacının keşfetmek, anlamak ve kazanmak istediği bakış açısına göre bir örnekleme tercih etmesi varsayımına dayanır. Bu durumda örnekleme seçiminde araştırmacının yargısı ve kişisel tercihleri ön plana çıkmaktadır (Merriam, 2009). Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu araştırmada öne sürülen amaca uygun olarak “Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sorunları en iyi onlarla çalışan ve sürekli iletişim halinde olan kişiler bilir” varsayımından hareket edilerek çalışma grubu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda temel ölçütler katılımcıların; Suriyeli sığınmacılarla ilgilenen bir kurumda (kamu kurumu, mahalli veya yerel yönetim, sivil toplum örgütü veya üniversite) yönetici veya çalışan pozisyonunda olması, Konya’da yaşayan Suriyelilerin yaşantılarını, karşılaştıkları güçlükleri, ihtiyaçları ve sorunlarını yakından bilmesi ve onlarla sürekli iletişim halinde olması şeklinde belirlenmiştir. Bu ölçütlere uyan, araştırmaya kendi rızası ile katılmayı kabul eden (sözlü onam veren) beşi kadın, sekizi erkek toplam 13 kişi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Katılımcıların görev yaptığı kurum ve kuruluşlar alfabetik sıraya göre aşağıda belirtilmiştir:

- El-Bir Derneği,
- Karatay Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı,
- Kızılay Toplum Merkezi,
- Konya Barosu,
- Konya Büyükşehir Belediyesi
- Konya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü,
- Konya İl Göç İdaresi Müdürlüğü,
- Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü
- Meram Sosyal Hizmet Merkezi,

- Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü
- Sığınmacı ve Göçmelerle Dayanışma Derneği,
- Şükran Mahallesi Muhtarlığı.

Veri Toplama Aracı

Çalışma grubunun Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sorunlar hakkındaki görüşlerinin belirlenmesinde veri toplama aracı olarak araştırma grubu tarafından geliştirilen sekiz açık uçlu sorudan oluşan 'yarı yapılandırılmış görüşme formu' kullanılmıştır. Bu formda Suriyelilerin Konya'ya ilk gelişleri ve yerleşmeleri, Konya ilindeki istihdam, barınma, eğitim, kimlik, kayıt, genel kabul ve bakış açısı gibi sorun alanlarına ilişkin sorular yer almaktadır. Bu soruları oluştururken literatür bilgilerinin yanı sıra araştırma kapsamında yapılan gözlemler, incelemeler ve ev ziyaretlerinden elde edilen verilerden büyükçe bir oranda istifade edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri daha önce de söylenildiği üzere gözlem, inceleme, ev ziyaretleri ve görüşmelerin yer aldığı saha çalışmasından elde edilmiştir. Saha çalışması bölümü 10 Ocak 2017 tarihinde başlamış, 7 Mart 2017 tarihinde sona ermiştir.

Araştırma grubu öncelikle Konya'da ikamet eden Suriyeli sığınmacıların yaşantıları hakkında bilgi toplamak amacıyla literatür taraması yapmış, hemen sonrasında katılımcı gözlem tekniği ile Konya'da yoğun olarak ikamet ettikleri üç mahallede (Şükran, Sahipata ve Bosna Hersek Mahallesi) Kızılay Toplum Merkezi ile Sığınmacı ve Göçmelerle Dayanışma Derneği çalışanlarının rehberliğinde gözlem ve incelemelerde bulunmuşlardır. Gözlem ve incelemede bulunan bu mahallelerde toplam sekiz Suriyeli aileyi evinde ziyaret etmişlerdir. Yapılan bu gözlem, inceleme ve ziyaretlerin tamamının raporları yazılmış, böylece bu etkinlikler kayıt altına alınmıştır. Araştırma grubu bu ilk adımlar sonucunda Suriyeli sığınmacıların genel yaşam profiline dair önemli bilgiler edinmiştir.

Araştırmanın ağırlık noktasını oluşturan görüşmelere başlamadan

önce araştırmacılar Konya ili genelinde geçici koruma altında yaşayan Suriyeli sığınmacılarla ilgili çalışmalar yürüten başlıca kurumların listesini çıkarmışlar ve her birinin yöneticileri ile telefonla ön görüşmeler yapmışlardır. Bu ön görüşmeler sonucunda hangi kurumların ve bu kurumdaki hangi kişilerin araştırma kapsamına alınacağına büyük ölçüde karar verilmiştir. Çalışma Grubunun netlik kazanmasından sonra KTO Karatay Üniversitesi Rektörlüğünce yapılan resmi yazışmalar neticesinde belirtilen takvime göre katılımcılarla yarı yapılandırılmış açık uçlu derinlemesine görüşmelere geçilmiştir.

Araştırmanın ana çatısını oluşturan görüşmeler, katılımcıların makam veya çalışma odasında gerçekleştirilmiş olup 50-80 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerin tümüne üç kişiden oluşan araştırma grubunun üyeleri katılmıştır. Görüşmeleri birinci yazar yürütmüş, ikinci ve üçüncü yazarlar görüşmeleri not tutmak suretiyle kayıt altına almışlardır. Görüşmelerde yeterince aydınlanmayan konular ilave sorularla açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Görüşmelere başlanmadan önce görüşme yapılan kişilere sözlü olarak araştırmanın amacı, yöntemi, prosedürleri ve araştırma grubunun konumu hakkında bilgi verilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel araştırmada veri analizi genellikle verilerin toplanmasından hemen sonra başlar. Ortaya çıkan yığınlarca verinin düzenlenmesi, kayıtlardan deşifre edilen metinlerin tekrar tekrar okunması, verilerin azaltılması, betimlenmesi, soyutlanarak kavramlara dönüştürülmesi, buradan tema veya kategorilere ulaşılması ve yorumlanması başlıca işlemlerdir (Padgett, 2008).

Yıldırım ve Şimşek (2008) kendi perspektiflerinden nitel veri analizini betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki grupta ele almaktadırlar. Bu araştırmada verilerin analizinde Yıldırım ve Şimşek'in önerdiği; çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel

amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu çalışmada verilerin betimsel analizinde Padgett'in öne sürdüğü tüm işlemler yerine getirilmiş olup, veri analizi Yıldırım ve Şimşek'in önerileri doğrultusunda üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada araştırma grubu araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ve saha araştırmasındaki uygulama sonuçlarından hareketle veri analizi için tematik bir çerçeve oluşturmuştur. Böylece verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağını belirlenmiştir. Araştırmanın temaları sırasıyla şu şekilde belirlenmiştir:

- Konya'ya Geliş ve Yerleşme
- Terkedilmiş Evlerde Pahalı Barınma
- Kayıta Yaşanan Sorunlar
- Kimlik, Statü ve Mevzuattaki Belirsizlikler
- Sivil Toplum Örgütlerinin Önemi
- İstihdamda Karşılaşılan Güçlükler
- Misafire Yaklaşım
- Eğitimin Zorunluluğu

İkinci aşamada katılımcılarla yapılan görüşmeler ve bu görüşmelere ilişkin tutulan notlar veri toplama sürecindeki görüşme sırasına göre 1'den 13'e kadar numaralandırılmıştır. Görüşme notları tekrar tekrar okunarak her bir görüşmeden elde edilen veriler; araştırma için önceden belirlenen kavramsal çerçeveye göre kodlanmıştır. Üçüncü aşamada araştırma grubu düzenlemiş olduğu verileri tanımlamaya, açıklamaya, ilişkilendirmeye ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Son aşamada ise ortaya çıkan kavramsal çerçevedeki sıralamaya göre temaların içerikleri, katılımcıların ifadelerinden yapılan alıntılarla desteklenerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Her bir katılımcı (K) için tutulan görüşme notlarından doğrudan yapılan alıntılarda gizliliği korumak için isimlendirme yerine katılımcılar kendilerine verilen numaralarla (K1, K2, K3 gibi) anılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Konya'da geçici koruma altındaki Suriyelilere hizmet vermekte olup araştırmaya katılan kişilerle yapılan görüşmelerin betimsel analizinden elde edilen bulgular, saha çalışmalarına dayalı gözlem ve inceleme notlarıyla birlikte aşağıda sunulmuştur.

Konya'ya Geliş ve Yerleşme

Suriyeliler Konya'ya 2011 yılından itibaren gelmeye başlamış, gelenlerin sayısındaki yoğunluk 2014 yılından itibaren artmıştır. Suriyeliler Konya'ya farklı illerde kurulmuş olan Geçici Barınma Merkezlerinden (kamplardan) veya sınırdan düzensiz geçişlerle doğrudan kendi imkânlarıyla gelmişlerdir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden Konya'daki Suriyelilerin önemli bir çoğunluğunun Türkmenlerin de bulunduğu Halep şehrinden geldiği ve etnik köken ve mezhep açısından heterojen bir nüfus yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Konya'ya geliş, göç olgularında sıklıkla karşılaştığı üzere ağırlıklı olarak hemşerilik bağları üzerinden gerçekleşmiştir. Suriyeliler aşiretler halinde kalabalık gruplar şeklinde öncelikle hemşerilerinin buldukları mahallelere yerleşmişlerdir. Bir araştırmada Suriyeli misafirlerin Konya'yı tercih etmelerindeki öncelikli nedenler arasında Konya'nın dindar bir şehir olması ve hemşerilik bağları gösterilmiştir (Topçuoğlu, Özensel ve Koyuncu, 2015). Bir diğer araştırmada ise Konya halkının dindar, yardımsever ve misafirperver olduğu, güvenlik, huzur, iş, sağlık, eğitim, ulaşım gibi imkanların oldukça iyi olduğu yönündeki telkinlerin kentin tercih edilmesinde başlıca nedenler olduğu belirtilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan Özellikle Halep'ten gelen Suriyeli sığınmacılar gerek dindar bir şehir oluşu gerek, iklim ve coğrafyanın benzerliği gerekse kültürel yakınlık sebebi ile Konya'da kendilerini evlerinde hissettiklerini beyan etmişlerdir (Koyuncu, 2014).

Suriyeli sığınmacılar içerisinde yer alan Türkmenler Merkez ilçelerden biri olan Meram'a bağlı Şükran Mahallesi ve Şems Mahallesi Konya'ya gelişte Suriyelilerin ilk uğrak yerleridir. Zamanla buradan Konya'nın diğer mahallelerine dağılmışlardır. Bu iki mahalle dışında Konya'daki Suriyelilerin önemli bir çoğunluğu, Sahipata Mahallesi, Abdülaziz Mahallesi, Ferhuniye

Mahallesi, Telafer Mahallesi, Bosna Hersek Mahallesi ve Mamuriye Mahallesi'nde ikamet etmektedir.

Özellikle Suriyelilerin ilk uğrak yeri olan Şükran ve Şems Mahallesi son derece kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu mahallelerde kentsel dönüşüm çalışmaları başlatıldığından yerli halk buraları terk etmektedir. Her iki mahallenin adı asayiş olaylarıyla sık sık gündeme gelmekte, buralarda “getto” benzeri bir yerleşim kendisini hissettirmektedir. Bu durumdan duyulan rahatsızlığı bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Şükran Mahallesi’ndeki Suriyeliler, yoldan geçenleri sözle-gözle taciz ediyorlar, apartman yaşantısında kurallara riayet etmiyorlar. Çöplerini camdan aşağı fırlatırlar, perdeleri sürekli açıktır. Uygunsuz vaziyette dışarıya çıkarlar, geç saatlerde gruplar halinde dolaşarak gürültü yaparlar, kavga çıkarırlar, alışverişte hırsızlığa yeltenirler. Gün boyunca esnaf dükkânlarının önlerini işgal ederler, aralarında madde kullanan ya da ticaretini yapanları da var.” (K6)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Şükran Mahallesi'nde ikamet eden Suriyelilerin daha çok marjinal gruplara özgü sergiledikleri tutum ve davranışlarından rahatsızlık duyulmaktadır. Ancak bu durum diğer mahaller için genelleştirilemez. Örneğin Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Bosna Hersek Mahallesi'nde Suriyelilerle ilgili yukarıda sıralanan hiçbir sorunla karşılaşmamaktadır. Bir katılımcı Suriyelilerin kullandıkları dil üzerinden adı geçen bu iki mahallede yaşanan sosyal uyuma ilişkin farklılıkları gündeme getirmiştir.

“Şükran Mahallesi’nde alışverişe çıkan Suriyeliler bakkalda Arapça konuşurken, Bosna Hersek Mahallesi’nde Türkçe konuşmak durumunda kalıyor. Bosna Hersek’e yerleşen Suriyeliler toplumla daha uyumlu haldeler. Daha oturaklı, düzgün yaşam sürmeye başladılar.” (K8)

Terkedilmiş Evlerde Pahalı Barınma

Daha öncede değinildiği üzere Konya'ya gelen Suriyelilerin çoğunluğu ilk olarak Şükran Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm nedeniyle boşaltılan apartmanlara yerleşmektedirler. Çünkü Suriyeliler kiralık ev bulmakta zorlanmaktadır. Bu durum bir katılımcının ifadelerinden anlaşılacağı gibi

bazı emlakçılar tarafından istismar edilmektedir.

“En önemli sorun bu insanların barınmaları. Kimse Suriyelilere evini vermek istemiyor. Emlakçılar fırsatçılık yapıyor. 300 TL’ye kiracı bulamayacağımız evleri en az 600 Liradan Suriyelilere veriyorlar.” (K12)

Koyuncu (2014) yaptığı bir araştırmada Konya’ya ilk gelenlerin en çok zorlandıkları sorunlardan birinin ev bulma olduğunu tespit etmiştir. Koyuncu göre Suriyelilerin bir aile için kiraladıkları evlerin çok kısa bir sürede üç, dört ailenin barınağı haline gelmesi, ev sahiplerinin Suriyelilere ev kiralama hususunda çekimser çoğu zaman da isteksiz olması ve kiraların hızla artmasının barınma sorununu öncelikli hale getirdiğini belirtmiştir. Akgündüz vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada, Geçici Barınma Merkezlerine sahip olan ve olmayan iller incelemeye alınmış ve 2012-2013 yılları arasında geçen süre ‘müdahale’ süreci olarak ele alınarak öncesinde ve sonrasındaki oransal farklar üzerinden değerlendirme yapılmış ve konut fiyatlarındaki anlamlı artış vurgulanmıştır.

Konya’da özellikle ev kirası Suriyeli sığınmacıları endişeye sevk etmekte, evden çıkarılma ve yeni ev bulamama korkusunun misafirler için bir iş bulup çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Öyle ki, temel gıda maddelerinin (özellikle bebekleri olan ailelerin süt) temini bile ev kirasından sonra dile getirilmektedir (Koyuncu, 2014). Kiralık daire bulmada zorlanan bir kısım Suriyeli ikamet için ruhsatı olmayan işhanlarında da kalabilmektedir. İşhanlarındaki dairelerin genellikle yaşama şartları bakımından son derece elverişsiz olduğu ve bazı dairelerde birkaç ailenin birlikte kaldığı yapılan görüşmelerde şu şekilde dile getirilmiştir.

“Evler rutubetli, bazıları halısızdır. 3-4 aile bir evde yaşamaktadır. Hijyen konusunda yetersiz olup bazı evlerde banyo bulunmamaktadır. Isınma sorunu yaşamaktadırlar. Battaniyesi olmayanlar vardır. Çorapsız gezen, incecik kısa kollu elbiselerle ortalıkta dolaşan çocuklar... Evlerde genellikle sadece bir oda ısıtılmaktadır.” (K2)

Kayıtta Yaşanan Sorunlar

Araştırmanın yapıldığı dönemde Konya İl Göç İdaresi’nden alınan bilgilere göre Konya’da yaklaşık 85 bin kayıtlı geçici koruma altında yaşayan

Suriyeli bulunmakta; yaklaşık olarak 20-25 bin civarında da henüz kayıt altına alınmamış Suriyelinin Konya'ya yerleştiği tahmin edilmektedir. Tahminlerin doğru olması durumunda şehir merkezinde yaşayan her on kişiden birinin Suriyeli olduğunu söylemek zor olmayacaktır. Böyle bir nüfus kompozisyonunun kısa bir zaman diliminde ortaya çıkışı, bir katılımcının ifadesiyle “*yerli halk tarafından kolayca hazmedilecek bir durum olmasa gerektir*” (K1). Nitekim Topkaya ve Akdağ'ın (2016) Kilis'te yaptıkları araştırmada da yerli halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik rahatsızlıklarından biri Suriyelilerin “aşırı nüfusa sahip olmaları” üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırmada göç öncesi 100 bin nüfusa sahip olan Kilis ilinin Suriyeli sığınmacıların göçü sonucunda birdenbire 230 bine ulaşmasının bir tehdit unsuru olarak algılandığının, bunun da göçmenlere karşı olumsuz tutumlarının ortaya çıkmasında etkili olduğunun altı çizilmiştir.

Resmi kaydı olmayan Suriyelilerin doğal olarak kimlik belgesi de bulunmamaktadır. Kimlik belgesi olmayanlar için resmi işlemler yapılamadığından bu kişiler kendilerine sunulan kamu hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. Öte yandan Konya'ya yerleşen Suriyeliler sık adres değiştirmeleriyle dikkat çekmektedirler. Adres değişikliklerini zamanında bildirmemeleri nedeniyle de bazı hizmetlere ulaşmada sorunlar yaşamaktadırlar.

“Suriyelilerin sık adres değiştirmeleri ve buna bağlı olarak sabit adreslerinin olmaması nedeniyle evlerine sosyal inceleme için gidilemiyor. Düzenli bir sistem de yok. Aynı aile Meram'dan da yardım alıyor, Karatay'a da başvuruyor. Yardımlar çakışıyor.” (K4)

Kimlik belgesi olmayan ve/veya adres değişikliğini bildirmeyenler Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları tarafından verilen sosyal yardımlardan ve Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nün sunduğu koruyucu/destekleyici hizmetlerden yararlanamamakta, hastanelerden sağlık hizmeti alamamaktadırlar. Ayrıca, Suriyeli vatandaşların bir kısmı kimliklerini kanıtlayıcı bir belgeleri olmadığı için hukuki işlemlerde (örneğin vasi atama gibi) de sorun yaşamaktadırlar.

Yoğun bir iş yükü altında çalışan Konya İl Göç İdaresi her gün ortalama

200 Suriyelinin, ayrıca 10-15 civarında yeni doğan bebeğin kaydını yapmakta, bunlara 99 ile başlayan kimlik belgesi hazırlamakta, 98⁴ ile başlayan önceki kimlikleri de yenilemektedir. Normal şartlarda yabancılar için kimlik çıkarma işlemi 3 ay sürüyorken, Suriyeliler için bu süre yoğunluktan dolayı daha da uzamıştır. Kayıtlar ilgili mevzuat gereği ferdi yapılmaktadır. Suriyelilerin bir kısmının ülkesine dönmeyeceği hesaba katıldığında katılımcılar arasında kayıtların her birey için ayrı ayrı yapılmasının yani aile kütüğünün oluşturulmamasının ilerleyen zamanlarda birtakım sorunlara neden olabileceğini düşünenler vardır. Bir katılımcı kayıtların ferdi yapılmasının yaratabileceği sorunlara ilişkin şunları ifade etmiştir:

“Suriyelilerin bu şekilde yerleşmeden önce planlı bilinçli bir politika oluşturulmalıydı. Kütük oluşturulmadı. Aile kaydı yok. Evlilik sorunları çıkacak. Ciddi söylüyorum, lütfen yanlış anlamayın kardeş kardeşe evlilik çıkabilir.” (K10)

Kimlik, Statü ve Mevzuattaki Belirsizlikler

Katılımcıların pek çoğu Suriyelilerin kimlik ve statülerindeki belirsizlikleri en büyük sorun olarak göstermiştir. Bilindiği üzere Türkiye’ye kabul edilen Suriyeli vatandaşlara 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde “geçici koruma” statüsü verilmiştir. Bu kişilerin sığınmacı veya mülteci statüleri yoktur. Göçlerin henüz başlangıç safhasından Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) ve ardından Geçici Koruma Yönetmeliği (2014) çıkarılınca kadar Suriyeliler ülkelerine bir müddet sonra dönecekleri düşünüldüğünden, “misafir” olarak algılanmışlardır. Geçici Koruma Statüsü, 2001 tarihli Avrupa Konseyi Yönergesi’nde Avrupa ülkelerinin vatandaşlığına sahip olmayan ve kendi ülkelerine dönmeleri mümkün olmayan bireylerin yer değişim hareketlerinde hızlıca ve geçici koruma sağlayan istisnai bir önlem olarak tanımlanmaktadır (<http://www.goc.gov.tr>). Tunç’a (2015) göre

⁴ 98 ile başlayan kimlik numaraları Suriyelilere sınırdan ilk geçişleri sırasında yetkililere verilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde başta sağlık ve eğitim hizmetleri olmak üzere Suriyelilerin pek çok sosyal haktan faydalanabilmeleri için bu numaraların bireysel başvuru yapılarak ikamet edilen ildeki İl Göç İdaresince 99 ile başlayan kimlik numaralarına dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu şekilde başvuru yapan Suriyeli bireyler buldukları il için kayıt altına alınmakta ve diğer illerde ikamet etmesine ve çalışmasına izin verilmemektedir.

mülteci ile geçici koruma altında olma arasındaki temel fark her iki grubun kazanımlarında görülmelidir. Türkiye'deki Suriyelilere evrensel mülteci hakları içerisinde yer alan insani standartlarda muamele hakkı, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı ve seyahat edebilme hakkı bir hak olarak değil ama "imkan" olarak sağlanmaktadır (Tunç, 2015).

Yapılan çalışmalar ve gözlemler Suriyeli bireylerin kimlik sorunları nedeniyle toplumsal ve hukuki açıdan 'ne mülteci ne de misafir' olarak isimlendirildiklerini göstermektedir (Baban vd., 2017). Aşağıdaki alıntı hukuki belirsizliklerin bir an önce giderilmesi gerektiğini veciz bir şekilde ortaya koymaktadır.

"Suriyeliler için belirlenen bir mevzuat yok. En başta bu insanlar gelirken tüm bakanlıklar bir araya gelerek hukuki bir alt yapı oluşturulmalıydı. Şimdi yapılanlar günlük yardımlar, günlük sorunları çözmeye yönelik olduğu için kalıcı bir fayda sağlayamıyor. Hukuki çerçeveleri net belirtilmediği için sorunlar yaşanmaktadır. Suriyeli sığınmacılarla ilgili sosyal politikamız acilen netlik kazanmalı." (K2)

Başlangıçta "geçici koruma altında kişi" tanımlaması Suriyelilerin ülkelerine geri döneceği varsayımı üzerine kurgulanmışsa da bunun pek de öyle olmadığı ilerleyen yıllarda görülmüştür. Geride kalan sürece bakıldığında Suriyelilerin önemli bir kısmının geçici değil, kalıcı olduğu anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar hukuki statülerinin belirsiz olması nedeniyle Suriyelilere nasıl davranacaklarını bilmediklerini dile getirmişlerdir. Bu durumdan duyulan rahatsızlık bir görüşmede şu şekilde ifade edilmiştir:

"Suriyelilerin statü sorunu çözülmeli. Mülteci mi vatandaş mı? Geçici koruma altında diye bir şey yok. Mülteci olursa uluslararası kuruluşlar iç siyasete müdahale etmeye başlar. Bu tartışmayı da açmaya müsaade etmezler. Şu an için bundan başka bir çözüm görünmüyor." (K11)

Geçici koruma statüsü Suriyelilerin başta çalışma izni ve hakları konusunda pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Sayılarının her geçen gün artması ve geçicilik halinin aslında bitmiş olması göz önünde bulundurulduğunda Suriyelilerin hukuki statüsünün yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Sivil Toplum Örgütlerinin Önemi

Kamu kurum ve kuruluşları Suriyelilere yönelik hizmet sunumunda katılımcıların çoğuna göre Belediyelere ve Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) göre biraz daha geriden gelmektedir. Başta Konya Büyükşehir Belediyesi (kayıta ve kanıta dayalı düzenli sistemli çalışmalar yürütmekte) olmak üzere diğer merkez ilçe belediyeleri Suriyeli vatandaşlara çeşitli içerikte hizmetler sunmaktadır.

Konya'da çok sayıda özellikle daha önce de göçmenlere yönelik çalışmalar yürütmüş STK bulunmakta, bu durum Suriyeliler tarafından da gayet iyi bilinmektedir. El-Bir Derneği, Dost Eli Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (International Middle East Peace Research Center – IMPR), Anadolu İnsani Yardım Derneği (AYDER), İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Ravza Eğitim Vakfı en yoğun faaliyet gösteren STK'lar arasındadır. STK'lar Suriyelilere yönelik rehberlik / danışmanlık, psiko-sosyal destek, doğrudan aynı ve nakdi yardım, yakacak yardımı, yol yardımı, medikal malzeme yardımı, beyaz eşya yardımı, meslek edindirme, dil öğretme, ev ziyaretleri gibi hiç de küçümsenmeyecek hizmetler sunmaktadır. Bu yönüyle STK'ların kamusal sorumluluğunun yetersiz kaldığı noktalarda önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Katılımcıların bir kısmına göre Konya'da çok sayıda sosyal yardımlaşma ve dayanışma odağında hizmet veren STK'nın olması Konya'nın Suriyeliler için bir çekim merkezi olmasına neden olmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu STK'ların Ensar ve Muhacir ruhuna uygun olarak Suriyelilere sahip çıktıkları, bu uğurda çok ciddi çaba harcadıklarını düşünmektedir. Bir katılımcı Konya'yı "STK cenneti" şeklinde tasvir etmiştir. Bununla birlikte bir katılımcı STK'lar tarafından sunulan hizmetlerin iyi niyetli olmasına karşın geçici koruma altında yaşayan Suriyelileri kolay ve sosyal yardıma dayalı 'hazır bir yaşama' alıştırdığını öne sürmüştür:

"STK'ların da bir yanlış uygulaması bu. Bu insanları hazır yaşamaya alıştırdılar. Günde 200 kişinin kaydı yapılıyorsa bu sayının artış sebebi yanlış yapılan sosyal yardımlardır. Belki de yardım ettiğimiz insanlar Esed'in adamları, PYD'li, DAES'li bilemiyoruz." (K9)

Konya'daki bir kısım STK, uluslararası organizasyonlarla eşgüdümlü ya da onların bir alt kolu olarak Suriyelilere hizmet sunmaktadırlar. Bu STK'ların bünyelerinde profesyonel meslek elemanlarını (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, uluslararası ilişkiler uzmanı gibi) istihdam ediyor olması, konuya ilişkin hassasiyetlerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Verdikleri onca hizmete karşılık Konya'daki STK'ların kendi aralarında işbirliğinden ve koordinasyonundan bahsetmek güçtür. Her biri belli alanlarda münferit olarak çalışma yürütmektedir. Dolayısıyla ister istemez mükerrer yardımlar söz konusudur. STK'ların izledikleri yardım politikası genel olarak bir kişiye birkaç farklı hizmet sunmak yerine, çok daha fazla kişiye bir çeşit hizmet sunmak şeklindedir. Bununla birlikte aşağıdaki alıntıda geçtiği gibi yeterli koordinasyon kurulamadığı durumlarda mükerrer yardımlar istismara kapı aralayabiliyor:

“... daha birçok kurum, STK olarak yardım yapıyor. Ben şahsen bazı yardımların iptal edilmesini istiyorum. Yardımlarda mükerrer yardım sorunu var. Böylece ihtiyaç fazlası gibi bir durumla karşılaşıyoruz. Ne oluyor bu durumda? Çeşitli kurumlarca yapılan yardımlar ya israf oluyor, çöpe atılıyor ya da bunları satıp paraya çeviriyorlar.” (K6)

İstihdamda Karşılaşılan Güçlükler

Kitlesele göçlerin yaşandığı ülkelerde dışarıdan gelen göçmen işçilerin işgücü piyasasına kalabalık gruplar halinde dahil olacakları göç sosyolojisinde bilinen bir gerçektir. Nitekim Konya'da da bahse konu bu sosyolojik olgu aynen kendisini göstermiştir. “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” (2016) yürürlüğe girinceye dair Türkiye'de yasal yönden çalışma hakkına sahip olmayan Suriyeliler kimi zaman denetim yetersizlikleri, kimi zaman da esnek yaklaşımlar sonucu özellikle Konya Sanayi bölgelerinde kayıt dışı “ucuz işgücü ” olarak boy göstermişlerdir. Her ne kadar son zamanlarda çalışma izni almış Suriyeliler olsa da bunlar arasında iş beğenmeyen, nedensiz işe gitmeyenler de vardır.

Genelde Türkiye'ye özelde ise Konya'ya yerleşen Suriyelilerin çoğunluğu eğitimsiz olup, nitelikli mesleklere sahip değildir (Konya'da Yaşayan Suriyeliler:

Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayı Sonuç Raporu, 2017). Bu özellikleriyle Konya'daki Suriyelilere yönelik halk arasında "ucuz işgücü" algısı yerleşmeye başlamıştır. Sanayisi her geçen gün gelişmekte olan Konya'da KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) ihtiyaç duyduğu vasıfsız eleman (çaycı, bekçi, kapıcı vs.) açığı önemli ölçüde Suriyeliler tarafından karşılanmaktadır. Uzmanlık alanlarının dışında hatta çoğu zaman vasıfsız işlerde çalıştırılma bir araştırma raporunda belirtildiği gibi istihdam edilen Suriyeliler açısından en temel sorunlardan biridir (Topçuoğlu vd., 2015).

Suriyelilerin bir kısmı sosyal güvencesiz, asgari ücrete yakın bir gelirle kayıt dışı bir şekilde çalıştırılmaktadır. Mevzuattaki boşluklar ve kayıtların düzenlenmesindeki gecikme, yakın zamana kadar Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatı içinde kayıtsız bir şekilde yer almalarına neden olmuştur. Suriyelilerin kayıt dışı çalışmaları ücretlerin düşmesinde etkili olmuştur (Del Carpio ve Wagner, 2015). Katılımcılarla yapılan görüşmelerde bu durumun en çok da işçi temininde zorlanılan inşaat, döküm, tekstil ve kunduracılık sektörüne yarar sağladığı anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin düşüncesini belirten katılımcılara göre neredeyse kapanma aşamasına gelen bu sektörler Suriyelilerin gelişile birlikte canlanmış, yeniden hayat bulmuştur. İşin ilginç yanı daha önce değinildiği gibi Konya'ya yerleşen Suriyelilerin çoğunluğunun kunduracılık mesleğinde isim yapmış olan iç savaş öncesinde de kunduracılık alanında sürekli diyalog halinde olan Halep'ten gelmiş olmasıdır. Kolay iş bulma düşüncesi Suriyelilerin Konya'yı tercih edişlerinde etkili olmuş olabilir.

"Halepliler meslek olarak ayakkabıcılık kökenlidir. Konya'daki kundura sektörü bu sayede ayakta kaldı. Savaş öncesinde kunduracılıkta Halep ile iş bağlantıları vardı. Konya'da bu sektör batıyorken, Suriyeliler geldiklerinde burada talep görmeyen sektörlerden birini kalkındırdılar. Konya'da bu şekilde kundura, tekstil, döküm, inşaat gibi sektörler kalkındı. Konya'da bu sektörlerde eleman temin edilemiyordu. Kaçak ya da başka bir şekilde bu sektörde değerlendiriliyorlar. Biri işe girince irtibatla olduğu yakınlarını da davet ediyor." (K10)

Misafire Yaklaşım

Dışarıdan gelen kişiye mesafeli duruş ve temkinli bir bakış her göç olayında kendini tekrarlayan ve “normal” kabul edilen bir durumdur. Göçle gelen, farklılıklarıyla geldiği için sosyal yaşamın pek çok parametresinde önemli bir etki uyandırmaktadır. Bu etkiye karşı toplumda bir tepkinin oluşması olağan karşılanmalıdır. Dışarıdan gelenin yerleşik halkın sosyo-kültürel yaşantısına benzeşikliği ölçüsünde sosyal mesafe daralmakta uyum ve bütünleşme çabası hızlanabilmektedir.

Görüşmelerde Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay ve Mersin gibi Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları illerde yerli halkla Suriyeli sığınmacılar arasında kimi zaman çatışma ve gerilimler yaşandığı, bu tablonun Konya’da daha düşük düzeyde seyrettiği öne sürülmüştür. Özellikle Belediyeler ve STK’lar tarafından sunulan hizmetler ve ildeki iş olanakları sosyal çatışmaların önlenmesinde etkilidir. Gözlemler Konya’daki kabul düzeyinin daha yüksek olduğunu düşündürse de özellikle bazı mahallelerde (Şükran ve Şems gibi) ikamet eden Suriyelilere yönelik halk arasında belirgin bir öfke ve kızgınlığın varlığı kendisini hissettirmektedir. Kavgacı, çatışmacı ve saldırgan tavırlar yerleşik düzeni tehdit ettiği için sürekli bir şikâyet konusudur.

“Şükran ve Şems gibi mahallelerde işlenen hafif suçların yüzde yirmisi göçmenler tarafından işlenmektedir. Şehirlerde gettolar oluşuyor. Bu gettolar Türk vatandaşlarının giremeyeceği ortamlardır. Bu gidişata birileri ‘dur’ demelidir.”(K5)

“Buradakilerin çoğunda yalan serbest. Esed’in adamları var. Tehlikeli insanlar, döner bıçakla, parke taşıyla saldıranları gördük. Şeriattan geldiler. Burada yasalardan korkmuyorlar. Huzuru bozuyorlar, anarşi çıkıyor. Kaybedecek bir şeyleri olmadıkları için ufak kavgalarda bile aşırı şiddete başvuruyorlar.” (K6)

Katılımcılar arasında bu mahallelerde yaşayan bir kesim Suriyelilere yönelik devletin asayiş konularında denetimin artırılmasının gerekli olduğunu düşünenler vardır.

“Burada kalan özellikle bekâr kesimi bağlayan yasal bir durum olmadığından rahatlar, gitmeyi de düşünmüyorlar. Bu insanlara suç işledikleri

takdirde sınır dışı edilme cezası verilse hırsızlık, cinsel taciz olayları, sapkın davranışlar gibi sorunların önüne geçilebilir. Burada devlete iş düşüyor, devlet çıkacak kadife yumruğunu gösterecek, hissettirecek. (K6)

Sosyal yardımlar konusunda devletin Suriyeliler için ek bütçe ayırmaması, Suriyelilerin düşük ücretlerle iş kollarında çalışması halkın tepkisini çekmekte; bir takım sosyal normlarda (evde babanın çalışmayıp çocuğun çalışması, kalabalık gruplarla toplu halde yaşama ve dolaşma, tek bir sözle boşanmanın gerçekleşmesi, kadınların yardım için dilenmesi vb.) ve alışkanlıklarda (yemek, temizlik, giyim-kuşam vb.) beliren derin farklılıklar tepkilerin dozunu artırmaktadır. Öte yandan halk arasında Suriyelilere devletin özel ilgi gösterdiğine dair çok da doğru olmayan önyargılara rastlanabilmektedir. Önyargıların oluşumunda kimi zaman medyanın sorumsuz yayınları (Suriyelilerin bedavadan yardım aldıkları, çocuklarının sınava girmeden üniversitelerimizde okudukları vb.) da etkili olabilmektedir (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016). Görüşmelerde bir katılımcı halkın gerçeğin iç yüzünü bilmeden önyargılarla hareket ettiğini belirtmiştir.

“Konyalılar sosyal yardımlardan alacağımız pay daralıyor diyerek bu guruba düşmanlık besliyor. Önünü arkasını bilmeden böyle düşünüyorlar. Suriyelilerin kayıt dışı, az ücretle çalıştırılması işverenlerce bir avantaj haline geldi. Ekmeğimizi çalyorlar algısının yaygınlaşması da bundan.” (K3)

Genç ve Özdemirkıran'ın (2015) İstanbul ilinde yaptıkları araştırma da benzer bulgular içermektedir. İstanbul'un her semti için geçerli olmasa da yerli halkın Suriyeli sığınmacılara karşı bakış açısı çok da kabullenici değildir. Daha çok negatif tutumlar ve şikâyetler öne çıkmaktadır. Arap dünyasına ilişkin Osmanlı Döneminin sonlarında oluşan güven sarsıcı imaj henüz sıcaklığını korumakta, Suriyeliler de bu imajdan nasibini almaktadırlar. Kuşkusuz negatif bakış açısının oluşmasında Suriyelilerin, kalabalık gruplar halinde hijyenik olmayan ortamlarda yaşaması, bu grubun eğitim düzeyinin düşük oluşu, nitelikli mesleklere sahip olmayışı, bölgenin nüfus, yerleşim ve ekonomik düzenini birden alt üst etmesi gibi nedenler de bu tabloyu pekiştirmektedir. Devlet tarafından Suriyeli sığınmacılara yönelik ortaya konulan her tür düzenleme ve oluşturulan sosyal politikaların hedefine ulaşabilmesi için bunların yerel halka düzgün bir şekilde aktarılması, yerel halkın bunları

önyargısız benimsemesi bu noktada önem kazanmaktadır. Eğer yerel halkta kabul ve benimsemede sorun yaşanırsa şu an çok fazla hissedilmese de gelecekte toplumsal anlamda kargaşaların sıklıkla yaşanması kuvvetle ihtimaldir (Topkaya ve Akdağ, 2016).

Eğitimin Zorunluluğu

Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sorunların odağında eğitim yer almaktadır. Özellikle dil farklılığının hem toplum içinde hem de Suriyeli çocukların eğitim yaşamında yarattığı iletişim sorunları toplumdaki uyum sürecini sekteye uğratabilecek niteliktedir. Dil farklılığı ve çalışma zorunluluğu nedeniyle Suriyeli çocukların sosyalleşemediği ve okulda kazanmaları gereken bilgi ve beceriye odaklanamadıkları öne sürülmektedir (Uzun ve Bütün, 2016). Suriyeli bireylerin ilk yıllarda “misafir” olarak değerlendirilmesinden dolayı Türkçe derslerin müfredat kapsamına alınması ya da çocuklar arasında uyum çalışmalarının yapılması şeklinde düzenlemelerin yapılmadığı dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, 2013 yılına kadar bu çerçevede devam eden eğitim süreci, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 26 Nisan 2013 ve 26 Eylül 2013 tarihlerinde yayımladığı genelgelerle resmi olarak değişmeye başlamıştır (Seydi, 2014).

Eğitimin en temel sorunlardan biri olduğu istisnasız tüm katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Beş yıldan fazla zamandır Türkiye'de yaşayanların olması, bunların önemli bir kesiminin savaş bittikten sonra da Suriye'ye dönmeyecek olması, okul çağındaki çocuk oranının yüksek olması vb. nedenler eğitim sorunu üzerinde önemle durmayı gerektirmektedir. İç savaşın beklenilen aksine uzaması Suriyelilerin önemli bir kesiminin gün geçtikçe ülkemizdeki pozisyonlarının kalıcı bir duruma dönüşmesine; böylece giderek daha da belirginleşen toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir sosyal uyum (entegrasyon) ihtiyacına ve beklentisine kapı aralamaktadır. Sağlıklı yollardan sosyal uyum ve bütünleşmenin sağlanabilmesinin yolu da nitelikli bir eğitimi gerekli kılmaktadır.

Suriyelilerin eğitimi kendi içinde çözüm bekleyen ve giderek karmaşık hale gelen bir sorundur. Kimliği olmayanların eğitime dâhil edilmesinde başından beri zorluk yaşanmaktadır. Dil problemi, yaş ile eğitim düzeyi arasındaki kopukluklar (örneğin 14 yaşında olup da hiç okula gitmeyen

çocukların olması), alınan diplomaların Suriye’de kalmış olması, eğitim düzeyini belirlemede güçlükler, lise ve yükseköğrenime geçişlerde belirsizlikler, kız çocuklarının okutulmasındaki isteksizlik, okul çağındaki çocukların çalıştırılması, kırtasiye ve okul giderlerini karşılayacak kaynak sıkıntısı gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Levent ve Çayak, 2017; Taştan ve Çelik, 2017). Katılımcıların ifadelerine göre Suriyeli öğrenciler için okul kıyafetinin temininde güçlükler, bizatihi okul yöneticilerinin okul başarısını düşürür endişesiyle Suriyeli öğrenci almaya yanaşmaması ayrı ayrı çözüm bekleyen diğer sorun alanlarıdır. Bir katılımcının ifade ettiği gibi okullarda öğrenci sayısının artmasıyla birlikte giderlerin de artması kamu kaynaklarının yetersiz olduğu bir ortamda toplumsal tepkilere neden olabilmektedir.

“Eğitime katılanların masrafı şimdiye kadar hayırseverlerce karşılanıyordu. Gelenlerin arkası kesilmeyince okulun masrafı arttı haliyle, temizliği, fotokopisi, toneri, kâğıdı, öğretmeni vesaire hepsi masraf. Devlet sadece doğalgaz, elektrik ve suyu ödüyor. Diğerleri okula aile birliğinden karşılanıyor. Böyle olunca da toplum tepki gösteriyor.” (K12)

Suriyeli çocuklara eğitim hâlihazırda ya devlet okullarında veya tamamen Suriyelilere özgü tasarlanmış Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) verilmektedir. Yapılan görüşmelerde GEM’lerin halk arasında “Suriye okulu” şeklinde adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Konya’daki GEM’ler mevcut okulların bünyesinde kurulmuştur. GEM’lerde, Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlediği müfredat kapsamında, 15 saat Türkçe öğretimi yanında Suriyeli öğretmenler tarafından Arapça olarak eğitim de verilmektedir (Taştan ve Çelik, 2017, s. 22). Yapılan görüşmelerde Konya’daki GEM’lerde Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretmek üzere maaşı UNICEF tarafından ödenen, sayıları 70’i bulan Türkçe öğreticilerinin de görev yaptığı bilgisi alınmıştır. Bir katılımcı GEM’lere gelen Suriyeli öğrencilerle yaşadıkları dil öğrenmeye ilişkin zorlukları şu sözlerle açıklamaktadır:

“Suriyeli öğretmenler fen, matematik gibi dersler verirken, biz Türkçe öğretmeye çalışıyoruz. Çocukların aileleri de dil bilmiyor. Hepsi bir arada yaşadıkları için Türkçeye hiç maruz kalmıyorlar. Dili öğrenemiyorlar. Burada her şey çok belirsiz. Çocuklara daha otur kalkı öğretmeden dil öğretmeye çalışıyoruz.” (K13)

Katılımcılara göre sosyal uyumun önündeki en büyük bariyer dil problemidir. Türkçe öğrenenlerin kolayca sosyal yaşama ayak uydurduklarından söz edilmektedir. Bununla birlikte Konya'da fazla sayıda Arapça bilen kişi vardır. Bu durum sosyal uyumun inşa edilmesinde Konya için önemli bir avantajdır.

Suriyeli çocukların gittikleri bazı ilköğretim okullarında öğleye kadar Türk öğrenciler için, öğleden sonra da Suriyeli öğrenciler için olmak üzere ikili eğitim verilmektedir. Ancak Karma eğitime geçilememesi Türkçe dil öğrenimini geciktirmektedir.

“Bazı okullarda Türk öğrenciler için sabah eğitim verilirken, öğleden sonra ise Suriyeli öğretmenler eğitim vermektedir. Karma eğitimin olmaması Türkçe öğrenimini geciktiriyor. Dil sorunu çözülsün hem eğitim sorunu hem de entegrasyon sorunu ve buna bağlı sorunlar çözülecektir.” (K3)

Bir GEM'de öğretmenlik yapmış olan bir katılımcı (K13) Suriyeli öğrencilerin özellikle Türkçe derslerinde dersi dinlemeyip birbiriyle sürekli konuştuklarını, ödev yapmadıklarını, zaman zaman kendi aralarında ve bazen de yan binada bulunan Türk öğrencilerle kavgaya tutuştuklarını, bu kavgalar sonucu Türk ve Suriyeli ailelerin karşı karşıya geldiğini belirtmiştir. Eğitimde baş gösteren sorunların giderilmesi noktasında kaynaştırma mantığıyla kurgulu karma eğitime geçiş katılımcıların hemfikir olduğu çözüm yoludur.

Sonuç

Bu araştırma; ülkesini iç savaş nedeniyle terk edip Türkiye'ye sığınan ve yerleşim yeri olarak Konya'yı tercih eden Suriyelilerin Konya'daki yaşantılarını farklı yönleriyle inceleyip ihtiyaçlarını ve sorunlarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcı gözlem ve veri çeşitlemesine dayalı, betimleyici özellikteki bu nitel araştırma; Konya'da yaşayan Suriyelilerin kendi içinde heterojen bir nüfus profiline sahip olduğuna, yerleşim açısından tercih edilen bir il olduğu için Konya'da her geçen gün Suriyeli nüfusun arttığına ve yakın gelecekte il nüfusuna oranla dengesiz bir yerleşimin ortaya çıkacağına işaret etmektedir. Bu araştırma ayrıca Suriyeli göçmenlerin acil çözüm bekleyen kimlik, barınma, kayıt, dil, sosyal uyum, eğitim ve istihdam odaklı birtakım sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Konya'nın farklı mahallelerinde ikamet eden Suriyeli ailelerin yaşantılarını karşılaştırmalı olarak ele alacak; böylece yaşanan sorunların kaynağı ve boyutlarına ilişkin daha fazla bilgi edinmeye olanak sağlayacak saha araştırmalarına ihtiyaç vardır.

Suriye'de 2011 yılından beridir genişleyerek devam eden iç savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye sığınan göçmenlerin önemli bir kısmının savaş sona erse bile geri dönmeyecekleri, ülkemizde kalıcı oldukları anlaşılmıştır. Bu yüzden geçici koruma yaklaşımının öne çıkardığı Suriyelileri "misafir" olarak görme anlayışının artık terk edilmesi, önümüzdeki süreçte zamanı da iyi kullanmak suretiyle kamu, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının el ele vererek sosyal uyum ve bütünleşme çabalarına hız verilmesi gerektiği araştırmanın vardığı en önemli sonuçtur. Sosyal uyumun sağlanması kuşkusuz Suriyeliler için başta sosyal politika olmak üzere istihdam, eğitim, sağlık, konut, sosyal hizmetler ve sosyal yardım alanlarında mevcut uygulamaların gözden geçirilmesi, iyileştirilmesi ve hizmet sunumunun insan onuruna yakışır bir şekilde gerçekleştirilmesiyle mümkündür.

Gelinen nokta itibariyle Suriyelilerin ülkemize kitlesel göçünü akılcı ve planlı bir şekilde düzgün yönetme seçeneğini öne çıkarmak en mantıklı yoldur. Akıncı vd. (2015) belirttiği gibi göç olgusunun bizzat kendisi bir sorun değildir. Burada asıl önemli olan sorun belli sayıda kişinin bir yere göç ederek yer değiştirmesinden ziyade göçün toplumsal sonuçlarını tespit edebilmek; gerekli teknik, hukuki vs. altyapıyı oluşturabilmek ve sorunu bu

yönde aşabilmeyi sağlamaktır. Bu doğrultuda ortak aklı inşa etmek üzere geride kalan beş yıldan çıkarılacak dersleri de hesaba katan hem ulusal hem de bölgesel yol haritalarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bir tekrardan ibaret olsa da önemine istinaden multidisipliner ve çok sektörlü çalışmaların kaçınılmaz olduğu söylenmelidir. Araştırma bulgularına dayanarak sosyal uyum çalışmalarında önceliğin eğitim ve istihdama verilmesi öne sürülebilir. İçinde yer aldığı bölgenin kalkınma, gelişme ve sosyal sorunlarının çözümünde misyon yüklenmiş olan üniversitelerin sorumluluk alma zamanı artık gelmiştir. Üniversiteler Suriyelilerin yaşantılarına odaklanan bilimsel araştırmalara hız kesmeden devam etmeli; üniversitelerin öncülüğünde kamu, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile sorunun bizatihi sahibi olan Suriyelilerin kanaat önderlerinin de bir araya getirileceği çalıştay ve benzeri bilimsel toplantılar düzenlenmelidir.

Kaynakça

- AFAD, *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı* (2018). Geçici Barınma Merkezleri. Erişim Tarihi:14Temmuz2018,https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/09_07_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akgündüz, Y.E., Berg, M., Hassink, W. (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey. *Discussion Paper IZA DP No:8841*. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018, <http://ftp.iza.org/dp8841.pdf>
- Ağır, O., Sezik, M. (2015). Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 95-124.
- Baban, F., Ilcan, S., Rygiel, K. (2017). Syrian Refugees in Turkey: Pathways to Precarity, Differential Inclusion, and Negotiated Citizenship Rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57.
- Castles, S., de Haas, Miller, M.J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (Fifth Edition). New York: Palgrava MacMillian.
- Çetinkaya, C., Erbaş, E., Özceylan, E. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Geçici Barınma Merkezlerinin Durumu ve Senaryo Analizleri. *Birey ve Toplum*, 6(12), 5-21.
- Çiçeksoğüt, A. (2017). Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.
- Del Carpio, X.V., Wagner, M. (2015). The Impact Of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market. Policy Research Working Paper 7402, World Bank Group: Social Protection and Labor Global Practice Group. Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2018, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/54522>
- European Comission (2018). Migration and Home Affairs: Temporary Protection. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2018, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/temporary-protection_en
- Genç, D., Özdemirkıran, M. (2015). Local Perceptions on Syrian Migration to Turkey: A Case Study of İstanbul Neighborhoods. G. Şeker, A. Tilbe, M. Ökmen, P. Yazgan

Hepgül, D. Eroğlu, İ. Sirkeci (Editors). (In) *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings* (pp. 106-117). London: Transnational Press London.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018). Göç İstatistikleri: Geçici Koruma. Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2018, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018). Avrupa Birliğinde Geçici Koruma. Erişim Tarihi: 18.09.2018, http://www.goc.gov.tr/icerik3/avrupa-birliginde-gecici-koruma_409_558_1096

Konya'da Yaşayan Suriyeliler: Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayı Sonuç Raporu (2017). K. Alptekin, D. Akarçay Ulutaş ve D. Ustabaşı Gündüz (raporu hazırlayan). Konya: KTO Karatay Üniversitesi.

Koyuncu, A. (2014). *Kentin Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Levent, F., Çayak, S. (2017). Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 21.

Merriam, S.B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. USA: John Wiley and Sons.

Özdemir, F., Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri, *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(8), 227-244.

Özgüler, V.C. (2018). Kitlesele Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 74, 77-102.

Padgett, D.K. (2008). *Qualitative Methods in Social Work Research* (Second Edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.

Seydi, A.R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.

Taştan, C., Çelik, Z. (2017). Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi. Topkaya, Y., Akdağ, H. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 767-786.

- Topçuoğlu, A., Özensel, E., Koyuncu, A. (2015). *Konya'daki Suriyeli Misafirlerin Ekonomik Potansiyelleri ve İşbirliği İmkânlarının Belirlenmesi Araştırması*. Konya: MÜSİAD Konya Şubesi.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Uzun, E.M., Bütün, E. (2016). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin yayıncılık San. Tic. A.Ş

YEREL HALKIN SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Hülya Yiğit ÖZÜDOĞRU¹, Adnan KAN², Latife USLU³, Esra YAMAN⁴

Öz

Türkiye'nin, jeopolitik konumu, tarihi ve kültürel bağlarından dolayı hâlen devam etmekte olan Suriyeli mülteci krizinden uzun soluklu olarak etkileneceği aşikârdır. Bu durumun bir ürünü olarak Türkiye'ye göç eden Suriyeliler toplumumuza yeni bir sosyal grup olarak dâhil olmuşlardır. Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başlaması, Türkiye'de yaşayan halkın kültürü ile kendi kültürleri arasında bir gerilimin yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Suriyelilere yönelik tutumların bilinmesi başta uyum çalışmalarında kullanılmak üzere kamu politikalarını belirlemek vb. amaçlarla birçok alanda istenen bir durum hâline gelmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçen geçerli ve güvenilir bir araç geliştirmek olarak belirlenmiştir. Halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçeğin; sahada yürütülecek uyum ve politika geliştirme çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Ölçme aracının geçerlik ve güvenilirliğin test edilmesi amacıyla 540 kişilik çalışma grubundan elde edilen verilerle 26 maddeden oluşan kabul etme, tehdit ve reddetme olarak adlandırılan üç faktörlü yapı belirlenmiştir. Ölçeğin tümü için elde edilen iç tutarlık kat sayısı. 965; KMO değeri. 969 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktörlerinin açıkladığı toplam varyans oranı 66,335'tir.

Bu bulgulardan yola çıkarak ölçeğin yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumlarını ortaya koymak için geçerli, güvenilir ve ölçülmek istenen özelliğe sahip olan ile olmayanı ayırt etme özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Yerel Halk, Suriyeli, Tutum Ölçeği, AFA, DFA

¹ Sorumlu Yazar, Öğretmen, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, e-posta: hulya.ozudogru@ailevecalisma.gov.tr; hulyayigit2005@gmail.com

² Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, e-posta: adnankan@gazi.edu.tr

³ Uzman Yardımcısı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

⁴ Uzman Yardımcısı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

A STUDY ON DEVELOPING AN ATTITUDE SCALE TOWARDS SYRIANS

Abstract

It is obvious that Turkey will be affected on the long-term by Syrian refugee crisis, which still continues, because of its geopolitical position, and historical and cultural ties. In consequence of this situation, Syrians who migrated to Turkey have been included into our society as a new social group. With the start of the Syrians migrating to Turkey, they have caused a tension between the culture of the people living in Turkey and their own culture. In this context, knowing the attitudes towards the Syrians has become a desirable situation in many fields, most notably being used in adaptation studies, with the purposes such as determining public policies. In this regard, the purpose of this study was designated as 'to develop a valid and reliable tool that measures the attitude of local people towards the Syrians.' It is expected that this scale, which was developed in order to measure the attitude of the local people towards the Syrians, will contribute to adaptation and policy-development studies that will be conducted in the field. In order to test the validity and the reliability of the measurement tool, a three-factor construct, which consisted of 26 clauses and which were called acknowledgment, threatening and rejection, were determined with the data obtained from the study group of 540 people. Internal consistency coefficient obtained for the whole scale was found .965; and KMO value was found .969. Total variance ratio that the factors of the scale explain is 66,335. Considering these findings, it can be argued that in order to reveal the attitudes of the local people towards the Syrians, the scale is valid, reliable and can discriminate between one which has the feature that is to be measured and one which does not.

Keywords: *Migration, Native, Syrian, Attitude Scale, EFA, CFA*

Giriş

En kısa şekilde hareketlilik olarak tanımlanan, toplumsal değişim ve dönüşümün neden ve sonuçları arasında yer alan göç, günümüz dünyasının en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bir yandan insanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak istemesi; diğer yandan savaş ve iç çatışmalar gibi sebeplerle ortaya çıkan göçler, sosyal ve mekânsal olarak toplumda yeni sorunlara neden olmaktadır. Türkiye; transit göç yolları üzerinde bulunması, jeopolitik konumu ve sosyokültürel yapısından dolayı birçok kez göç deneyimi yaşamış bir ülkedir. Son olarak da Suriye’de yaşanan iç savaş sonucu büyük bir kitlesel göç hareketine maruz kalmış, uyguladığı *Açık Kapı Politikası* çerçevesinde ülkeye giriş yapan Suriyelilere geçici koruma statüsü vermiştir. Ülkeye giriş yapan Suriyeli sayısının fazla, barınma merkezlerinin kapasitesinin sınırlı olması gibi sebeplerle; Suriye sınırına yakın kent merkezleri başta olmak üzere diğer şehirlere hatta köylere kadar göç ederek yerleşen Suriyeliler toplumumuza yeni bir sosyal grup olarak dâhil olmuşlardır. Bu durum göç eden ve göçe maruz kalan iki toplum arasında sosyal, kültürel ve ekonomik olarak karşılıklı etkileşimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriyeliler birçok nedenden dolayı (yaşam tarzları, tüketim vb. alışkanlıkları) hem buldukları mekânlarda, hem de toplumda ve toplumun bir parçası olan bireyler üzerinde önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu nedenlerden yola çıkarak ülkemizde kamu kurum kuruluşları, üniversiteler ve bağımsız araştırmacılar tarafından Suriyelilerin ülkemize gelmeye başladığı ilk yıllardan beri çeşitli boyutları ile söz konusu dış grup üzerine halkın algı ve tutumlarını inceleyen pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Bunlardan İstanbul’un Sultanbeyli ilçesinde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre; yerel halkın Suriyelilere yönelik duygu ve tutumlarının genel olarak olumlu olduğu tespit edilmiştir. Yapılan başka araştırmalarda da; katılımcıların çoğunluğunun Suriyelilere dair algısının olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Suriyelilerin, iş ve yaşam alanlarının güvenilirliğini tehdit ettiği, suç potansiyellerinin olduğu ve Suriyelilere tanınan hakların Türkiye vatandaşlarına tanınmadığı gibi konular dile getirilmiştir. Anket, derinlemesine görüşme vb. yöntemlerle yürütülen bu araştırmalar Suriyelilere karşı olumlu algılara sahip olunduğu gibi olumsuz algılarında var olduğunu ortaya koymaktadır (Afad, 2013; Hugo, 2014; Süleymanov, 2016, s. 9; Eşigül, Arslan, Gencer, Tosun, Korkmaz ve Yıldırım,

2017, s. 28; Birdal, 29 Ocak 2017; Türksam, 2018).

Son dönemlerde özellikle ekonomik nedenlerden kaynaklanan sosyal çatışmalar sonucu bazı gerginliklerin ortaya çıkması (Ankaralı, Pasin, Karacan, Tokar, Künüroğlu, Çaç, Özislam ve Şahingöz, 2017, s. 131) küresel çapta mülteci krizinin devamlılık göstermesi ve bu krizden en çok etkilenen ülkenin Türkiye olması gibi sebeplerle tüm kesimleri kapsayacak şekilde yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçen bir aracın geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türkiye’de yaşayan Suriyeli sayısının aşırı artışın sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal etkileri en aza indirebilmek için Suriyelilere yönelik tutumun bilinmesi, karşılaşılabilecek riskleri azaltması, uyum çalışmalarının yapılabilmesi ve doğru politikaların belirlenebilmesi açısından önemlidir. “Nitekim göçmenlerin entegrasyonu ya da kültürel olarak uyum sağlaması kendilerinin çabası ve davranışları kadar, aynı zamanda göç ettiği toplumdaki kişilerin de kendileri hakkında tutum ve davranışları da etkili olmaktadır.” (Süleymanov, 2017, s. 27). Bu bağlamda çalışma Suriyelilerin göç ettiği toplumdaki kişilerin tümüne yönelik olarak tutumu ölçmek amacıyla hazırlanmış olmasından dolayı da konu ile ilgili hazırlanmış olan diğer tutum ölçeklerinden ayrılmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçen geçerli ve güvenilir bir araç geliştirmek olarak belirlenmiştir.

Araştırma; giriş bölümünden sonra bu çerçevede kuramsal olarak ele alınmıştır. Sonraki bölümde araştırmanın yöntemi (veri seti ve yöntem) açıklanmış ardından araştırmanın geçerliğe ve güvenilirliğe ilişkin bulgularına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise bulgulardan hareketle elde edilen sonuçlara ve önerilere değinilmiştir.

Kuramsal Çerçeve

Alan yazında mülteci/Suriyeliler konusuyla ilgili çok sayıda araştırma vardır. Ancak bu bölüm çalışmanın amacı doğrultusunda mülteci/Suriyeliler konusunu tutum ve bileşenleri yönüyle ele alan çalışmalarla sınırlı tutulmuştur. Ölçek geliştirme çalışmalarında, ölçülmek istenen özelliğin iyi tanımlanması, göstergelerinin açık bir şekilde ifade edilmesi, kapsamının istenmeyen

boyutlara sürüklenmemesi için sınırlarının belirlenmesi önemlidir. Bu nedenle bu çalışma tutumun yapısı yönü yoğunluğu gibi tutuma ait özellikler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Özgüven (2011, s. 353) tutumu, “bireylerin belirli bir kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluş hali veya eğilimi” olarak ifade etmiştir. Allport (1935) tutumu, “yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün obje ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkileme gücüne sahip duygusal ve zihinsel hazırlık durumu” (Aktaran Tavşancıl, 2014, s. 65) şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir deyişle “tutum, bir nesneye yönelik olarak belirli bir derecede sergilenen ve olumlu veya olumsuz yönde kendini gösteren bir eğilim” (Eagly and Chaiken, 2007, p. 583) olarak ifade edilebilir. Hogg ve Vaughan (2005, p. 150) ise tutumu “sosyal açıdan önemli kişi, grup, olay veya sembollere yönelik düşünce, duygu ve davranışsal eğilimlerin görece durağan bir örgütlenmesi” olarak tanımlamaktadır. “Tutum çok farklı şekillerde tanımlanmış olsa da her tanımın temelinde bir değerlendirme unsurunun” (Petty, Wegener and Fabrigar, 1997, p. 611) var olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden tutumlar genel olarak olumludan olumsuzu doğru değişen bir yapıda tutum nesnelere kısa bir değerlendirmeleri olarak görülmektedir.

Araştırma amacına doğrultusunda yurt içinde Suriyelilere karşı tutumları belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde; 20 maddeden oluşan *Mültecilere Ait Tutum Ölçeği* (Keleş, Aral, Yıldırım, Kurtoğlu ve Sunata, 2016); *Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutum Ölçeği* (Kılınç, Çepni ve Kılcan, 2017); sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını incelemek amacıyla üç alt boyut ve 24 maddeden oluşan *Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği* (Sağlam ve Kanbur İlkgenç, 2017) ve 2017 yılında 28 tutum ifadesinden oluşan üniversite öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılarla ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen *Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutum Ölçeği*, Türkiye’deki sığınmacılarla ilgili güncel gelişmeler doğrultusunda aynı araştırmacılar (Kabaklı Çimen ve Ersoy Quadir, 2018) tarafından yeniden geliştirilerek yürütülen araştırmanın bir parçası olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Seçkin ve Seki (2017)’de Çanakkale ilinin yabancı göçmenlere tolerans seviyesinin belirlenmesi temel aldıkları çalışmalarında tolerans kavramını

tutumlar, değerler ve kendini ifade şeklinde üç alt grubun birleştirilmesi ile elde edilen bir ölçüt olarak tanımlamışlardır. Toleransın temel noktası olarak tutumları ele alan çalışmalarında Çanakkale ilinde yüz yüze görüşme yöntemiyle 12 sorudan oluşan bir anketi 54 kişiye uygulamışlardır. Araştırmada Çanakkale il merkezi için yabancıların sorun olarak görüldüğü, bu sorunların güvenlik (%33,3), barınma (%18,5), ekonomik sorunlar (%16,7), kültürel bozulma (%16,7) şeklinde sıralandığı ve tolerans seviyesinin (tutumların) belirlenmesinin şehirlerin gelişiminde büyümeyi sağlaması için kullanılabileceği ifade edilmiştir.

Yurt dışı örnekler incelendiğinde göçmenlere ve göçmenlik politikasına yönelik tutumlar üzerine yapılan araştırmaların grup pozisyonu teorisine veya daha genel olarak grup tehdidi teorisine (Blumer, 1958) ve ön yargı kuramına (Allport, 1954) dayalı olarak 1970'lerde yapılmaya başlandığı görülmektedir. Her iki teori de grupların dış gruplara yönelik tutumlarını ve ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmayı amaçlayan politikaları açıklamaya çalışmaktadır (Fussell, 2014, pp. 479- 481). Bu çalışmalar arasında; dış grup olarak kabul edilen Yahudiler, LGBT'liler, radikal gruplar, ırk ve etnik kimlikleri farklı olan gruplar, ülkelerine yaşamak/çalışmak için gelen göçmen/göçmen grupları ile göçmen politikalarına yönelik araştırmalar yapıldığı tespit edilmiştir (Alba, Rumbaut and Marotz, 2005; Ayers, Hofstetter, Schnakenberg and Kolody, 2009; Geurtes, 2017).

Ayers vd. (2009) tarafından yürütülen bir çalışmada Meksikalıların ülkelerine göçü ile ilgili Amerikan halkının tutumları ölçülmüştür. 2005-2006 arasında 545 kişiden toplanan verilerle sosyal mesafe ölçeğinin (Bogardus, 1933) uyarlama çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmada Meksikalılara fiziksel yakınlık ile etnik azınlıklarla temas arasındaki ilişki, göç politikalarını tercih etme durumu ile birlikte değerlendirilmiştir.

Pittinsky, Rosenthal ve Montoya (2011) tarafından dış gruplara karşı pozitif tutumları ölçmek amacıyla *Dış Gruplara Karşı Pozitif Tutumları Ölçme Allophilia Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Geçerliği* adlı 17 maddeden oluşan 5 faktörlü bir yapıya sahip ölçek geliştirilmiştir. Alfieri ve Marta (2014) tarafından bahsi geçen ölçeğin İtalyancaya uyarlama çalışması İtalya'da yaşayan Rumen nüfus için yapılmış, geçerlik ve güvenilirliği test edilmiştir. Aynı ölçeğin geçerlilik ve

güvenirlilik çalışması Magallares ve Morales (2017) tarafından İspanyolların kuzey Afrikalılara karşı pozitif tutumunu ölçmek için yapılmış ve orijinal ölçeğe ait 5 boyut (Affection, Comfort, Kinship, Engagement, Enthusiasm) doğrulanmıştır.

Bahsi geçen tutum ölçekleri incelendiğinde yurt dışında yapılan çalışmaların dış grup olarak nitelendirilen kesimlere, Türkiye’de yapılanların ise daha çok öğrenci ve öğretmenlerin mültecilere karşı tutumunu ölçme ve halkın toleransının bölgesel analizini yapma amacıyla hazırlandığı tespit edilmiştir.

Kuram bir olguyu açıklığa kavuşturmada büyük bir kolaylık (DeVellis, 2014, p. 73) sağladığı için bu çalışma; Suriyelilere/mültecilere/dış gruplara yönelik olarak yurt dışında hazırlanan ve bu bölümde bahsedilen tutum ölçeklerinden ve kuramlardan, giriş bölümünde bahsedilen anket ve odak grup görüşmelerine dayalı çalışmalardaki algı sorularının temalarından, ülkenin veya ülkede yaşayan insanların sahip olduğu veya olabileceği temel çekici faktörlerden ve Stepha and Stephan (1996; 2000) tarafından öne sürülen *Bütünleşik Tehdit Kuramı*’ndan faydalanılarak hazırlanmıştır. Göçmenler de dâhil olmak üzere dış gruplara yönelik tutumları ortaya çıkarmada ve yordamada önemli bir rol oynayan Bütünleşik Tehdit Kuramı gruplar arası ilişkilerde korku ve tehdit algısının rolünü vurgulamaktadır. Gerçek olup olmadığına bakılmaksızın tehdit algısının dış gruba yönelik olumsuz tutumlara sebep olduğu ifade edilmektedir. Bu kurama göre dış grup üyelerini maddi ve fiziksel kaynakları ile kültürel ve ahlaki değerlerini tehdit ettiği şeklinde bir algıya sahip olduğunda dış gruba yönelik olumsuz tutum ve ön yargılar tetiklenmektedir. Bu kuram dış gruba yönelik tutumların belirleyicisi olan dört temel tehdit tipinden bahsetmektedir. Bunlar gerçekçi, sembolik, gruplar arası endişe ve olumsuz kalıp yargılardır (Stephan and Stephan, 1996; 2000).

Araştırma

Veri Seti

Araştırma bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. *Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği (YHSYTÖ)* geliştirmesinde çalışma grubunun özellikleri ve verilerin toplanması aşamaları aşağıda sunulmuştur.

Çalışma Grubu

Çalışma, yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçmeyi amaçladığı için hemen her meslek ve yaş grubu ile farklı eğitim seviyesinden 540 kişi ile yürütülmüştür.

Çalışma grubunun %34.7'si (n=181) erkek, %65.3'ü (n=344) ise kadındır. Çalışmaya katılan kadınların oranı erkeklerin oranının yaklaşık iki katını oluşturmaktadır. Yaş aralığı 13 ile 68 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 31'dir. Ölçeğe katılanların eğitim seviyeleri ilkökul-doktora arasında değişmektedir. Çalışma grubu belirlenirken tutum ölçeğine konu olan Suriyeliler ile temas hâlinde olan yardım kuruluşu çalışanları ile kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan personel, Suriyeliler ile hiçbir şekilde temas hâlinde bulunması mümkün olmayan gruplar ve temas hâlinde olup sorun yaşaması muhtemel olan gruplar arasında dengeli bir dağılım gözetilmiştir. Ayrıca Suriyelilerin istatistiki olarak sayıca fazla bulunduğu illerde yaşayan kişiler ile sayılarının az olduğu illerde yaşayan kişilere de ulaştırılarak geliştirilecek olan ölçeğin evreni temsil gücünün artması sağlanmıştır. Deneme ölçek formu resmî ve özel sektör çalışanları, ev hanımları, öğrenciler, iş gücüne dâhil olmayanlar, tarım sektöründe çalışanlar gibi geniş bir kesime ulaştırılmıştır. Bu bağlamda bilgiler Hatay, Kilis, Gaziantep, Mardin, Amasya, Ankara, Kırşehir, Çorum, Yozgat, Samsun, Trabzon, İstanbul, Düzce, İzmit, Bitlis ve Iğdır illerinde yaşayan katılımcılardan toplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Son hâli oluşturulan deneme ölçek formu yerel halka çalışma hakkında bilgi içeren açıklayıcı bir metinle birlikte *Google/Anketler* üzerinden elektronik olarak gönderilmiş ve çalışmaya katılabilmeleri için bir bağlantı adresi verilmiştir. Ayrıca sosyal medya hesaplarından gruplara ulaştırılmıştır. Bunlara ek olarak bu tür kaynaklara erişemeyen veya kullanmak istemeyenlere kâğıt ortamda doldurulması için (basılı materyal olarak) e-posta, posta ve elden dağıtılarak ulaştırılmıştır. Katılımcılardan maddelere 1 ile 5 arasında puan vermeleri istenmiştir. 467 katılımcı verilen bağlantı adresi aracılığı ile ölçeği çevrim içi ortamda doldurmuştur. 73 katılımcı ise ölçek formunu kâğıt ortamında doldurmuştur. Veri toplama süreci yaklaşık 1,5 ay sürmüş olup bu

süre zarfında toplam 540 kişiye ulaşılmıştır. Tinsley ve Tinsley (1987) yaklaşık olarak toplamda 300 bireye kadar her madde için 5-10 birey arasında kişiye ulaşılmasını önermektedir (p. 415). Bu bağlamda örneklem büyüklüğünün araştırmanın amacına hizmet ettiği düşüncesiyle veri toplama aşaması tamamlanmıştır.

Yöntem

YHSYTÖ ölçeğinin geliştirilmesi ve verilerin analizi aşamaları aşağıda sunulmuştur.

Ölçeğin Geliştirilmesi

Ölçek geliştirmenin ilk aşamasında alan yazındaki literatür taranarak dış gruba yönelik tutumlar ya da mülteci/göçmenlere yönelik tutumun göstergelerinin neler olabileceği araştırılmıştır. Bu kapsamda ölçek maddeleri tutumun yapısı (bilişsel, duyuşsal, davranışsal) yönü ve yoğunluğuna uygun olacak şekilde bu boyutlar çerçevesinde madde havuzu oluşturulmuştur.

Tutumların ölçülmesinde yararlanılan çeşitli yöntem ve teknikler bulunmaktadır. Bunlardan biri aynı zamanda bu çalışmada da kullanılan likert tipi ölçeklerdir. İlk aşamada literatür taraması sonucu alan yazında tespit edilen çalışmalara dayalı olarak Suriyelilere yönelik tutumları yordayan 65 maddelik deneme formu oluşturulmuştur. Uygunluk değerlendirmesi için uzman görüşüne sunulan maddelerin 16'sı istenen kriterleri sağlamadığı için elenmiştir. Madde sayısının ölçeğin yanıtlanması sırasında ortaya çıkacak random hataların payını azaltması bakımından önemli (Özgüven, 2011, s. 357) ve düşük iç tutarlılığa önlem olduğu (DeVellis, 2014, p. 80) için 10 madde daha yazılarak kalan 49 madde ile birlikte tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman tarafından yapılan son değerlendirmeye birlikte 54 maddeden oluşan deneme formuna⁵ son şekli verilmiştir. Tutum ifadelerine olumlu cevap verme, doğrulama ya da kabul etme yanlılığından kaçınmak amacıyla (DeVellis, 2014, p. 81). kısa cümleler ile açık ve anlaşılır şekilde 27'si olumlu, 27'si olumsuz olarak yazılmıştır. Hatayı en aza indirmek için ise deneme formundaki olumlu

⁵ Ek-1: Deneme Formundaki Bazı Maddeler

ve olumsuz tutum ifadeleri rastgele sıralanmıştır.

Ölçekteki katılma dereceleri (1) tamamen katılıyorum, (2) katılıyorum, (3) kararsızım, (4) katılmıyorum ve (5) tamamen katılmıyorum şeklinde 5 seçenekli olarak belirlenmiştir. Genel evrenle kullanılacak bir ölçme aracının 5. ve 6.sınıf arasında bir okuma düzeyine sahip bireyler tarafından anlaşılır olmasını hedeflemenin doğru bir yöntem (DeVellis, 2014, p. 82) olmasından dolayı okuma güçlüğü düzeyinin belirlenmesi amacıyla önce 7. sınıfta öğrenim görmekte olan bir öğrenciye okutulmuştur. Dil geçerliliği için Türkçe dil uzmanının görüşü alınarak yazım hataları düzeltilmiştir. 20 kişiden oluşan 7. sınıf öğrencilerine tekrar okutularak anlaşılabilirliği kontrol edilmiştir. Özetle deneme formundaki her bir madde, Suriyelilere yönelik tutumu ölçebilme, ilgili alt tutum boyutuyla ilişkili olma, ifadenin anlaşılabilirliği, dilin uygunluğu, okuma güçlük düzeyi başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında aşağıda belirtilen sıra izlenmiştir.

- Verilerin temel bileşenler analizine uygunluğunu saptamak amacıyla, Kaiser-Meyer Olkin (KMO) değeri ve Barlett Sphericity testi,
- Yapı geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA),
- Güvenirliğe kanıt sağlamak amacıyla Cronbach alfa (Cr α) katsayısı,
- Madde geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla madde test korelasyonları,
- Maddenin ölçülmek istenen özelliğe sahip olan ile olmayanı ayırt etme özelliğine sahip olup olmadığını ölçmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi
- Ölçeğin benzer gruplarda aynı yapıyı verebileceğine ilişkin kanıt sağlamak amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA),

Verilerin analizine başlamadan önce uç, sapan ve boş bırakılan değerler incelenmiş olup işlem sonucunda 21 katılımcı elenmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması 519 katılımcıdan gelen yanıtlar doğrultusunda yapılmıştır. Bu çalışmayı yapabilmek için SPSS.21 ve Lisrel 8.80 paket

programları kullanılmıştır. Literatürde, ölçek geliştirme çalışmalarında AFA yapılabilmesi için ulaşılmaması gereken örneklem büyüklüğü konusunda farklı ölçütler ve görüşler bulunmasına rağmen Comrey ve Lee (1992) 300 ve yukarısının örneklem büyüklüğü için uygun olacağını ifade etmektedir (p. 216). Ayrıca AFA ve DFA'nın farklı örneklem gruplarından ya da ayrı çalışmalar hâlinde veya aynı örneklemin alt gruplarından elde edilen veriler üzerinden yapılmasının daha doğru olacağı yönündeki görüşlere (Byrne, Shavelson and Muthen, 1989, p.456) rağmen örneklem sayısı yeterli büyüklükte olduğunda aynı örneklem grubunun rastgele bölünmesi ile elde edilen iki grup veri üzerinden AFA ve DFA'nın yapılabileceği de ifade edilmiştir (Brown, 2015, p. 301; DeVellis, 2014, p. 113). Bu çalışmada örneklem büyüklüğü (n=519) göz önünde bulundurularak araştırmaya katılan grubun rastgele ikiye ayrılmasına AFA (n=300), DFA (n=219) karar verilmiştir. Çalışma grubu ikiye ayrılmadan önce puanlamada olumlu ifadeler 5, olumsuz ifadeler 1 puan olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda olumsuz yazılan 27 madde ters çevrilerek yeniden kodlanmıştır. Ardından araştırma kapsamında verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla KMO değerine bakılmış, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmek için ise *Barlett Sphericity Testi* yapılmıştır. Analiz aşamasında promax döndürme metodu kullanılmıştır. AFA'nın ardından ölçeğin alt boyutları ve toplam güvenirlikleri için $Cr \alpha$ katsayısı hesaplanmıştır. İlk grup veri seti üzerinden (n=300) %27'lik alt ve üst gruplar için t-testi yapılmıştır. Ayrıca AFA ile ortaya koyulan teorik faktör yapısının doğruluğunun test edilebilmesi için DFA yapılmıştır.

Bulgular

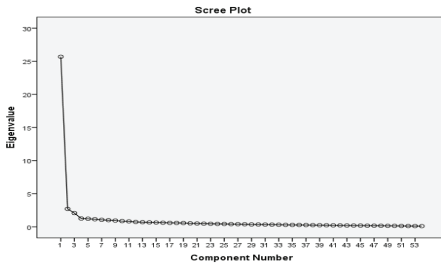
Geçerliğe İlişkin Bulgular

Çalışma grubundan toplanan verilerle yapılan analiz sonucunda KMO değeri .969 olarak belirlenmiştir. Bir KMO değerinin .90 veya üstü olması mükemmel anlamına gelmektedir (Aktaran Sharma, 1996, p. 116). Bu durumda gözlenen .969'luk KMO değeri, 0.90 değerinden yüksektir. Elde edilen bu sonuç örneklem büyüklüğünün faktör analizi uygulaması için oldukça yeterli

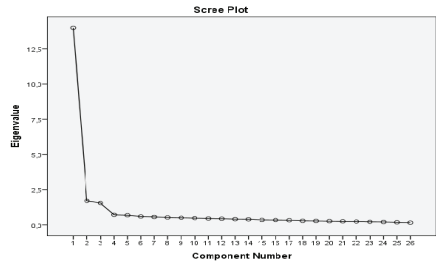
şeklinde değerlendirilebilir. Barlett Sphericity Testi sonucunda elde edilen chi-square test istatistiği ($\chi^2=12701.878$; $df=1431$; $sig=000$) anlamlı çıkmıştır. Buda verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğinin ve değişkenler arasında yeterli düzeyde ilişkinin var olduğunun göstergesidir. Bu doğrultuda ölçeğin deneme formu verilerinin, faktör analizi yapmaya uygun olduğu görülmektedir.

Ölçeğe ait faktör öz değerleri grafiği incelendiğinde (Şekil 1) deneme ölçeğin öz değeri 1'den büyük 8 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu 8 faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı toplam varyans %66.984'tür. Söz konusu bu 8 faktörün, açıklanan toplam varyansa yaptıkları katkının önemi çerçevesinde değerlendirildiğinde; öz değeri 1'in üzerinde kalan iki faktörün ortak varyansa katkısının düşük olması nedeniyle öz değeri 2.0 üzerinde olan faktör sayısı da dikkate alınarak çalışmada 3 faktörlü bir yapı oluşturulmasına karar verilmiştir (Şekil 2).

Şekil 1: 54 Maddenin Öz Değer Grafiği

Şekil 2: 26 Maddenin Öz Değer Grafiği

İlk aşamada 2 ve daha az madde ile bir faktöre yük veren (M3, M13, M15, M16) maddeler çıkarılarak faktör sayısı 5' e düşürülmüştür. Hiçbir faktöre yük vermeyen, faktör yükü 0.40'ın altında kalan ve birden çok faktöre 0.25'in üstünde yük veren binişik maddeler ölçekten çıkarılarak 3 faktörlü bir yapı oluşturulmuştur. Ayrıca iki faktöre de yük veren maddelerin yüklerinin arasında en az .20 fark olmasına dikkat edilmiştir. Birinci faktörde yer alan maddelerin faktör yükleri .574 ile .963 arasında; ikinci faktöre ait maddelerin yükleri .620 ile .948 arasında; 3. faktöre ait madde yükleri .555 ile .854 arasında değişmektedir. Ölçeğe ait faktör yüklerinin yüksek olması maddenin ilgili olduğu faktörü açıklama gücünün de yüksek olduğunun göstergesidir (Tablo 1).

Tablo 1: Faktör Yük Değerleri, Ortak Faktör Varyansı ve Faktörlerin Açıkladığı Varyanslar*

Maddeler	Kabul Etme	Tehdit	Reddetme	Ortak Faktör Varyansı
M11	,776			,668
M20	,695			,623
M21	,705			,621
M23	,733			,685
M25	,766			,762
M26	,975			,758
M28	,601			,564
M30	,857			,776
M46	,612			,700
M49	,797			,687
M53	,912			,657
M5		,587		,703
M7		,720		,686
M8		,574		,530
M14		,835		,656
M17		,757		,698
M18		,963		,735
M19		,718		,723
M22		,886		,606
M27		,699		,644
M45		,796		,657
M9			,784	,563
M24			,847	,650
M29			,854	,696
M51			,555	,586
M54			,827	,614
Öz Değer: 13,991		1,705	1,550	
Açıklanan Varyans: 53,812		6,559	5,963	
Açıklanan Toplam Varyans:	66,335			
*Tabloda 0,25'in altındaki madde yük değerlerine yer verilmemiştir.				

Ölçeğin ilk faktörü 11 madde ile toplam varyansın 53.812'sini açıklamakta, 10 maddeden oluşan 2. faktör toplam varyansın 6,559'unu açıklamakta, 5

maddeden oluşan 3. faktör ise toplam varyansın 5.963'ünü açıklamaktadır. Tüm faktörlerin toplam varyansın % 66.335'ini açıkladığı görülmektedir. Oluşturulan faktör yapısının toplam varyansının yarısından fazlasını açıklaması temsil gücünün de o kadar yüksek olması anlamına geleceğinden bu oranın %50 den fazla olması faktör analizi için önemlidir. (Erkuş, 2012; Tavşancıl, 2014, s. 48; Yaşlıoğlu, 2017, s. 77). Bu anlamda ölçeğin istenen kriterleri taşıdığı görülmektedir. Bir maddenin ilgili özelliğe katkısı için ortak varyansın 0,50 ve üstü olması istenir (Erkuş, 2017, s. xx). Tablo 1 incelendiğinde ölçeğe katkı veren maddelerin sahip olduğu en düşük ortak varyansın .530, en yüksek varyansın .776 olduğu görülmektedir. Bu da ölçekteki maddelerinin hepsine birden toplam olarak verdikleri katkının istenen düzeyde olduğunun göstergesidir. Faktörlerde bulunan tutum ifadelerinin içeriği analiz edilmiş ve birinci faktör kabul etme, ikinci faktör tehdit ve üçüncü faktör reddetme olarak adlandırılmıştır (**Tablo 1**).

Aynı çalışma grubu üzerinde ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Alt boyutlar arasındaki korelasyon katsayıları **Tablo 2**'de sunulmuştur. Analiz sonucuna göre boyutların birbirleriyle pozitif yönde $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki içinde olduğu görülmüştür.

Tablo 2: Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Faktörler	Kabul Etme	Tehdit	Reddetme
Kabul Etme	1	,804**	,672**
Tehdit	,804**	1	,664**
Reddetme	,672**	,664**	1

** $P < 0.01$

AFA sonrasında ortaya çıkan modelin, yapı geçerliğini değerlendirmek için DFA yapılmıştır. Modeli bir bütün olarak değerlendirmek amacıyla uyum iyiliği indekslerine bakılır. Bu bağlamda çalışmada kullanılmak amacıyla yapısal eşitlik modeline ilişkin literatürün incelenmesi sonucu elde edilen bulgulara göre asgari olarak rapor edilmesi gereken uyum iyiliği değerleri ve referans aralıkları **Tablo 3**'te verilmiştir.

Tablo 3: Uyum İyiliği İndeksleri ve Referans Aralıkları

Uyum İyiliği İndeksleri	İyi Uyum İyiliği Değeri	Kabul Edilebilir Uyum İyiliği Değeri
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq 2df$	$2df < \chi^2 \leq 3df$
p	$.05 < p \leq 1.00$	$.01 \leq p \leq .05$
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 < \chi^2/df \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$

Kaynak: Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003:52

Ölçeğin yapısına ilişkin olarak gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizlerinde model üzerinde ulaşılan uyum iyiliği indeksleri **Tablo 4**'te gösterilmiştir.

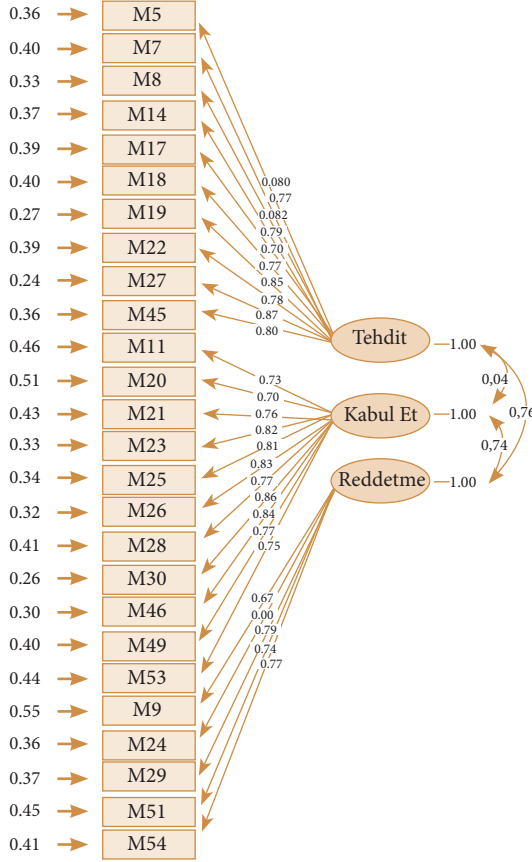
Tablo 4: Uyum İndeksleri

χ^2	χ^2/df	P	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	NFI	SRMR
533.59	1,80266	0,0000	0.060	0.84	0.81	0,99	0.97	.046

Modelin uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde, (**Tablo 3** dikkate alınarak **Tablo 4** değerlendirildiğinde) X^2/df değerinin 1.80266 olduğu görülmektedir. χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen bu değer maksimum değerinin iki veya üçün altında olması ile ilgili kabul edilebilirlik üzerine tartışmalar bulunmaktadır (Kline, 2010, p. 204). Bu anlamda ölçekte bulunan bu değer 2'nin altında olması oldukça iyi uyum iyiliği değerine sahip olduğunu gösterir. RMSEA değerinin 0,060 olarak bulunması kabul edilebilir uyum iyiliği değerine, SRMR değerinin 0.046 olması iyi uyum iyiliği değerine sahip olduğunun göstergesidir. RMR ve SRMR değeri sıfıra yaklaştıkça test edilen modelin daha iyi uyum iyiliği gösterdiği anlaşılır. CFI ve NFI değerleri incelendiğinde, iki indeks değerinin de .95 ve bu değerden büyük olması mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 4). Eğer herhangi bir modelde GFI ve AGFI değeri .90 ve yukarı ise modelin iyim uyum iyiliği değerine, GFI değerinin .90 üstü, AGFI değerinin .85 üstü olması

kabul edilebilir uyum iyiliği değerine sahip olduğunun göstergesidir (**Tablo 3**). Çalışmada modele ait GFI değerinin .84, AGFI değerinin ise .81 olduğu görülmektedir (**Tablo 4**). Ancak yapısal eşitleme modelinin ilk günlerinden beri geliştirilmekte olan tüm uyum indekslerinin hangisinin kullanılacağı ve model değerlendirmesinde uyum indekslerinden hangilerinin sonucunun modeli değerlendirmek için standart kabul edileceğine dair görüş birliği bulunmamaktadır (Engel, Moosbrugger and Müller, 2003, p. 52). Ölçekte DFA analizine ilişkin her bir maddeye ait standardize çözümlenme değerlerinin anlamlı olup olmadığını belirlemek için t değerleri incelenmiştir. Bir path diyagramındaki t değerleri 1.96'yı aşarsa .05, 2.56'yı aşarsa .01 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna varılır. Modeldeki tutum maddelerine ait path diyagramındaki t değerleri incelendiğinde 10.73 ile 16.18 arasında değiştiği gözlenmektedir. Bu doğrultuda ölçekteki t değerleri tüm maddeler için $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ayrıca madde faktör yüklerinin 0.67 ile 0.87 arasında değişmesi ilgili faktörü iyi düzeyde temsil ettiğinin göstergesidir. DFA'dan elde edilen sonuçlara göre üç faktör arasındaki korelasyon değerleri tehdit-kabul etme 0.84, kabul etme-reddetme 0,74, tehdit-reddetme 0.76 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler üç faktörün birbiriyle ilişkili olduğunun göstergesidir (**Şekil 3**). Sonuç olarak DFA sonrası elde edilen uyum indeksleri bütün olarak değerlendirildiğinde, ölçme aracının genel olarak iyi uyum iyiliği değerlerine sahip ve uygulanabilir olduğu söylenebilir.

Şekil 3: Modele İlişkin Faktör Yüklerini Gösteren Path Diyagramı

X²=531.28, Serbestlik derecesi =296, p Değeri: 0.000, Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü=0.060

Güvenirlğe İlişkin Bulgular

0.0 ile 1.0 arasında değişen değerler alabilen Cr α katsayısının bu iki uç değerden birini alması mümkün değildir (DeVellis, 2014, p. 99). Cr katsayısı 1'e yaklaştıkça ölçekte yer alan maddelerin iç tutarlılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşılır ve olabildiğince 1.00'e yaklaşması istenir (Erkuş, 2017, s. 53). Ölçeğin tümünde α değeri .965; kabul etme faktörü için α değeri .949; tehdit faktörü için α değeri .940; reddetme faktörü için α değeri .849 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda ölçeğin oldukça yüksek bir iç tutarlığa sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Madde Ortalama, Standart Sapma, Madde Toplam Korelasyonları ve Madde Çıkarıldığında Cronbach Alfa Katsayısı

Faktör 1: Cr α , 949 Kabul Etme	X	S	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Çıkarıldığında Cr α Katsayısı
M11	3,1133	1,40251	,756	,945
M20	2,8433	1,15610	,748	,945
M21	2,5767	1,23120	,741	,945
M23	3,2233	1,21589	,771	,944
M25	3,1667	1,36324	,827	,942
M26	2,7033	1,29651	,808	,943
M28	2,9200	1,42843	,702	,947
M30	2,6000	1,27754	,832	,942
M46	3,3400	1,30515	,785	,943
M49	2,8033	1,26623	,788	,943
M53	2,6100	1,33059	,730	,945
Faktör 2: Cr α , 940 Tehdit				
M5	3,3400	1,48044	,795	,932
M7	3,0833	1,50908	,783	,932
M8	3,1567	1,51651	,677	,937
M14	2,9167	1,55492	,740	,934
M17	2,9700	1,40797	,784	,932
M18	3,0400	1,46020	,782	,932
M19	3,5500	1,41687	,808	,931
M22	3,0400	1,48292	,692	,937
M27	3,3767	1,40999	,749	,934
M45	2,8600	1,40486	,747	,934
Faktör 3: Cr α , 849 Reddetme				
M9	4,3000	1,12586	,608	,830
M24	4,0733	1,21362	,679	,811
M29	4,1167	1,16084	,717	,802
M51	3,6867	1,32199	,632	,825
M54	4,1567	1,23174	,657	,817

Bireyleri ölçülen özellik bakımından ayırt etmeye yarayan madde toplam korelasyonları incelendiğinde .632 ile .832 arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 4). Bu değerler maddelerin oldukça yüksek ayırıcılık indeksine sahip olduğunu göstermektedir.

Bir sonraki aşamada, ölçeği oluşturan 26 maddeye alt-üst grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi yapılmıştır. Analizden önce ölçeğe ait maddelerin madde toplam puanları hesaplanmıştır. Ardından bireylerin ölçekten aldığı puanlar küçükten büyüğe doğru sıralanmıştır. Maddelere verilen tepkiler kategorilendirildiğinde en düşük puan alanlar ölçülmek istenen özelliğe, tutuma sahip olmayanları, orta puanlar orta düzeyde ölçülmek istenen özelliğe sahip olanları, en yüksek puanlar ise ölçülmek istenen özelliğe, tutuma güçlü bir şekilde sahip olanları gösterir. Bu çalışmada 1 (alt grup) ölçülen özelliğe sahip olmayanları, 2 (üst grup) ölçülen özelliğe sahip olanları temsil etmektedir.

Bu sıralamaya göre 300 kişilik grubun en düşük puana sahip %27'sini oluşturan 84 kişi alt grup olarak en yüksek puana sahip %27'sini oluşturan 84 kişi ise üst grup olarak belirlenmiştir. Ölçek puanları dağılımının iki ucundaki %27'lik alt-üst grupların her bir ölçek maddesi için faktör yapılarına uygun olarak bağımsız gruplara yönelik t- testi ile madde puan ortalamaları arasındaki fark incelenmiştir. Bu analizden elde edilen değerler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Ölçeğin Madde Analizi %27'lik Alt Grup ve Üst Grup İçin T Değerleri

Madde No	(n= 84)	X	S	df	t
11	Alt grup	1,7831	,91129	165	17,138
	Üst Grup	4,3571	1,02549		
20	Alt Grup	1,7349	,92505	165	15,294
	Üst Grup	3,8452	,85720		
21	Alt Grup	1,4578	,72079	165	16,701
	Üst Grup	3,7143	1,00086		
23	Alt Grup	2,1205	,98026	165	15,145
	Üst Grup	4,2976	,87509		
25	Alt Grup	1,7590	,86377	165	23,027
	Üst Grup	4,5595	,70028		
26	Alt Grup	1,5542	,88694	165	17,125
	Üst Grup	4,0000	,95690		
28	Alt Grup	1,7229	1,06282	165	17,107
	Üst Grup	4,3214	,89390		
30	Alt Grup	1,2771	,63078	165	20,821
	Üst Grup	3,8333	,92922		
46	Alt Grup	1,8916	,84120	165	20,740
	Üst Grup	4,4762	,76798		
49	Alt Grup	1,6265	,80715	165	17,541
	Üst Grup	4,0476	,96823		

53	Alt Grup	1,4578	,76988	165	15,769
	Üst Grup	3,7857	1,10934		
5	Alt Grup	1,7108	,89074	165	25,921
	Üst Grup	4,7738	,60820		
7	Alt Grup	1,4819	,86054	165	20,649
	Üst Grup	4,4167	,97200		
8	Alt Grup	1,7470	1,12449	165	17,341
	Üst Grup	4,5238	,93752		
14	Alt Grup	1,4699	,99189	165	18,335
	Üst Grup	4,3690	1,05030		
17	Alt Grup	1,6867	,96180	165	17,728
	Üst Grup	4,2976	,94141		
18	Alt Grup	1,6506	1,00528	165	19,525
	Üst Grup	4,4286	,82558		
19	Alt Grup	2,0120	1,18418	165	20,409
	Üst Grup	4,8214	,41539		
22	Alt Grup	1,8313	1,12423	165	14,415
	Üst Grup	4,3095	1,09738		
27	Alt Grup	2,1446	1,13838	165	18,231
	Üst Grup	4,7381	,62323		
45	Alt Grup	1,5663	,79928	165	17,231
	Üst Grup	4,1190	1,09109		
9	Alt grup	3,4819	1,40001	165	8,714
	Üst grup	4,9048	,50585		
24	Alt grup	3,2048	1,28556	165	11,219
	Üst Grup	4,9048	,50585		
29	Alt grup	3,1566	1,31113	165	12,082
	Üst Grup	4,9286	,25909		
51	Alt grup	2,5783	1,20082	165	13,776
	Üst Grup	4,7381	,77800		
54	Alt grup	3,3253	1,40650	165	9,792
	Üst Grup	4,9048	,42848		

Ölçeğin %27 alt ve üst grupların madde puanları arasındaki farklara ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar için t-testi değerlerinin 23.027 ile 8.714 arasında değiştiği ve $P < .01$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Dağılımın iki ucundan alınan bu gruplar ne derece birbirine zıt ise ayırt edicilikte o derece hassastır (Özguven, 2011, s.115). Madde ortalama puanları alt gruplar için en düşük 1.27 ile üst gruplar için en yüksek 4.92 arasında değişmektedir (Tablo 5). Bu bulgulardan yola çıkarak ölçeğin hassasiyetinin oldukça yüksek ve ölçülmek istenen özelliğe sahip olan ile olmayanı ayırt etme özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç

Göçmenlerin kabulü bağlamında yerel halkın göçmenlere ve göçmen politikalarına yönelik tutumları; göçmen, etnik kimlik ve gruplar arası ilişkileri potansiyel olarak şekillendiren ilişkilere katkıda bulunduğu için önemli bir faktördür (Fussell, 2014, p. 479). Göçmenlerin ve onlara yönelik uygulanan politikalarının ülkede yaşayan tüm gruplar üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Halkın göçmen algısı göçmenlere yönelik tutumları belirlemede rol oynadığı gibi göçmenlerin tutumları da halkın tutumlarının oluşmasına katkıda bulunur. Suriyelilere yönelik tutumların belirlenmesi başta uyum çalışmalarında kullanılmak üzere birçok alanda özellikle suriyeliler üzerine çalışma yürütenler tarafından istenen bir durumdur.

Bu çalışma Suriyeliler özelinde tüm halkın tutumunu ölçecek bir araç olması ve yerel halkın tutumuna ilişkin çalışmaların/politikaların boyutunun belirlenmesinde kullanılabilir nitelikte olmasıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Suriyelilere yönelik tutumlarının ayrıntılarından haberdar olan kamu kurum/kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar, STK'ler bu grubun topluma entegre çalışmalarını daha doğru ve sağlıklı yürütebilecekleri düşünülmektedir. Ön yargı, tehdit ve güvenlik, mekânsal ve duygusal yakınlık, temas ve kültürel değer ifadelerini içeren ölçek tehdit, kabul etme ve reddetme olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekteki üç boyut ölçülen özelliği %66 oranında temsil gücüne sahiptir. Ölçeğin geçerliğini ve güvenilirliğini belirlemek için kullanılan Cr α iç tutarlılık katsayısı ve KMO değeri ile yüksek bir geçerlik ve güvenilirlik oranına sahip olduğu ortaya konmuştur. Ölçekte yer alan maddelerin gerek ölçmek istediği özelliği ölçmeye gerekse ölçülmek istenen özelliğe sahip olan bireylerle sahip olmayan bireyler arasındaki farkı ayırt etme gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. AFA ve DFA yapı geçerliğinin test edilmesinde kullanılmıştır. DFA sonucu AFA da oluşturulan 3 faktörlü 26 maddelik yapı doğrulanmıştır.

Bu çalışma sonucunda yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçmede kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Gelecek çalışmalarda farklı örneklem grubunda ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının tekrar test edilmesi ve ölçeğin farklı özelliklere sahip gruplarda uygulanması ve tutumların yorumlanması önerilir.

Kaynakça

- Afad, (2013). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar 2013 saha araştırması sonuçları. Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/25336/xfiles/1a-Turkiye_deki_Suriyeli_Siginmacilar_2013_1.pdf.
- Alba R., Rumbaut R.& Marotz, K. A. (2005). Distorted nation: Perceptions of racial/ethnic group sizes and attitudes toward immigrants and other minorities. *Social Forces*, 84 (2), 901 – 919. doi.org/10.1353/sof.2006.0002
- Alfieri, M. & Marta, E. (2011). Positive attitudes toward the outgroup: adaptation and validation of the Allophilia scale. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology (TPM)*, 18, 99-116. doi: 10.4473/TPM.18.2.3
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of prejudice*. Cambridge: Addison Wesley Publishing Company.
- Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Künüroğlu, M., Çaça, M., Özislam, M. E., & Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara bakış açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7, 122-132.
- Ayers, J. W., Hofstetter, C. R., Schnakenberg, K.& Kolody, B. (2009). Is immigration a racial issue? Anglo attitudes on immigration policies in a border county. *Social Science Quarterly*, 90 (3), 593-610. doi.org/10.1111/j.1540-6237.2009.00633
- Birdal, K. B. (29 Ocak 2017). Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve tutumlar. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2018, <https://www.evrensel.net/haber/305937/doc-dr-kavakli-suriyeliler-bu-toplumun-yeni-otekileri>.
- Blumer, H. (1958). Race prejudice as a sense of group position. *Pacific Sociological Review*, 1(1), 3-7.
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. (2th ed.). New York: Guilford Press.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology & Social Research*, 17, 265-271.
- Byrne, B. M., Shavelson, R. J., & Muthén, B. (1989). Testing for the equivalence of factor covariance and mean structures. The issue of partial measurement invariance. *Psychological Bulletin*, 105, 456–466.

- Comrey, A. L. & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2th ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- DeVellis, F. R. (2014). *Ölçek geliştirmede kuram ve uygulamalar*. (T. Totan, Çev.). (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Eagly, A. H. & Chaiken, S. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social Cognition*, 25(5), 582-602.
- Engel, K. S., Moosbrugger, H. & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness of fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8 (2), 23 – 74.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I: Temel kavramlar ve işlemler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erkuş, A. (2017). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-II: Ölçme araçlarının psikometrik nitelikleri ve ölçme kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ersoy Quadır, S. & Kabaklı Çimen, L. (2018). Türk vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılarla ilgili görüşleri (Konya ili örneği). *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53 (2), 327-345. doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.18.05.906
- Eşişül, A., Arslan, B., Gencer, A. Ş., Tosun, S., Korkmaz, S. S. & Yıldırım, Ş. B. (2017). Bilgiden algıya: Türkiye'deki sığınmacı, göçmen ve mülteci algısı üzerine bir çalışma. 1-33. Erişim Tarihi: 23 Nisan 2018, <http://ps-europe.org/tr/turkiyedeki-siginmaci-gocmen-ve-multeci-algisi/>.
- Fussell, E. (2014). Warmth of the welcome: attitudes toward immigrants and immigration policy. *Annual Review Of Sociology*, 40, 479–498. doi:10.1146/annurev-soc-071913-043325.
- Geurts, J. P. J. (2017). *Attitudes and perception towards atheists, jews, lgbt and syrians. A comparison between turkish youth in Turkey and turkish youth abroad via an integrated threat theory approach* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2005). *Social psychology* (4th ed.). London: Pearson Education.

- Hugo, (2014). Türkiye'deki Suriyeliler toplumsal kabul ve uyum araştırması. Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46184>.
- Keleş, S. Ç., Aral, T., Yildirim, M., Kurtoglu, E. & Sunata, U. (2016). Attitudes of Turkish youth toward Syrian refugees in respect to youths' gender, income, education, and city: A scale development study. In D. Eroğlu, J. H. Cohen & I. Sirkeci, (Eds), Turkish migration (pp.173-181). London: TPL
- Kılınç, A. Ç., Çepni, O.& Kılcan B., (2017). Mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. International Journal of Human Science, 14 (2), 1045-1057.
- Kline, R. B. (2010). Principles and practice of structural equation modeling. (2th Ed.), New York: The Guilford Press.
- Magallares, A. & Morales, J. (2017). Spanish adaptation of the Allophilia Scale. Anales De Psicología / Annals Of Psychology, 33(2), 283-291.
- Munro B. H. (2005). Statistical methods for health care research. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Özguven, İ.E. (2011). Psikolojik testler. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Petty, R. E., Wegener, D. T. & Fabrigar, L. R. (1997). Attitudes and attitude change. Annual Review of Psychology, 48, 609 – 647.
- Pittinsky, T. L., Rosenthal, S. A. & Montoya, R. M. (2011). Measuring positive attitudes toward outgroups: Development and validation of the Allophilia Scale. In L. R. Tropp & R. K. Mallett (Eds.), Moving beyond prejudice reduction: Pathways to positive intergroup relations (pp. 41-60). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Seçkin, A., Seki, İ.(2017).Çanakkale ili özelinde Yabancı göçmenlere karşı toleransın bölgesel analizi. Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,1(3),453-462.
- Sharma, S. (1996). Applied multivariate techniques. New York: John Wiley & Sons Inc
- Süleymanov, A. (2016). Sultanbeyli İlçesindeki Suriyelilerin Yaşam Deneyimleri, Suriyeli Mülteci Çocuklarla El Ele Projesi Sonuç Raporu, İstanbul.
- Süleymanov, A. (2017).Suriyelilerin Türk toplumunda toplumsal uyum ve sosyal kabul düzeyi. Türk Yurdu Dergisi, 361, 27-30.

- Stephan, W. G., & Stephan, C. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20, 1 – 12.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. S. Oskamp (Eds.), *Reducing prejudice and discrimination*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, 23-46.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. (5.baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Tinsley, H. E. A. & Tinsley, D. J. (1987). Uses of factor analysis in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology*, 34, 414-424.
- Türksam, (2018). *Türk Halkının Sığınmacı / Mülteci Algısı Rapor No:4*. Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2018, <http://www.turksam.org/tr/rapor-detay/8-turk-halkinin-siginmaci-multeci-algisi>.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (özel sayı), 74-85. Erişim tarihi: 10 Haziran 2018 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/369427>.

Ek 1: Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumunu Ölçme amacıyla oluşturulan 54 Maddelik Deneme Ölçek Formunda Yeralan Tutum İfadelerinden Bazıları

Aşağıda Türkiye’de yaşayan Suriyelilere yönelik duygu ve düşüncelerini yansıtan cümleler yer almaktadır. Bu cümlelerin karşısında “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” olmak üzere beş seçenek verilmiştir. Lütfen cümleleri dikkatle okuyunuz ve size en uygun olanını (x) işaretleyerek belirtiniz.

1. Suriyelilerin sınır dışı edilmesini desteklerim.
2. Suriyelilerin ana dillerinde eğitim almalarını desteklerim.
3. Suriyelilerin toplumumuza çeşitlilik kattığına inanırım.
4. Suriyeliler ile zaman geçirmekten hoşlanırım.
5. Suriyeliler ile aynı mahallede yaşamaktan rahatsız olmam.

6. Suriyeliler yararına düzenlenen etkinliklere katırım.
7. Suriyelilerle evlilik bağlarının kurulmasından rahatsız olurum.
8. Suriyelilere ön yargısız yaklaşırım.
9. Suriyelilerin yaşam tarzına saygı duyarım.
10. Suriyeliler ile aynı ortamda bulunmam.

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ HAREKETLERİNİN EĞİTİM SEVİYESİNE GÖRE KÜMELENMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Hasan Gürcan ÖZGEN¹- Semra ERBAŞ²

Öz

Amaç: Bu çalışmada, Türkiye'de iç göç hareketi içinde yer alan illere yönelen 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu incelenmiştir. Yöntem: Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; 2016 yılı içinde Türkiye'de 81 ilin, aldığı ve verdiği göç nüfusunun eğitim durumuna göre kümeleme analizi ile gruplanması yapılmıştır. Elde edilen grupların geçerliliği diskriminant analizi uygulanarak sorgulanmıştır. Sonuç: Söz konusu analizler neticesinde iller 7 kümeye ayrılmış olup, göç hareketi içinde yer alanların yaklaşık % 80'inin lise ve üstü öğrenim seviyesine yaklaşık % 11'inin ilkökul öğrenim seviyesine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, gerçekleştirilen kümeleme analizi ile elde edilen illerin aldığı göçe göre % 97,5; verdiği göçe göre ise % 92,6 oranında doğru sınıflandırıldığı diskriminant analizi ile test edilmiştir. Tartışma: İllere yönelen göç hareketinin eğitim seviyesi hakkında durum tespiti için yapılan sınıflandırmaların ilgili politika, uygulama ve diğer akademik çalışmalara yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Eğitim Durumu, İl, Kümeleme Analizi, Diskriminant Analizi

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik ABD, e-posta: gurcan271@gmail.com

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü, e-posta: serbas@gazi.edu.tr

A STUDY ON THE CLUSTERING OF INTERNAL MIGRATION MOVEMENTS IN TURKEY BY EDUCATION LEVEL

Abstract

Objective: In this study, educational status of the population (aged 15+) that move towards provinces of Turkey, which are affected by internal migration, is examined. **Methods:** Through the data taken from the Turkish Statistical Institute, 81 provinces of Turkey are categorized via clustering analysis based on the educational status of immigrants who move in and out in 2016. The validity of the groups is examined through the application of discriminant analysis. **Results:** As a result, all provinces are categorized into 7 clusters and it is observed that among the immigrants, approximately, 80% have a high school degree or above whereas 11% have only a primary school degree. Moreover, the classification of provinces that is obtained by the clustering analysis is found, through discriminant analysis, to be accurate by 97.5% for the population that moved in and by 92.6% for the population that moved out. **Conclusion:** It is thought that the classifications which determine the education level of populations that move towards each province would provide guidance for related policies, practices and other academic studies in the field.

Keywords: *Migration, Educational Status, Province, Clustering Analysis, Discriminant Analysis*

Giriş

Göç, yapılan bir tanıma göre canlıların hemen hepsi için geçerli ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için önemli bir yer değiştirme eylemidir (Yalçın, 2004, s. 1). Bir diğer tanımda ise göç, bireysel olarak veya grupların ekonomik, eğitim, kültürel vb. sebeplerden ötürü bir yerden başka bir yere gitmeleri şeklinde açıklanmıştır (Kızılçelik ve Erjem, 1992, s. 185). Göçün birçok değişik tanımları yapılabilmekle birlikte, en genel biçimde insanların bir yerden bir başka yere farklı nedenlerden dolayı hareket etme işlevidir. Erder (1986, s. 9), bu hareket etme işlevinin göç olarak anlamlandırılabilmesi için kayda değer uzaklık ile birlikte etki oluşturacak bir zaman dilimi içerisinde meydana gelmesinin önemini belirtmiştir.

Göç tanımını sadece belli bir çerçeveye göre açıklamanın çok doğru olmadığı değerlendirilmektedir. Bu sebeptendir ki, göç kavramı genel olarak üç temel başlıkta açıklanmaktadır. Bunlar; göç hareketi içinde bulunan bireylerin iradelerine göre (zorunlu ve gönüllü göçler), göç edilen yerde kalma sürelerine göre (kalıcı ve geçici göçler) ve göç edilen yerlerin konumlarına göre (dış ve iç göçler) olan göç biçimleridir (Perruchoud, 2009).

Çalışmada incelenen konunun iç göç hareketi içinde yer alması dolayısıyla yukarıda bahsedilen göç biçimlerinden iç göç şekli üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir. İç göçü en basit düzeyde açıklamak gerekirse, bir ülke sınırları içinde gerçekleşen göç hareketi şeklinde belirtmek mümkündür. Bu kapsamda Tekeli (1998, s. 9), iç göç kavramını süre, mekân ve irade hususlarını belirterek açıkladığı tanım oldukça önemlidir. Söz konusu tanıma göre iç göç, belirli bir süre içerisinde belli bir yerde yaşayan bireylerin, iradelerine bağlı olarak yaşam yerlerini bahse konu yerleşme alanının dışı olarak değiştirenlerin miktarı olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'de, bilhassa İkinci Dünya Savaşı ile birlikte 1950'lerde başlayan, 1960'larda hızlanma eğilimi gösteren ve 1980'li yıllarla beraber sanayileşme faaliyet ve etkinlikleri ile paralel olarak kayda değer bir iç göç aktivitesi yaşanmıştır. Bununla birlikte, başta İstanbul ve yakın çevresi olmak üzere sanayide pilot bölgeler tespit edilmiş ve bu bölgelere sanayi faaliyetlerin başlaması sonrasında, kırsal kesimden göç hareketi başlamıştır. Sonrasında

ise; tarımda modernleşme sonucu işsizlik, eğitim-sağlık, doğal afetler ve hızlı nüfus artışı gibi nedenler iç göçlere ivme kazandıran yeni etmenleri oluşturmuştur. Göçler ilk başlarda köyden kente doğru olurken, daha sonraları da küçük ile orta ölçekli kentlerden büyük kentlere doğru olarak devam etmiş ve bu durum İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerin aşırı büyümesine neden olmuştur (Bostan, 2017, s. 5).

Ülkemizde iç göç hareketi içinde yer alan nüfus incelendiğinde, Türkiye İstatistik Kurumu 2016 yılı iç göç verilerine göre 2.619.403 kişi yani yaklaşık olarak toplam nüfusun % 3'ü iç göç hareketi içinde bulunmaktadır. Bu nüfusun yaklaşık olarak % 51'i kadınlardan meydana gelmektedir. Ayrıca, söz konusu nüfus içinde yaş gruplarına baktığımızda ise yaklaşık % 21 ile en çok orana sahip yaş grubunun 20-24 yaş arası olduğu dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte, bahse konu iç göç hareketi içinde yer alan kitlelerin ise eğitim durumunun araştırılıp, ortaya konması demografik açıdan büyük önem taşımakta olup, göçün önemli bir açıklayıcı faktörünün okur-yazarlık ve eğitim durumu olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu bağlamda; göç alan illere yönelen nüfusun okur-yazarlık oranı, okur-yazar nüfusun eğitim durumu gibi göstergeler söz konusu alanda tespitlerin ortaya konulması bakımından değer taşımaktadır. Ayrıca, nüfusun öğrenim düzeyini belirleyen bu hususların iller arası dağılımlarının da dikkate alınması gerekir. Böylece incelenen dönem içerisinde göç hareketi içinde yer alan nüfusun daha çok hangi eğitim seviyesinden oluştuğu ve eğitim durumları genelinde hangi illerin benzer özellik gösterdiği yorumunu yapabileme imkânı sağlayacaktır.

Literatürde iç göç konusunda yapılan pek çok araştırma bulunmaktadır. Munro (1974, ss. 634-653), makro düzeyde Türkiye için iç göçü araştıran en temel çalışmalardan birine sahip olup Türkiye'de 67 ile ilişkin göç verilerini regresyon analizi kullanarak iller arasında iç göç üzerinde etkili olan değişkenleri araştırmıştır. Regresyon analizi kullanılarak yapılan araştırma bulgularına göre illerdeki göç eğilimindeki farklılıkların % 77,6 oranıyla daha çok şehirde yaşayan nüfus, okuma yazma bilenlerin ortalama düzeyi, tarım dışı istihdamın gelir düzeyi ve sanayi ürünlerine ayrılmış alanın yüzdesi tarafından açıklandığı ortaya çıkmıştır. Çelik (2002, ss. 276-296), 1975-1990 verileri ile Türkiye'de iç göçü araştırmış ve göçmenler nitelikleri itibarıyla

eğitim, yaş ve cinsiyet bakımından incelenmiştir. Söz konusu araştırma sonucunda göçmenlerin daha çok eğitim seviyesi yüksek erkeklerden oluştuğu saptanmıştır. Sönmez ve Er (2007, ss.17-32), 81 il için 2004 yılı göç verilerini kullanarak iç göç hareketlerini iki farklı kümeleme tekniğini uygulayarak yaptıkları çalışmada, büyük şehirlerden dışarıya olan göçlerin büyük kısmının köylere değil, üç büyük il dışında kalan diğer illere yapıldığı tespit etmiştir. Bülbül ve Köse (2010, ss.75-94), 2008 yılı göç verilerini kullanarak 12 bölgeye yönelik göç olgusunun çeşitli değişkenlere göre belirlenen uzaklıklara dayanarak bölgeler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeyi amaçlamışlardır. Çok boyutlu ölçekleme analizi ile gerçekleştirilen çalışmada, İstanbul ve Kuzey Anadolu Bölgesi'nin birbirine en az benzeyen bölgeler olarak diğer bölgelerden farklılık gösterdiği ve tek başlarına birer grup oluşturduğu, en fazla benzeyen bölgelerin ise Ege ve Akdeniz Bölgesi olduğunu ortaya konulmuştur. Garipağaoğlu (2016, ss.71-86), 1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre göç alan 21 ile yönelen nüfusun eğitim durumunu araştırmıştır. Söz konusu araştırma ile yer değiştiren bu nüfusun eğitim durumunu iller özelinde incelemiş olup göçe katılanların çoğunluğunun eğitim seviyesinin düşük yani % 50,6 oranında ilkokul mezunu olduğu ancak düşük olsa bile Türkiye ortalamasının çok üstünde bir yükseköğretim mezunu kesimin de göçe iştirak ettiğini saptamıştır.

Göç analizinin farklı boyutlarının yer aldığı araştırmalarda anket yöntemi, örnekleme tekniği, regresyon analizi, en küçük kareler yöntemi, kümeleme analizi ve panel veri analizi gibi istatistiksel yöntemler kullanılarak iç göç olgusu analiz edilmiş olup bazılarında göç nedenleri ortaya konulurken bazılarında ise göçün sonuçları üzerinde durulmuştur. Kimi araştırmalar ise iç göç ile ilgili mevcut durum tespitine yönelerek bu konuya odaklanmıştır. Bu bağlamda, ele alınan çalışmadaki bu incelemenin özünü de iç göç hareketi içinde yer alan illere yönelen nüfusun eğitim durumu teşkil etmektedir. Söz konusu alanda, TÜİK 2016 yılı 15 yaş ve üzeri iç göç verileri kullanılarak Türkiye'de 81 il bazında illere göç eden ve illerden göç edenlerin eğitim durumu araştırılarak durum tespiti yapılacak olup çalışmanın bu alandaki çalışmalara yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Verilerin Analizi

Çalışmada çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden kümeleme analizi ve diskriminant analizi kullanılmıştır. Bu istatistiksel analizler, SPSS Paket Programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle TÜİK 2016 yılı 15 yaş ve üzeri iç göç istatistiklerindeki veriler kullanılarak 81 il, hem aldığı göç hem de verdiği göç itibarıyla göç hareketi içinde yer alanların eğitim durumu bakımından hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden k-ortalama tekniği kullanılarak benzerlikleri göre gruplandırılmıştır. Bunun sonrasında ise, kümeleme analizi neticesinde elde edilen grupların geçerliliğini görmek amacıyla diskriminant analizi gerçekleştirilmiş ve oluşturulan kümelerin doğruluğu sorgulanmıştır.

Kümeleme Analizi

Kümeleme analizi, bir araştırmada incelenen birimleri aralarındaki benzerliklere göre belirli gruplar içinde toplayarak, birimlerin ortak özelliklerini ortaya koymayı ve bu gruplar ile ilgili genel tanımlar yapmayı sağlayan bir yöntemdir. Kümeleme analizi son yıllarda en sık kullanılan çok değişkenli istatistiksel tekniklerden biri olmakla birlikte birincil amaç verileri niteliklerine göre, grup içinde olası en büyük homojenliğe ve gruplar arasında olası en büyük heterojenliğe sahip gruplar oluşturularak bir araya getirmektir (Kalaycı, 2008, s.350). Kümeleme analizinin genel amacı ise gruplanmamış verileri benzerliklerine göre gruplandırarak ve araştırmacıya uygun, işe yarar özet bilgiler elde etmede yardımcı olmaktır. Kümeleme analizi sözü edilen amaçlar dışında; gruplar için ön tahmin, hipotez testi, veriler yerine kümelerin değerlendirilmesi ve aykırı değerlerin bulunması gibi amaçlarla da kullanılmaktadır (Romesbourg, 1984).

Kümeleme analizi sonucunda gerçekleştirilen kümeleme başarılı olarak yapıldığı takdirde, aynı küme içinde yer alan birimler birbirine oldukça yakın çıkmakla birlikte farklı kümelerdeki birimler ise birbirinden fark edilir biçimde belli düzeyde uzak çıkacaktır (Turanlı vd, 2006, s. 97).

Kümeleme analizinde geçerli ve anlamlı sonuçlara ulaşabilmek için iki koşulun mutlaka sağlanması gerekir. Bunlardan ilki önemli değişkenlerin

seçilmesi ikincisi ise küme sayısının isabetli seçilmesidir. Kümeleme analizinde küme sayısı önceden bilinmemektedir. Sadece verilerin mevcut durumlarından yola çıkılarak kümeler elde edilmektedir. Bu nedenle, elde edilen sonuçlar gelecek tahmininde kullanılamaz (Tatlídil, 2002, s. 329).

Kümeleme analizi gerçekleştirilirken birimlerin benzerliklerine göre gruplara ayrılmasında kullanılabilir bir çok yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan bir tanesi, en çok benzer iki birimi aynı gruba atamakla başlayan ve daha sonrasında tüm birimlerin benzerliklerine göre gruplara atanması ile biten hiyerarşik bir yaklaşımdır. Bir başka yaklaşım ise tüm verilerin ortalama değerlerine en yakın değerlere sahip birimlerin aynı kümeye atanmasını esas alan yaklaşımdır. Bu iki yaklaşım dışında diğer yaklaşımlar da vardır. Tüm yaklaşımlarda en önemli ölçüt, kümeler arası farklar ile kümeler içi benzerliklerin maksimum olmasını sağlamaktır. En çok kullanılan kümeleme algoritmaları, hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan kümeleme adı altında iki kategoride toplanmaktadır (Özdamar, 2004, s. 283 ve Tatlídil, 2002, s. 329).

Diskriminant Analizi

Kümeleme analizi diğer çok değişkenli istatistiksel yöntemlerle de birleştirilebilmektedir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda elde edilen sonuçları doğrulamak adına oluşan kümelerin istatistiksel güvenilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla kümeleme analizi, diskriminant analizi ile birleştirilebilir. Böylece kümeleme analizi sonuçlarının, diskriminant analizi ve sonucunda elde edilen fonksiyonlar yardımıyla kontrol edilebilme imkânı sağlanmaktadır (Yıldız, 1989, s. 39).

Diskriminant analizinin iki temel amacı bulunmaktadır. Birinci aşamada, tahmin değişkenlerinin doğrusal bileşenlerinden oluşan diskriminant fonksiyonları aracılığıyla gruplar arası farklılığa etki eden tahmin değişkenlerinin hangileri olduğunu ortaya çıkarmaktır. İkinci aşamada ise, başlangıçta kümeleme bilgisi bilinmeyen gözlemlerin, doğru sınıflamaya odaklanan diskriminant fonksiyonları aracılığıyla analiz öncesi belirlenmiş olan k tane kümeye en az hata ile atanmasıdır (Gnanadesikan ve Kettenring, 1989, ss. 34–69).

Bulgular

Çalışmada gerçekleştirilen analizlerde, TÜİK 2016 yılı 15 yaş ve üzeri iç göç istatistiklerindeki veriler kullanılmıştır. Söz konusu verilere ilişkin olarak 81 il, göç hareketi içinde yer alanların eğitim durumlarına göre okuma-yazma bilmeyen, ilkokul, ortaokul, lise ve dengi meslek okulu ve lisans ve üstü eğitim durumu kategorilerinde olmak üzere 5 değişken bakımından incelenmiştir.

Ayrıca, her bir il için aldığı ve verdiği göçe göre ilgili değişken özelinde yüzdesel ağırlıklar hesaplanarak veriler kullanılmış ve analizler gerçekleştirilmiştir. Böylece, illere göç eden ve illerden göç edenlerin yüzdesel ağırlıklı olarak hangi eğitim seviyesine sahip olduğu her bir il bazında belirlenmiş ve bahse konu eğitim seviyesi bakımından benzerliklerine göre hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden k-ortalama tekniği kullanılarak kümeleme analizi gerçekleştirilmiştir. $k \cong \sqrt{\frac{n}{2}}k \cong \sqrt{\frac{n}{2}}$ formülünden yararlanılmış ve küme sayısı belirlenmiştir.

$k \cong \sqrt{\frac{81}{2}}k \cong \sqrt{\frac{81}{2}}$ $k \cong k \cong 7$ ve küme sayımız 7 olarak belirlenmiş olup elde edilen bu küme sayısına göre iller göç hareketinin içinde yer alanların eğitim durumuna göre aldığı ve verdiği göç bakımından 7 kümeye ayrılarak kümeleme analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: İllerin Aldığı ve Verdiği Göçün Ortalama Eğitim Durumları (%)

Eğitim Durumu	Aldığı Göç	Verdiği Göç
Okuma-Yazma Bilmeyen	2,1462	2,2958
İlkokul	11,2564	10,5900
Ortaokul	7,1877	7,1688
Lise ve Dengi Meslek Okulu	46,1268	44,2231
Lisans ve Üstü	33,2841	35,7228

Genel olarak tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında, göç hareketi içinde yer alanların eğitim durumu genel olarak incelendiğinde hem alınan göç hem de verilen göç bakımından olması gerektiği gibi birbirine yakın çıkmıştır. Yaklaşık % 80'ninin lise ve üstü eğitim seviyesine sahip olduğu ve ortalama % 2'sinin ise okuma-yazma bilmediği görülmektedir. Bununla birlikte ilkokul mezunu olanların yaklaşık % 11 ile ortaokul mezunu olanlardan (yaklaşık %

7) daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak; iller özelinde incelendiğinde bu durum değişmekte ve çalışmanın amacını oluşturan illerin, hem aldığı hem de verdiği göç bakımından eğitim durumu benzerliklerine göre gerçekleştirilen kümeleme analizi sonucu elde edilen veriler **Tablo 2**'de görülmektedir.

Tablo 2 : İllerin Aldığı ve Verdiği Göçün Eğitim Durumuna Göre Kümeleme Sonuçları

Aldığı Göçe Göre			Verdiği Göçe Göre		
Küme	Küme Elemanları	Sayı	Küme	Küme Elemanları	Sayı
1	Bayburt, Çankırı, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Tokat	6	1	Adıyaman, Amasya, Ankara, Ardahan, Artvin, Balıkesir, Batman, Bilecik, Bingöl, Bolu, Burdur, Diyarbakır, Elazığ, Giresun, Hakkari, Iğdır, Isparta, İzmir, Karaman, Kilis, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Rize, Sivas, Trabzon	31
2	Karabük	1	2	Erzincan, Eskişehir, Tunceli	3
3	Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çorum, Denizli, Eskişehir, İstanbul, Kars, Kilis, Kocaeli, Malatya, Manisa, Niğde, Rize, Samsun, Sivas, Tekirdağ, Tunceli, Yalova	21	3	Ağrı, Bayburt, Bitlis, Erzurum, Kars, Muş, Siirt, Şırnak	8
4	Diyarbakır, Hakkari, Şanlıurfa, Şırnak	4	4	Mardin, Şanlıurfa, Sinop, Van	4
5	Adana, Adıyaman, Ağrı, Ankara, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Iğdır, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Mardin, Mersin, Muğla, Muş, Osmaniye, Siirt, Van, Yozgat	23	5	Afyonkarahisar, Aydın, Bartın, Çanakkale, Denizli, Düzce, Edirne, Hatay, Kahramanmaraş, Karabük, Kayseri, Kütahya, Manisa, Osmaniye, Sakarya, Uşak	16
6	Afyonkarahisar, Aksaray, Artvin, Bartın, Bilecek, Bolu, Burdur, Çanakkale, Düzce, Edirne, Erzincan, Erzurum, Isparta, Karaman, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Nevşehir, Sakarya, Trabzon, Uşak, Zonguldak	24	6	Adana, Aksaray, Antalya, Bursa, Çorum, Gaziantep, Kocaeli, Mersin, Ordu, Samsun, Tekirdağ, Yalova, Yozgat, Zonguldak	14
7	Ordu, Sinop	2	7	Çankırı, Gümüşhane, İstanbul, Kastamonu, Tokat	5

Gerçekleştirilen kümeleme analizi neticesinde, aldığı göçler bakımından Karabük tek bir küme olarak göze çarparken Ordu ve Sinop coğrafi yakınlıkta olduğu gibi aldıkları göçlerin eğitim durumu bakımından da birlikte bir kümeyi oluşturmaktadır. Aynı şekilde, 4.kümede yer alan iller de coğrafi benzerlikteki paralelliği aldığı göçlerin eğitim durumuna da yansıtarak aynı kümede yer almıştır. Verdiği göçler bakımından oluşan gruplara baktığımızda ise yine hemen hemen aynı nitelikte coğrafi özellikte olan illerin bir araya getirdiği 3.küme ve İstanbul'u dışarıda tutarsak 7.kümedeki iller benzer olarak dikkat çekmektedir.

Elde edilen diğer kümelerde de coğrafi benzerlikteki iller yer almakla birlikte illerin kendine özgü durum ve özelliklerinden dolayı da bazı kümelerde çeşitlilik olduğu görülmektedir. Nitekim bu çeşitlilik alınan ve verilen göçlerdeki kümelerde de görülmektedir. Örneğin alınan göç bakımından iki coğrafi benzerlikteki il Ordu ve Sinop birlikte bir kümeyi oluştururken verilen göçler bakımından bu iki il farklı kümelerde yer almaktadır. Yine Karabük alınan göçler bakımından diğer illerden farklı olarak tek bir kümeyi oluştururken verilen göçler bakımından ise farklı bir durum ortaya çıkarak diğer illerle bir kümede yer almıştır.

Tablo 3: İllerin Aldığı ve Verdiği Göçün Eğitim Durumuna Göre Son Küme Merkezleri

Aldığı Göçe Göre	Kümeler						
	1	2	3	4	5	6	7
Okuma-Yazma Bilmeyen	2,47	,84	2,02	3,23	2,93	1,21	3,30
İlkokul	21,73	5,72	11,74	7,47	9,79	9,24	26,13
Ortaokul	11,09	3,96	7,88	5,33	6,92	5,99	10,89
Lise ve Dengi Meslek Okulu	45,26	69,87	45,26	32,06	39,52	55,62	36,09
Lisans ve Üstü	19,45	19,60	33,10	51,91	40,84	27,94	23,61
Verdiği Göçe Göre	1	2	3	4	5	6	7
Okuma-Yazma Bilmeyen	1,99	2,17	4,79	5,34	1,09	1,95	2,69
İlkokul	9,35	7,64	12,95	14,35	7,70	11,82	19,06
Ortaokul	6,52	5,18	8,83	9,04	5,82	8,00	10,26
Lise ve Dengi Meslek Okulu	44,01	38,39	35,02	38,36	50,67	47,64	38,25
Lisans ve Üstü	38,13	46,62	38,43	32,92	34,72	30,59	29,74

Tablo 3'deki son küme merkezlerini incelediğimizde, 2.kümede tek il olarak yer alan Karabük'e göç edenlerin % 69,87'sinin lise ve dengi meslek okul mezunu olduğu dikkat çekerken, 4.kümedeki illere ise göç edenlerin yarısından fazlasının yani % 51,91'inin lisans ve üstü mezunu olduğu kümede yer alan iller göz önüne alındığında dikkat çekici bir sonuç elde edilmiştir. Bununla birlikte çarpıcı bir diğer nokta ise 7.kümedeki illere yani Ordu ve Sinop'a göç edenlerin % 26,13'ünün ilkokul mezunu olduğudur.

İllerin verdiği göçler bakımından gerçekleştirilen son küme merkezlerini incelediğimizde, 2.kümedeki illerden göç edenlerin % 46,82'sinin lisans ve üstü mezunu olduğu dikkat çekerken 5.kümedeki illerden ise göç edenlerin yaklaşık olarak yarısının yani % 50,67'sinin lise ve dengi meslek okul mezunu olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte diğer kümelerdeki illere nazaran 7.kümedeki illerden göç edenlerden ilkokul mezunu olanların çokluğu dikkat çekmekte olup bu oran % 19,06'dır. Genel durumda olduğu gibi küme bazında da göç hareketi içinde yer alanların daha çok lise ve üstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu da daha çok belli bir eğitim düzeyine sahip nüfusun göç içinde bulunduğunu göstermekte olup eğitim ve iş gibi nedenlerde göç hareketi içinde yer aldığını söyleyebiliriz.

Tablo 4: İllerin Aldığı ve Verdiği Göçün Eğitim Durumuna Göre Kümeleme Analizi
ANOVA Tablosu

Aldığı Göçe Göre	Küme		Hata		F	p
	Kareler Ortalaması	sd	Kareler Ortalaması	sd		
Okuma-Yazma Bilmeyen	7,533	6	,690	74	10,912	,000
İlkokul	223,345	6	3,826	74	58,373	,000
Ortaokul	31,487	6	2,243	74	14,036	,000
Lise ve Dengi Meslek Okulu	790,783	6	11,335	74	69,767	,000
Lisans ve Üstü	818,046	6	8,336	74	98,130	,000
Verdiği Göçe Göre	Küme		Hata		F	p
	Kareler Ortalaması	sd	Kareler Ortalaması	sd		
Okuma-Yazma Bilmeyen	19,197	6	,903	74	21,259	,000
İlkokul	114,617	6	3,474	74	32,991	,000
Ortaokul	24,551	6	1,245	74	19,716	,000
Lise ve Dengi Meslek Okulu	320,852	6	5,529	74	58,035	,000
Lisans ve Üstü	198,183	6	4,940	74	40,122	,000

ANOVA sonuçları, değişkenlerin kümelemede etkili olup olmadığını belirleme noktasında önemli durumdadır. Bunun için gerçekleştirilen analiz sonucunda **Tablo 4**'deki değerler karşımıza çıkmaktadır ve değişkenlerin kümelemede önemli olup olmadığını noktasında;

H₀ : Değişkenler kümelemede etkili değildir.

H₁ : Değişkenler kümelemede etkilidir.

hipotezi kurularak değişkenler sorgulanmıştır.

Söz konusu hipoteze karşılık olarak hem alınan göç hem de verilen göç bakımından illerin eğitim durumuna göre kümelendirilmesinde bütün değişkenlerin kümelemede önemli olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$).

Kümeleme analizi sonucunda oluşan kümelerin geçerliliğinin değerlendirilmesi için, diskriminant analizi kullanılabilir. Çalışmanın bu aşamasında gerçekleştirilen kümeleme analizi sonuçlarının diskriminant

analizi ile geçerliliği sorgulanmış ve elde edilen grupların doğruluğu kontrol edilmiştir.

Tablo 5: İllerin Aldığı Göçe Göre Diskriminant Analizi Sınıflandırma Sonuçları

	Grup		Tahmin Edilen Grup Üyeliği							Toplam
			1	2	3	4	5	6	7	
Orijinal	Sayı	1	6	0	0	0	0	0	0	6
		2	0	1	0	0	0	0	0	1
		3	0	0	20	0	0	1	0	21
		4	0	0	0	4	0	0	0	4
		5	0	0	1	0	22	0	0	23
		6	0	0	0	0	0	24	0	24
		7	0	0	0	0	0	0	2	2
	%	1	100,0	,0	,0	,0	,0	,0	,0	100,0
		2	,0	100,0	,0	,0	,0	,0	,0	100,0
		3	,0	,0	95,2	,0	,0	4,8	,0	100,0
		4	,0	,0	,0	100,0	,0	,0	,0	100,0
		5	,0	,0	4,3	,0	95,7	,0	,0	100,0
		6	,0	,0	,0	,0	,0	100,0	,0	100,0
		7	,0	,0	,0	,0	,0	,0	100,0	100,0

97,5% of original grouped cases correctly classified.

Tablo 5, diskriminant analizine göre gerçekleştirilen sınıflandırma sonuçlarını göstermektedir. Yani söz konusu tablodaki sonuçlar, başta gerçekleştirilen kümeleme analizindeki gruplamanın ne derecede doğru olduğunu sorgulamaktadır. Gerçekleştirilen diskriminant analizine göre, kümeleme analizi sonucunda illerin aldığı göçün eğitim durumuna göre genel olarak % 97,5'inin doğru olarak gruplandırıldığı görülmüştür. Bu oran da oldukça yüksek olup, gerçekleştirdiğimiz kümelemenin de başarılı olduğunu göstermektedir. Burada, 3.küme % 95,2 oranında, 5.küme % 95,7 oranında ve diğer kümelerin % 100 doğrulukla sınıflandırıldığı elde edilmiştir.

Söz konusu tabloya göre illerin aldığı göçün eğitim durumuna göre gruplandırılmasında 81 il içinde yalnızca 2 il farklı kümede yer almıştır. Bu iki il gerçekleştirilen analiz sonucunda Sivas ve Yozgat olarak görülmektedir. Kümeleme analizi sonuçlarına göre 3.kümede yer verdiğimiz Sivas'ın 6.kümede ve 5.kümede yer verdiğimiz Yozgat'ın ise 3.kümede yer alması gerektiği diskriminant analizi sonuçlarına göre ortaya çıkmıştır.

Tablo 6: İllerin Verdiği Göçe Göre Diskriminant Analizi Sınıflandırma Sonuçları

	Grup		Tahmin Edilen Grup Üyeliği							Toplam
			1	2	3	4	5	6	7	
Orijinal	Sayı	1	26	0	1	0	4	0	0	31
		2	0	3	0	0	0	0	0	3
		3	0	0	8	0	0	0	0	8
		4	0	0	0	4	0	0	0	4
		5	0	0	0	0	16	0	0	16
		6	0	0	0	0	1	13	0	14
		7	0	0	0	0	0	0	5	5
	%	1	83,9	,0	3,2	,0	12,9	,0	,0	100,0
		2	,0	100,0	,0	,0	,0	,0	,0	100,0
		3	,0	,0	100,0	,0	,0	,0	,0	100,0
		4	,0	,0	,0	100,0	,0	,0	,0	100,0
		5	,0	,0	,0	,0	100,0	,0	,0	100,0
		6	,0	,0	,0	,0	7,1	92,9	,0	100,0
		7	,0	,0	,0	,0	,0	,0	100,0	100,0

92,6% of original grouped cases correctly classified.

Tablo 6'daki illerin verdiği göçün eğitim durumuna göre oluşturulan kümelemenin doğruluğu için gerçekleştirilen diskriminant analizine göre, yapılan kümeleme analizinin genel olarak % 92,6 oranında doğru olduğu görülmüştür. Bu oranın da yine oldukça yüksek ve gruplamanın başarılı olduğu söylenebilmektedir. Yapılan analizde, 1.kümenin % 83,9 oranında 6.kümenin % 92,9 oranında ve diğer kümelerin % 100 oranda doğru sınıflandırıldığı

belirlenmiştir.

Ancak, aldığı göçün eğitim durumuna göre kümelenmesinden farklı olarak illerin verdiği göçün eğitim durumuna göre gruplanmasında 81 il içinde 6 ilin farklı kümede yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu iller Adıyaman, Aksaray, Amasya, Ardahan, Karaman ve Kırklareli şeklindedir. Burada, verdiği göçün eğitim durumuna göre 1.kümede yer alan Adıyaman, Amasya, Karaman ve Kırklareli'nin 5.kümede yer alması gerektiği, yine 1.kümede yer alan Ardahan'ın 3.kümede yer alması gerektiği ve 6.kümede yer alan Aksaray'ın da 5.kümede yer alması gerektiği diskriminant analizi sonuçlarına göre ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Çalışmada ele alınan iç göç hareketi içindeki 15 yaş ve üzeri nüfus, 2016 yılı TÜİK verilerine göre 2.155.019 olmakla birlikte, yaklaşık % 52'sini kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca, söz konusu nüfus içinde en fazla oranın % 25 ile 20-24 yaş arası aktif ve genç nüfustan meydana geldiği görülmektedir. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, iç göç hareketi içinde yer alan nüfusun % 2'sinin okuma-yazma bilmeyenlerden oluştuğu ortaya çıkmış olup bu oran Türkiye ortalamasının (yaklaşık % 4) altındadır. Ayrıca, iç göç hareketi içindeki nüfusun yaklaşık % 11'inin ilkokul mezunu, % 7'sinin ortaokul mezunu olmakla birlikte ortalama % 45'inin lise ve dengi meslek okulu mezunu ve % 34'ünün lisans ve üstü mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu oranlara bakıldığında da, lise ve dengi okul ile lisans ve üstü mezun oranlarının Türkiye ortalamasından daha yüksek olması (sırasıyla yaklaşık % 28 ve % 20) göze çarpan bir diğer sonuç olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, iç göç hareketi içinde yer alan bireylerin Türkiye ortalamasına göre daha eğitilmiş bireylerden oluştuğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, bahse konu 20-24 yaş oranı nüfusun fazlalığı ve lise ve üstü eğitim seviyesine sahip bireylerin oranlarının çokluğu ise, iç göç hareketinin belli oranda eğitim amaçlı olarak gerçekleştiğini kanıtlar nitelikte olduğu söylenebilir.

Gerçekleştirilen kümeleme analizi sonucunda; 81 il, aldığı ve verdiği göçün eğitim durumuna göre 7 kümeye ayrılmışlardır. Bu kümeleme sonucunda

Karabük, aldığı göçlerin % 69,87'sini lise ve dengi meslek okulu mezunu nüfustan alarak dikkat çekmekte ve başlı başına bir kümeyi oluşturmaktadır. İllere göç edenlerin ortalama olarak % 46'sının lise ve dengi meslek okulu mezunu olduğu göz önüne alındığında bu oranın Karabük özelinde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Karabük ilinde faaliyet gösteren demir-çelik fabrikalarında "ara eleman" olarak istihdam edilmek üzere ihtiyaç duyulan meslek lisesi ve yüksekokul mezunlarının, diğer illere kıyasla göç edenler arasında daha ağırlıklı olarak bu şehre göç etmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Aldığı göçler bakımından 4.kümeyi oluşturan iller olarak Diyarbakır, Hakkari, Şanlıurfa ve Şırnak illerinin ortalama olarak aldığı göçlerde ağırlığın yarısından fazlasının yani % 51,91 oranında lisans ve üstü mezunlarının oluşturması da Türkiye geneli alınan göçlerin ortalamasını (yaklaşık % 33) düşündüğümüzde dikkat çekmektedir. Bu durumun sebeplerinin neler olabileceğinin daha detaylı olarak araştırılmasının gerektiği düşünülmekle birlikte yerel bazda göç hareketleri alanında inceleme yapmayı düşünen araştırmacılara söz konusu iller özelinde bir ön bilgi sağlayıp yol göstermektedir. Bununla birlikte, bahse konu illerin herhangi bir eğitim, tarım ve sanayi merkezi olmadığı göz önüne alındığında genel olarak üniversite mezunu olan kamu ve asker meslek grubunda kişilerin zorunlu hizmet veya tayin durumları nedeniyle belli bir zaman dilimi için göç hareketi içinde bulunarak söz konusu illerin aldığı göçün ağırlığının bu kişilerden oluşmasına neden olduğu şeklinde açıklanabilir.

İllerin verdiği göçlerin eğitim durumu özelinde baktığımızda ise Erzincan, Tunceli ve Eskişehir'in oluşturduğu 2.kümedeki illerden göç edenlerin yaklaşık yarısını yani % 46,62 oranda lisans ve üstü mezunu kişilerin oluşturduğu görülmekte ve bu oran Türkiye genelinde illerden göç edenlerin % 35'inin lisans ve üstü mezunu olduğunu düşündüğümüzde Türkiye genelinin oldukça üstünde bir oran olarak dikkat çekmektedir.

Ayrıca, çalışmada gerçekleştirilen kümeleme analizi neticesinde illerin aldığı göçe göre sınıflandırılmasında % 97,5 oranında ve verdiği göçe göre sınıflandırılmasında % 92,6 oranında doğru sınıflandırıldığı yapılan diskriminant analizi neticesinde elde edilmiştir. Böylece belirlediğimiz

küme sayısına göre gerçekleştirdiğimiz kümeleme analizinin ve neticesinde elde edilen kümelerin yüksek oranda doğruluğunu sağlamakla birlikte, diskriminant analizinin de kümeleme analizi sonuçlarının geçerliliğinin test edilmesinde uygun bir test yöntemi olabileceği saptanmıştır.

Son olarak, bu çalışma göç hareketi içinde yer alanların eğitim durumunun belirlenmesi ve illerin bu durum bakımından benzerlik ya da uzaklıklarına göre kümelenebilmesi amacıyla bir durum tespiti niteliğinde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz ve ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde tespit edilenler ışığında, bu durumun daha derinlemesine ve nedenlerinin neler olabileceği şeklinde araştırmacılar tarafından detaylı ve yerel bazda incelenmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bostan, H. (2017). Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Coğrafya Dergisi/Journal of Geography*, (35), 1-16.
- Bülbül, S. ve Köse, A. (2010). Türkiye'de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), s.75-94.
- Çelik, F. (2002). İç Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı ile Analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, s.276-296.
- Erder, S. (1986). *Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık A.Ş.
- Garipağaoğlu, N. (2016). Türkiye'de Göç Alan İllere Yönelen Nüfusun Eğitim Durumu. *Marmara Üniversitesi Marmara Coğrafya Dergisi*, 3(2), s.71-86.
- Gnanadesikan, R., Kettenring, J.R. (1989). Discriminant Analysis and Clustering: Panel on Discriminant Analysis, Classification, and Clustering, *Statistical Science*, Vol. 4, Iss. 1, s.34-69.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti. 3. Baskı, s.350-369.
- Kızılçelik, S. ve Erjem Y. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Emre Yayıncılık, Konya, s.185.
- Munro, J. (1974). Migration in Turkey. *Economic Development and Cultural Change*, 22(4), s.634-653.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler) 2*, Yenilenmiş 5. Baskı, Kaan Kitabevi, s.279-351.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, s.1-18.
- Perruchoud, R. (Ed.). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü* (Çev. B. Çiçekli). Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.
- Romesbourg, C. (1984). *Cluster Analysis for Researchers*, Belmont: Lifetime Learning Publications.

- Sönmez, H. ve Er, F. (2007). Türkiye'de İllere Göre İç Göç Hareketlerinin Modern Kümeleme Teknikleri İle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(1), s.17-32.
- Tatlıdil, H. (2002). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*, Ankara, Akademi Matbaası, s.329.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de içgöç sorunsalı yeniden tanımlanma aşamasına geldi. A. İçduygu (Ed.), *Türkiye'de içgöç konferans Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997* içinde (s.7-21). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turanlı, M., Özden, Ü.H., Türedi, S. (2006). Avrupa Birliği'ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5, Sayı:9, Bahar 2006/1, s.95-108.
- Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), (2018). Göç İstatistikleri, Erişim Tarihi: 22 Haziran 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldız, Z. (1989). *Banka Müşterilerinin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler Bakımından Gruplandırılmasında Kümeleme Çözümlemesi ve Bir Uygulama*, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Anabilim Dalı, Uygulamalı İstatistik Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi, Şubat 1989, s.39.

OSMANLI DÖNEMİ'NDE GERÇEKLEŞEN GÖÇLERİN KURUMSALLAŞMA VE GÖÇ POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

İlgin BARUT¹

Öz

Bu çalışmadaki amaç, Osmanlı Devleti'nde kitlesel göçlere paralel olarak şekillenen kurumsallaşma çabalarına ve göç politikalarına yönelik bir açıklama sunmak ve bu bağlamda Cumhuriyet öncesi dönemin birikimine ışık tutmaktır. Literatür taraması yönteminden yararlanılarak hazırlanan çalışma, bu açıdan son yıllarda yaşadığımız büyük kitlesel göçlerin aslında yeni bir olgu olmadığını; göç ve iskâna yönelik özel örgütlenmelerin ve politikaların ilk olarak Osmanlı Devleti'nde hayata geçirildiğini göstermektedir. Çalışmanın bazı sonuçları özetle şu şekilde ifade edilebilir: Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde meydana gelen kitlesel göçler nedeniyle mevcut düzenlemelerin ihtiyaçlara cevap üretmemesi, göç politikalarının merkezi düzlemde belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Diğer yandan kitlesel göç akınlarının yoğunlaşması liberal göç politikalarına duyulan ihtiyacı zamanla ortadan kaldırmış, kozmopolit nüfus politikasının terkiyle daha homojen bir nüfus politikası izlenmeye başlanmıştır. Ayrıca göç ve iskâna yönelik politikalar, merkezi otoritenin tesisi ile modern devletin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda gerçekleşen kitlesel göçler siyasi, iktisadi ve toplumsal yapıda Cumhuriyet Dönemi'ni de etkileyecek önemli sonuçlara yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Politikası, İskân Politikası, Kurumsallaşma, Osmanlı Devleti, Modernleşme.

* Bu çalışma, yazarın Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta : barutilgin@gmail.com

EFFECTS OF MIGRATIONS ON INSTITUTIONALIZATION AND MIGRATION POLICIES IN THE OTTOMAN PERIOD

Abstract

The present study aims to provide an explanation for the migration policies, and the institutionalization efforts shaped in parallel with the mass migrations in the Ottoman State, and, in this context, shed light on the accumulation of pre-Republican period. From this perspective, the study prepared by the method of literature review indicates that the huge mass migrations experienced recently are not a new phenomenon in fact, and the organization and policies specific to migration and settlement put into practice firstly in the Ottoman State. Some of the study results can be expressed such that the failure of existing regulations at responding to the needs because of the mass migrations during the disintegration period of Ottoman State entailed the determination of migration policy at the central level. On the other side, the intensification of mass migration flows eliminated the need for liberal migration policies; a more homogenous population policy started to be pursued after the cosmopolitan population policy was left. Moreover, the migration and settlement policies had a critical role in the establishment of modern state by the institution of central authority. In this context, the mass migrations paved the way for significant consequences affecting the Republican period in political, economic and social terms.

Keywords: *Migration, Migration Policy, Settlement Policy, Institutionalization, Ottoman State, Modernization.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde çöküş dönemi sürecinde gerçekleşen her toprak kaybı göç sorununu da gündeme getirmiştir. Zira Osmanlı ordusunun ayrıldığı topraklardan Müslüman ve Türk nüfus da geri çekilmek zorunda kalmıştır. Toprak kayıplarının en önemli sebebi ise Osmanlı'ya benzer bir karasal imparatorluk olan Rus Çarlığı olmuştur. Bir taraftan milliyetçilik akımları 19. yüzyılın başından itibaren Balkanlarda yeni devletlerin kurulmasını gündeme getirip toprak kayıplarına yol açarken, bir taraftan da Rusya'nın genişlemeci politikaları Osmanlı Devleti'ni, yüzyıla yakın bir süre boyunca farklı tarih ve cephelerde Rusya'ya karşı savaşmak zorunda bırakmıştır. Bu yaşananlar ise Balkan ve Kafkas coğrafyalarından Osmanlı topraklarına doğru zorunlu göçlerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Ayrıca 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan ve devletin yıkılışına kadar süren dışarıdan göçler dönemi, göç ve iskâna dair yeni politikaların uygulanabilmesine de imkân vermiştir (Çelik, 1999, s. 98; Dündar, 2008, ss. 43-44; Kale, 2015, s. 158).

1768-1774 Rus Savaşı'ndan itibaren Osmanlı Devleti önemli bir göç sorunuyla karşılaşmaya başlamıştır. 1774 yılında bağımsız bir devlet haline dönüştürülen Kırım'ın, 1783 yılında Rusya tarafından işgal edilmesi, Tatar Müslümanlarının kitlesel olarak Osmanlı topraklarına göç etmesiyle sonuçlanmıştır. 1828 Rus Savaşı ve 1853 Kırım Savaşı sonrasında Kırım Tatarlarının yaşadığı zorunlu göçü, Kafkaslarda meydana gelen, Çerkes, Abaza, Laz ve diğer Müslüman halklara karşı düzenlenen sürgünler ve zorunlu göçler izlemiştir. 1850'lerde küçük gruplar halinde başlayan Kafkas göçleri, Şeyh Şamil'in 1859'da yakalanması ile 1860'lardan sonra kitleselleşmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) yenilgiyle sonuçlanması da Balkan ve Kafkas coğrafyalarından Anadolu'ya büyük kitlesel göçlerin yaşanmasına yol açmıştır (Dündar, 2008, ss. 43-44; İpek, 1994; Kale, 2015, s. 158; Karpat, 2003, s. 108, 2010, ss. 162-185; Saydam, 1997, ss. 81-93).

Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında Kırım ve Kafkasya'dan gerçekleşen Tatar ve Çerkes göçleri Türkiye tarihinin dramatik süreçlerinden biridir. Kırım'ın işgal edilmesinden sonra başlayan ilk kitlesel göç, 1862-1865 yılları arasında doruk noktasına çıkmış, 1877-1878 ve 1890-1908 yılları arasında yoğunluk kazanarak 1920'li yıllara kadar aralıklı olarak devam etmiştir. 1783-

1922 yılları arasında Osmanlı topraklarına göç eden Kırımli Müslümanların toplam sayısının 1.800.000'e ulaştığı tahmin edilmektedir. 1850'li yıllardan itibaren Anadolu'ya göç eden Kafkas Müslümanlarının sayısının ise 2 milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir (İpek, 2013a, ss. 102-105; Karpat, 2010, ss. 162-172; Tekeli, 1990, ss. 55-56; Yakut, 2015, ss. 124, 132).

Balkan coğrafyasından Anadolu'ya yönelik göçler ise 93 Harbi (1877-1878) ve Balkan Savaşları ile kitleselleşmiştir (İpek, 1994, 2013a). Bu bölgelerde ulusal devletlerin kurulabilmesinin Müslüman ögelerin tasfiye edilip siyasal ve ekonomik açılardan etkisiz bir azınlık haline getirilmeleriyle mümkün olması, Müslüman karşıtı politikaların da en önemli motivasyonu olmuştur (Karpat, 2010, s. 175). Bu açıdan inşa edilmeye çalışılan ulus devletlerde, ulusa ait olmadığı düşünülen ögeler reddedilmiş, büyük çoğunluğu Müslüman olan göçmenler kitleler halinde önce Balkan topraklarına daha sonra da Anadolu topraklarına doğru göç etmişlerdir (Kale, 2015, s. 158). 1877-78 olaylarının, Balkan Yarımadası'nın ve Osmanlı Devleti'nin etnik ve demografik bileşimi açısından önemli sonuçları olmuştur. Bu olaylar sırasında, çoğunluğu Türk, 250 bin ile 300 bin Müslüman öldürülmüş ve 1,5 milyon kadarı Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır² (Karpat, 2010, s. 184).

Balkan ülkelerinden göç, 1908-1909 yılları arasında yeniden artmaya başlayarak 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşı sırasında doruk noktasına ulaşmıştır. Yaklaşık 1,5 milyon Müslümanın yaşadığı Makedonya ve Trakya bu tarihte Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ karşısında kaybedilmiştir (Karpat, 2010, s. 185). Bu açıdan imparatorluk tarihinin en süratli toprak kaybı ilk Balkan Savaşı sonucunda meydana gelmiştir. Kısa bir zaman içinde imparatorluğun Avrupa topraklarının %83'ü ve Avrupa nüfusunun %69'u kaybedilmiş ve 300 bin civarında muhacir Anadolu'ya göç ederek nüfusun Müslüman kesim lehine artmasına neden olmuştur (Dündar, 2008, s. 61). Nitekim 1820'lerde Osmanlı nüfusunun %59,6'sını oluşturan Müslümanlar toprak kaybı ve gerçekleşen kitlesel göçler sonucunda 1890'lara gelindiğinde artık nüfusun %76,2'sini temsil ediyorlardı (Karpat, 2003, s. 115). Farklı bir zaman kesitinde (1885-1914) nüfus kompozisyonuna baktığımızda

² McCarthy ise savaş sonucunda göç etmek zorunda kalan insan sayısını 1.253.500 olarak hesaplamıştır (McCarthy, 1998, s. 105).

da Müslüman nüfusun ağırlıklı olarak öne çıktığı görülmektedir. 1885 yılında %74'i geçkin bir orana sahip Müslüman nüfus 1914'e gelindiğinde %85'lere çıkarken, 1885 yılında nüfusun %26'ya yakın bir kesimini oluşturan gayrimüslim nüfus dönem sonunda %15'e kadar düşmüştür:

Tablo 1: Osmanlı Türkiye'si Nüfusunun Dini Dağılımı*

	1885	1897	1914
Müslim	9.097.504	10.495.541	13.645.772
Gayrimüslim	3.174.910	2.023.877	2.391.562
Türkiye Nüfusu	12.272.414	12.519.418	16.037.334

*Tablo Osmanlı Devleti'nin bugünkü sınırları ile Türkiye dâhilindeki nüfusunu içermektedir.

Kaynak: (Çelik, 1999, ss. 107-108).

Göç hareketlerinin tahmini ve genel bir özetini vermek gerekirse, 1783-1922 yılları arasında 1,8 milyon Tatar Kırım'dan Osmanlı topraklarına göç etmiştir. 1859-1879 yılları arasında Kafkasya'yı terk eden 2 milyon göçmenden yalnızca 1,5 milyonu Osmanlı'ya varabilmiştir. 1881-1914 arasında bu bölgeden devam eden göç sonucunda 500 bin kişi daha gelmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda ise Balkanlardan, ileriki yıllarda da sürececek, büyük bir kitle göçü başlamıştır: 1,5 milyon kişinin Osmanlı topraklarına göçü esnasında 300 bin kişi yaşamını yitirmiştir. 1893-1902 yılları arasında da 72.500 kişi Bulgaristan'dan göç etmiştir. Ve son olarak, 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında 640 bin kişilik büyük bir göç dalgası daha yaşanmıştır (Tekeli, 1990, ss. 55-57). Diğer yandan son iki yüzyıldır Rus ordusunun Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan kovduğu muhacirlere, I. Dünya Savaşı ile birlikte imparatorluğun doğusundan gelen *mülteciler*³ de eklenmiştir (Dündar, 2001, s. 228). I. Dünya Savaşı esnasında Erzurum, Van, Bitlis, Erzincan ve Trabzon Rus işgaline uğrayınca 1,5 milyon civarında kişi mülteci durumuna düşmüştür (Dündar, 2001, ss. 56, 237; İpek, 2013a, s. 114).

³ Ruslardan kaçan Müslümanlar muhacirlerden farklı bir şekilde "*mülteci*" (*Şark mültecileri*) olarak kabul ediliyorlardı.

Esasen göçmenlerin sayılarına ilişkin sayılar tartışmalı⁴ olsa da gerçekleşen bu göçlerin toprak mülkiyeti üzerindeki etkisi muazzam olmuştur. Nüfus hareketlerine paralel bir şekilde Osmanlı Türkiye'sindeki nüfus yoğunluğu zamanla artarak 1885 yılında %16,2'ye, 1914 yılında ise %21,17'ye yükselmiştir (Çelik, 1999, s. 57). Ayrıca 1800-1914 yılları arasında, Osmanlı arazisi tahminen 3 milyondan 1,3 milyon km²'ye kadar gerilemiştir (İpek, 2013b, s. 88). Bu arazi yokluğu, 1870'li yıllarda hane başına dağıtılan 100 dönüm toprağın 20 yıl içinde bir dönüme kadar düşmesine⁵ ve 1914'e gelindiğinde, halkın elindeki arazileri müsadere etme yetkisi tanıyan bir yasa çıkarılmasına yol açmıştır (Dündar, 2008, s. 49).

Sonuç olarak, 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar çeşitli nedenlerle başta Balkanlar'dan, Kırım'dan, Kafkasya'dan olmak üzere farklı coğrafyalardan Osmanlı Devleti'ne doğru büyük kitlesel göç hareketleri olmuştur. Gelen çok sayıda göçmen ise karayolu, demiryolu ve denizyolu üzerinden İstanbul'a ve bazı liman şehirlerine ulaşmaya çalışmıştır. Bu göçmenler geçici iskân bölgelerinde bir süre kaldıktan sonra, kendilerine gösterilen yerlerde iskân olmak üzere sevk edilmiştir. Bunlarla birlikte meydana gelen göçler, alınan önlemlere ve yapılan yardımlara rağmen giderilemeyen pek çok soruna neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin göçlerle başlayan hikâyesi Rumeli'den Anadolu'ya doğru gerçekleşen göçlerle son bulmuştur. Bu anlamda 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında gerçekleşen göçlerin, hem Osmanlı Devleti'nin yıkılışı hem de Cumhuriyet'in kuruluşunda büyük bir rolü olmuştur (Karpaz, 2010, s.

⁴ Kale'ye göre göçmen sayılarına ilişkin net istatistiklere ulaşmak birtakım yöntem sorunları nedeniyle kolay değildir. Sadece deniz yoluyla gelen göçmenlerin bir kısmıyla ilgili olarak resmi istatistiklere ulaşılabilirken karayoluyla gelen pek çok göçmen kayıt altına alınamamıştır. Özellikle kitlesel göçlerde kayıt tutulması şartların elverişli olmayışından dolayı mümkün olamamıştır (Kale, 2015, s. 163). Dündar'a göre de göçmen nüfusuyla ilgili rakamlar tahminden öte bir anlam taşımamaktadır. Zira bu göçlerin gerçekleştiği dönemde Osmanlı Devleti göçmenlere ilişkin bir sayım yapmamış ya da bu yönde bir ize henüz rastlanmamıştır (Dündar, 2001, s. 56). Bununla birlikte *Aşair ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umumiyesi* (AMMU) Müdürü Hamdi Bey, 24 Mart 1918'de Meclis'i Ayan'daki konuşmasında II. Meşrutiyet'e kadar gelen göçmenlerin sayısını tespit edemediklerini, 93 Harbi'nden (1877-1878) sonra gelenleri 854.870, 1908'den beri göç edenleri 450.000 ve Şark mültecilerini de 1,5 milyon olarak hesapladıklarını ifade etmiştir. Bu nedenle Dündar, yapılan tahminleri abartılı bulmaktadır (Dündar, 2001, s. 57, 2008, ss. 48-49).

⁵ Sahipsiz ve boş arazi miktarının azalmasının doğrudan bir sonucu da gayrimüslimlerin elindeki arazilere yönelik mülkiyet sorunları yaratmış olmasıdır (Dündar, 2008, s. 49).

91). Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde kitlesel göçlere paralel olarak şekillenen kurumsallaşma çabalarına ve göç politikalarına yönelik bir açıklama sunmayı ve bu bağlamda Cumhuriyet öncesi dönemin birikimine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın giriş kısmında Osmanlı Devleti'ne yönelen göçlerin yoğunluğuyla ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Takip eden bölümde öncelikle kurumsallaşmaya yönelik gelişmeler incelenecek, sonrasında da göçlerin göç ve iskân politikaları üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Göçlerin Kurumsallaşma Üzerindeki Etkileri

18. yüzyılın sonlarından itibaren yoğun göçlere maruz kalan Osmanlı Devleti, uzun yıllar boyunca göçmen işleri ile ilgili özel bir örgütlenmeye gitmemiştir⁶ (Dündar, 2001, s. 57; Eren, 1966, s. 39; Saydam, 1997, ss. 101-102). Fakat göçlerle birlikte ortaya çıkan sorunları giderebilmek ve belirli bir iskân politikası dâhilinde kamuya maliyeti oldukça yüksek olan göçmenleri üretici hale getirebilmek için özel bir örgütlenmeye ihtiyaç giderek artmıştır. Bu açıdan meydana gelen zorunlu ve kitlesel göçler, göçe yönelik örgütlenmelerin ve politikaların temelini oluşturmuştur.

Osmanlı'da göç politikalarının kurumsallaşması Tanzimat Fermanı sonrasında gelişen siyasi modernleşme süreciyle paralellik göstermiştir (Kale, 2015, s. 156). Kanunlaştırma çalışmalarının hız kazandığı Tanzimat Dönemi'nde göçmenlerin sorunlarını çözmek amacıyla geniş bir organizasyona ihtiyaç duyulmuş; nakil, iâşe, sağlık, barınma ve iskân ile ilgili konularda kurumsal ve yasal birtakım düzenlemeler yapılmıştır (Yakut, 2015, s. 125). Bu bağlamda Tanzimat Dönemi'nde her alanda olduğu gibi göç ve iskân meselelerinde de yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, 1849 yılında gelen Macarların iskânı, oluşturulan özel bir komisyon tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bu tür örgütlenmeler kısa vadeli düşünüldüğünden sorunların ortaya çıkışıyla sınırlıydı. Bununla birlikte Dâhiliye Nezareti bünyesinde de bazı daireler bu konularla ilgilenmişti. Fakat bu dairelerin de

⁶ Tanzimat Dönemi'ne kadar göçlerle karşılaşıldığında zaman zaman hükümet tarafından çıkarılan talimatnamelere uygun olarak hareket edilmiştir. Bunun dışında gelen göçmenlerin talebi üzerine hem devlet tarafından hem de yerli halk tarafından göçmenlere önemli yardımlar yapılmıştır (Kocacık, 1980, s. 157; Saydam, 1997, s. 102).

kitlesel göçleri düzenleyip göçmenlerin iskânlarını sağlayacak kabiliyetleri yoktu (Saydam, 1997, s. 102).

Kırım Savaşı'ndan sonra gelmeye başlayan göçmenlerin Dobruca'ya nakli söz konusu olduğunda, bunların iskân ve iaşelerinden sorumlu en üst makam *Ticaret Nezareti* olarak belirlenmiştir. Taşradaki işler ise yine Ticaret Nezareti'nin kontrolünde, gerekli talimatlarla⁷ birlikte tayin edilen memurlar eliyle yürütülmüştür. Öte yandan doğrudan İstanbul'a gelen göçmenlerin sorunlarını 1854'te kurulan *Şehremaneti*, Ticaret Nezareti ile haberleşerek çözmeye çalışmıştır. Bunların yanı sıra *Zaptiye Nezareti* de İstanbul'a gelen göçmenlerin muhtelif sorunlarıyla ilgilenmiş⁸ ve göçmenlerin giderlerini karşılamak amacıyla bütçesinden harcamalar yapmıştır (Saydam, 1997, ss. 102-103).

Şehremaneti, İstanbul'a gelen muhacirlerin içlerinde fakir olanların gemi nakliye ücretlerinin ödenmesi, geçici iskân mahallinin tespiti ve düzenlenmesi, yevmiye tahsisi, yiyecek, giyecek, ev eşyası, kışlık odun, kömür gibi ihtiyaçların temini, Anadolu ve Rumeli'ye gönderileceklerin sevki gibi konularla ilgilenmiştir. Ancak, şehrin belediye hizmetlerinin dışında maliyeye ait bazı vergi ve resimleri de toplamakla görevli olan Şehremaneti'nin teşkilat yapısı, göçmenlerin sorunlarını çözmeye pek elverişli değildi. Buna rağmen Şehremaneti, İstanbul'a gelen muhacirlerin sorunlarının çözülmesi için büyük çaba göstermiş, göç ve göçmen işlerini kendi bütçesinin dışında hazine ve halktan alınan yardımlarla sürdürmüştür (Saydam, 1997, s. 103; Yılmaz, 1999, ss. 588-589). Bu durum 1859 yılına kadar devam etmiştir. Fakat Osmanlı topraklarına yönelen göçlerin birden artışa geçip kitleselleşmesiyle

⁷ Kırım Savaşı'ndan sonra gelmeye başlayan göçmenlerin iskânlarına dair esaslar Ticaret Nezareti tarafından hazırlanan bir talimatname ile belirlenmiştir (Saydam, 1997, s. 102). Bâb-ı Âli'nin 3 Mayıs 1856'da Silistre Valiliği'ne gönderdiği bu talimatname, sonraki dönemlerde izlenecek politikalara da temel teşkil etmiştir (Eren, 1966, s. 41; Yakut, 2015, s. 127; Yılmaz, 1999, s. 592). Talimatname kapsamında, zorunlu ihtiyaçların karşılanması için 2000 kese akçe gönderildiği, gelen göçmenlerin ister Müslüman ister Hristiyan olsun tümüne merhamet ve lütufta bulunulması, ayrıca göçmenlerin mali güçlerini toparlayıncaya kadar on yıl bütün vergilerden, yirmi beş yıl da askerlikten muaf tutuldukları bildirilmiştir. Bununla birlikte ziraat işleriyle uğraşanlara arazi verilmesi, zanaat ve başka meslek sahiplerinin uygun yerlere iskân edilmesi, muhtaç olanlara karşılıksız ev yapılması, halkın yardıma ikna edilmesi, tohumluk, öküz, araba ve diğer tarım araçlarının sağlanması gibi hususlarda özen gösterilmesi istenmiştir (Eren, 1966, ss. 41-49).

⁸ Saydam'a göre, bu durum, işlerin organizasyonunda çok başlılığın yaşandığını gösteriyordu (Saydam, 1997, s. 103).

Şehremaneti, göçmen işlerini daha fazla yürütemez olmuştur (Eren, 1966, ss. 40, 55-56; Kocacık, 1980, ss. 157-158).

1859 yılından itibaren göçün kitleselleşmesi, göçmen sayısının ciddi boyutlara çıkması ve göçün sürekliliği göz önüne alınarak göçle ilgili bütün meselelerin ele alınacağı ilk göçmen komisyonu Trabzon Valisi başkanlığında 5 Ocak 1860 tarihinde *Muhâcirîn Komisyonu* adıyla kurulmuştur (Dündar, 2001, s. 58; Kale, 2014, s. 264; Karpat, 2010, s. 166). Dolayısıyla göç ve iskân meselesi ilk defa merkezi düzeyde ele alınarak merkezi kurumsallaşmanın ilk adımı atılmıştır. Komisyon tarafından Anadolu yedi iskân bölgesine ayrılırken iskân işlerini yürütmek üzere büyük ve önemli vilayetlere birer tercüman ve iskân memurları tayin edilmiştir (Dündar, 2001, s. 58; Yakut, 2015, s. 128). Komisyonun kurulmasını takiben yürürlüğe giren *İskân-ı Muhâcirîn Talimatnâmesi*, beş fasıl, otuz dört maddeden oluşmaktaydı: Birinci fasıl, vilayetlere tayin edilecek memur ve vilayet merkezlerinde oluşturulacak komisyonlarla ilgiliydi. İkinci fasıl göçmenler için kışlık yiyeceklerin teminine ve dağıtılmasına, üçüncü fasıl göçmenlerin sevk edilmelerine, dördüncü fasıl göçmenlere verilmesi gereken erzaka, beşinci fasıl ise göçmenlere arazi ve araç gereç verilmesine dair hükümleri içermekteydi (Demirtaş, 2009, ss. 218-219).

Muhâcirîn Komisyonu, aslında İslam dünyasında doğrudan, rasyonel ve uzun vadeli bir sosyal planlamayla ilgilenen ilk kurumdu. Dünyada ise muhtemelen göçün düzenlenmesi ve yerleşim politikasının belirlenmesinden sorumlu, türünün ilk örneği idi (Karpat, 2002a, s. 322). Bu komisyon ileriki yıllarda lağvedilecek olsa bile kendisinden sonraki tüm yapılanmalara esas teşkil edip organizasyonel olarak gelişmeye devam etti. On dokuzuncu yüzyıl içinde ve yirminci yüzyıl başlarında Muhâcirîn Komisyonu'nun yetkileri ve sorumlulukları önemli ölçüde genişletildi. İmparatorluğun son yıllarında bu kurum yalnızca göçmenlerin sorunları dışında, vatandaşlık ve dolayısıyla kimlik sorunlarına da bakan başlıca makam haline geldi (Kasaba, 2012, s. 138). Göçlerin azalması ve Muhâcirîn Komisyonu başkanının ölümünden sonra ise komisyona daha fazla ihtiyaç olmadığı ve fazla giderlerin azaltılması gerekçeleriyle göçmen örgütlenmesinde yeni bir örgütlenmeye gidildi: Muhâcirîn Komisyonu lağvedilerek 10 Mart 1875'te Zaptiye Nezareti'ne bağlı, özel bir daire kuruldu (Kocacık, 1980, s. 158).

Doksan Üç Harbi'nden (1877-1878) sonra kitlesel boyutta yeni bir göçle karşılaşılınca Şehremaneti dâhilinde muhacirlerin sorunlarıyla ilgilenmek üzere 1878'te *İdâre-i Umumiyye-i Muhâcirîn Komisyonu* kuruldu. Bununla birlikte göçmenlerin sayısının artması nedeniyle her ilde bir göçmen müdürlüğü tesis edilerek örgütlenme genişletildi. 1894'te ise göçlerin azalması sonucunda komisyon lağvedilerek göçmenlerin işlemleri ile daha önce de göçmen komisyonunun bağlı bulunduğu Dâhiliye Nezaretî'nin ilgilenmesine karar verildi (Kocacık, 1980, s. 161).

Doksan Üç Harbi'nden dolayı aynı dönemde göçmen işlerini daha iyi çözmek amacıyla II. Abdülhamid başkanlığında *Umum Muhâcirîn Komisyonu* da kuruldu. Bu komisyonun vazifesi göçmenlerin iskân ve iâşe meseleleri ile ilgili genel kararları almak, göçmenlerin yurtlarına dönmesini sağlamak, Anadolu'ya sevk edilecek olanların iskân mahallerini belirlemektir (İpek, 2013c, ss. 141-142). Bu komisyon yoğun göçler sebebiyle *İdâre-i Umumiyye-i Muhâcirîn Komisyonu* dışında ikinci bir komisyon olarak kurulmuşsa da çok geçmeden 1878'de lağvedildi. Aynı dönemlerde kurulup lağvedilen başka komisyonlar da vardı: *Muhâcirîne Muâvenet Cemiyeti* adıyla muhacirlere yardımcı olmak üzere meclisteki 20 aza tarafından kurulan ve sonradan *Îâne-i Muhâcirîn Encümeni* adını alan komisyon bunlardan biridir. Komisyonun vazifesi muhacirlerin iâşeleri ile ilgilenip yardım toplamaktır. Diğerleri ise halktan yardım toplamak ve *İdâre-i Umûmiyye-i Muhâcirîn Komisyonu*'na yardımcı olmak üzere kurulan ve 1878'de lağvedilen *Muhâcirîn Îâne Komisyonu*'dur. Bunların dışında yardımcı kuruluşlar olarak Avustusya-Macaristan konsolosluğu başkanlığında kurulan *Milletlerarası Muhacirlere Yardım Komitesi* ve İngiliz bir baron tarafından kurulan *Sermâye-i Şefkat-i Osmaniyye (Turkish Compassionate Fund)* de faaliyetlerde bulunmuştu (İpek, 1994, ss. 74-78).

1890'larda göçler azalınca özel komisyonların dağıtılması yoluna gidildi⁹. Bunun yerine Dâhiliye Nezaretî'nin bünyesinde *Muhâcirîn İdaresi* adıyla özel bir

⁹ Genel olarak kurumsallaşma sürecine bakıldığında, şartlar ve ihtiyaçlar dâhilinde farklı dönemlerde farklı örgütlenmelere gidildiği, ihtiyaçların ortadan kalkmasına bağlı olarak örgütlenmelerin lağvedildiği, iskân memurlarının geçici olarak tayin edildiği, fakat yeni bir göç dalgasında aynı ya da farklı memurların görevlendirildiği görülmektedir. Saydam'a göre bu durum, uzmanlaşma eksikliğine yol açarak uygulamalarda verimsizlik ve düzensizlikleri beraberinde getirmekteydi (Saydam, 1997, s. 118).

büro tesis edildi. Bu büronun taşrada şubeleri bulunmuyordu. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı nedeniyle Anadolu'ya yeni bir göç dalgası söz konusu olunca *Muhâcirîn Komisyon-ı Âlisi* adıyla yeniden bir komisyon kuruldu. Bu komisyon da 1908 yılına kadar faaliyetlerini sürdürdü (İpek, 2013c, s. 142). Komisyonun kuruluşu ve görevleri ile ilgili on altı maddelik nizamnameye göre komisyonun bir kısım memurları göçmenler için kolaylaştırıcı önlemler almaktan, diğerleri ise göç edenlerin yerleştirilmesinden sorumluydular. Komisyonun başkanı padişahı. İkinci ve asıl görevleri yürütecek başkanı padişah tarafından atanacak olan komisyon, Erkân-ı Harbiye'den dört, Dâhiliye Nezareti'nden iki, Maliye ve Ticaret Nezaretlerinden ve Orman idaresinden birer olmak üzere on üyeden oluşuyordu. Sürdürdükleri görevlerinden ayrılmayacak olan memurların görevleri ise vekâleten yürütülecekti. Komisyonun hazırlayacağı öneriler Meclis-i Vükelâ'ya gönderilip onaylandıktan sonra uygulanacaktı. Komisyon, göçler kesilinceye kadar görevine devam edecek ve haftada üç kez toplanacaktı. Komisyonun göçlerle ilgili alacağı önlemler ve hazırlayacağı öneriler, Bâbîâlî'ye sunulacak, verilen karara göre hareket edilecekti. Bunun dışında komisyon her ilde yerleşmeye uygun arazileri belirleyerek önlem alınmasını düzenleyecek, göçmenlerin geldikleri yerlerde bıraktıkları malların korunması için gerekli girişimlerde bulunacak, kurulacak köylerin düzgün olması için gerekli planları yapacak, göç edenlere tarım araçları ve hayvan temin edecek, iskele ve istasyonlarda yığılma olmaması için geçici yerleşme yerleri hazırlayacaktı. Her ilde vali, mutasarrıf ve kaymakamlar göçmenlerin iskânından sorumlu olacak, sorumluluklarını yerine getirmeyenler hakkında komisyonca soruşturma açılacaktı (Kocacık, 1980, ss. 161-162). Görüldüğü gibi nizamname oldukça ayrıntılı düzenlenmişti. Bunun bir sonucu olarak da kitleler halinde gelen göçmenlerin sevk ve iskânlarına yönelik sorunlarla daha iyi mücadele edilebilmişti (Demirtaş, 2009, s. 220).

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Müslüman göçünün büyük sayılara ulaşması ile yeniden bir örgütlenme ihtiyacı hissedilerek daha geniş bir düzenlemeye gidildi. 13 Mayıs 1913'te *İskân-ı Muhâcirîn Nizamnâmesi* kabul edildi. Bu nizamnamenin uygulanmasından Dâhiliye Nezareti sorumluydu. 1914 yılı başlarında ise Dâhiliye Nezareti bünyesinde *İskân-ı Aşair ve Muhâcirîn Müdüriyeti*'nin kurulmasıyla göçmen işlerinden sorumlu daimi bir örgütlenmeye gidildi. Nizamnamede aşiretlerin tüm ihtiyaçlarını

karşılmak, dışarıdan gelecek göçmenlerin sevk, iaşe ve iskânlarını sağlamak ve Osmanlı topraklarından dışarıya göçü engellemek müdüriyetin görevleri arasında gösteriliyordu (Dündar, 2001, s. 60). Göçmenlerin iskân ve vatandaşlığa geçişlerini düzenleyen 13 Mayıs 1913 tarihli İskân-ı Muhâcirîn Nizamnamesi dört bölüm ve kırk beş maddeden oluşuyordu. Genel olarak ilk bölümde, muhacir kavramı, muhacirlerin kabulü, sorumlulukları hakkında hükümlere yer verilerek süreçle ilgili ayrıntılara değinilmiştir. İkinci bölümde, Muhâcirîn Müdüriyeti'nin görev ve sorumlulukları, vilayetlerde teşkil edilecek komisyonların nasıl ve kimlerden oluşacağı ve görevleri açıklanmıştır. Üçüncü bölüm, muhacirlerin geçici iskân alanlarına yerleştirilmesine, muayenelerine, muhacirlere nüfusa göre arazi dağıtılmasına, iş bulunmasına ve yapılacak çeşitli yardımlara dair hükümlere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise taşradaki sorumlu/ilgili makam ve memurların iskân bölgelerinde yapacakları çalışmalar hakkında vilayete rapor vermesi, iskân edilecek araziler hakkında araştırma yapılması ve muhacirlerin alıştıkları iklime uygun alanlara iskân edilmesi üzerinde durulmuştur.

Nihayet 1914'e kadar elde edilen tecrübelerle istinaden ülke dâhiline gelen göçmenleri korumak, kendilerine verilen zirai alet, edevat ve çift hayvanlarını satmalarına engel olarak günlük işlerinde kullanmalarını temin maksadıyla taşrada geniş ölçüde teşkilatlanmak kaçınılmaz oldu. Bu amaçla söz konusu müdürlük, 1916'da *Aşair ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umumiyesi*'ne dönüştürüldü. Genel müdürlüğün merkez teşkilatı bünyesinde iskân, sevk, aşair, istatistik, personel, muhasebe, evrak, teftiş ve fen heyeti şubeleri bulunmaktaydı. Taşra teşkilatı ise birinci ve ikinci sınıf müdüriyetler ile birinci ve ikinci sınıf memuriyetlerden oluşmaktaydı. Mülki amirlerin zorunlu görmesi halinde göçmen işlerinde geçici memur da istihdam edilebilmekteydi (İpek, 2013c, s. 142). Genel müdürü Dâhiliye Nezareti'nce tayin edilen kurumun müdür muavini, şube müdürleri ve müfettişleri ile taşra müdürleri ise bakanlığın onayıyla genel müdür tarafından belirleniyordu (Dündar, 2001, s. 61). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu müdürlüğün görevi önce Dâhiliye Nezareti'ne bağlı *İskân-ı Muhâcirîn Umum Müdürlüğü*'ne devredildi (Kocacık, 1980, s. 162). 13 Ekim 1923'te ise Yunanistan ile yapılacak mübadele işlerini gerçekleştirmek üzere *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti* kuruldu. Bu bakanlık özel harcama yetkisiyle donatılarak iki yıla yakın bir süre çalışmaya

devam etti ve 11 Aralık 1925 tarihinde görevleri Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı *İskân Umum Müdürlüğü*'ne devredildi (Tekeli, 1990, s. 61).

Genel Olarak Göç Politikalarına Bakış

Osmanlı Devleti'nin göçe karşı tavrındaki ilk önemli değişiklik, 17. yüzyılda aşiretlerin iskânına yönelik bir dizi tedbir getirmesiyle ortaya çıktı. Genişlemenin durduğu 18. yüzyıla gelindiğinde ise, devlet artık göçebelerin iskânını, eldeki topraklar üzerindeki hâkimiyetini pekiştirme ve etkin yönetim biçimlerini kurumlaştırma olarak ele almaya başladı (Kasaba, 1998, s. 337). Bunlarla birlikte Osmanlı'nın toprak kaybetmeye başladığı 19. yüzyıl, nüfus, iskân ve göç sorunları açısından önemli ölçüde değişme göstermekteydi. Tekeli'ye göre, bunun en önemli nedeni, küçülme süreciyle beraber etnik ve dinsel ayrımlaşmalarla temellendirilmiş ulusalcılık ideolojisinin yükselişe geçmesi ve homojenleşmenin pekiştirilmek istenmesi sonucunda içeriye doğru bir Türk-Müslüman nüfus göçünün başlamasıydı. İkinci önemli neden, Tanzimat'la başlayıp Meşrutiyet'in ilanı ile devam eden devlet-birey ilişkilerindeki değişimler sonucunda sultanın mutlak otoritesine sınırlamalar getirilmesi ve diğer yandan 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile toprakta özel mülkiyetin tesis edilmeye başlanması ve yabancılara toprak edinme hakkının tanınmasıydı. Üçüncü önemli neden, kurumsal reformların eşlik ettiği bir süreçte mal, sermaye ve insan hareketlerini kolaylaştırıcı tedbirlerle Osmanlı ekonomisinin kapitalist ilişkilere açılmasıydı. Fakat küçülen imparatorluğa yönelen yoğun göçler ve iskâna bağlı sorunlar süreci karmaşıktı. Dördüncü önemli neden ise, Avrupa kapitalizminin altyapı projeleriyle ülkeye sermaye ihracına başlaması ve bu projelerin ulaşım ve nüfus dağılımına olan etkileriydi. Tekeli'ye göre, bu gelişmeler nüfus hareketlerinin gönüllü hale gelmesi ve devletin rolünün azalması adına önemli olsa da toprak üzerindeki kontrol gücü yüksek olan devlet, önemini korumaya devam ediyordu. Büyük kitleler halinde gelen göçmenler ancak bu şekilde iskân edilebiliyordu. Ayrıca güvenlik gerekçesiyle aşiretlerin iskânına da büyük önem verilirdi (Tekeli, 2008, ss. 148-150).

Bu bağlamda yaşanan değişimlerde kitlesel göçlerin oldukça önemli etkileri

oldu. Nitekim Kırım Savaşı sonrasında meydana gelen kitlesel göçler, Osmanlı Devleti'nin var olan kurum ve uygulamalarına üç açıdan aykırı düştü: Birincisi, dönemin koşullarında devletin göçmenleri toplum içine katabilmesi olanaksız olmasa da zordu. İkincisi, hem gelen göçmenlerin sorunlarının devletin kendi içindeki aşiretleri iskân etme plan ve girişimlerini güçleştirmesi hem de toprak paylaşımı ile ilgili çekişmelerin baş göstermesiydi. Üçüncüsü ise göçmen akınları devletin kesin bir göçmen ve yurttaşlık politikası oluşturmadan nüfusunu idare edemeyeceğini ortaya koydu (Kasaba, 2012, s. 136). Diğer taraftan göçler artık sınır boylarında ve uzak bölgelerde değil Anadolu içlerine uzanacak boyutta ve yoğunlukta gerçekleşiyordu. Bu çerçevede kitlesel göçler, devletin göç olgusuna bakış açısını değiştirip kapsamlı ve kalıcı tedbirler almasına neden oldu (Çelik, 1999, s. 99).

Bu gelişmelerin yanı sıra 19. yüzyılda, savaşlarda verilen kayıplar, çeşitli hastalıkların yayılması ile kıtlıkların yaşanması, Anadolu'daki Türk nüfusun azalmasına ve bazı meskûn yerlerin boşalmasına yol açtı. Nüfus kaybı, askere gidecek genç erkek sayısında düşüş, üretimde azalma ve ticarete yavaşlama sorunlarını beraberinde getiriyor; ekonomik, sosyal, askeri ve politik açılardan önemli sorunlara neden oluyordu. Ortaya çıkan sorunları çözebilmek için gereken nüfus kaynağı ise göçmenlerden oluşuyordu (İpek, 2013c, s. 151; Kale, 2015, ss. 157-159).

Bu bağlamda hem nüfus sorununa hem de ekonomik gidişata çare olabilecek liberal bir göç ve iskân politikasının planlanıp kurumsallaştırılması elzemdi. Bu yüzyılda savaş, çatışma, ayaklanma, ulus-devlet inşası gibi çeşitli sebeplerle göçmenler kitleler halinde imparatorluk topraklarına doğru gelmeye başlayınca, büyük çoğunluğu eski Osmanlı tebaası olan göçmenler kısıtlamaya gitmeden kabul edildi. Sahipsiz topraklara yapılan her iskân bir nüfus sayımı ve arkasından da askeri yoklamalar ile birlikte gerçekleşiyor ve bu toprakların vergilendirilmesi sağlanıyordu. Böylece devletin ihtiyaç duyduğu asker sayısında ve toplanacak vergide artış olması amaçlanıyordu. Liberal olarak görülebilecek bu politika aslında mevcut şartların da bir gereğiydi ve bu anlayışla kitlesel göçlerden nüfusu artırmak ve heterojen kılmak amacıyla yararlanıldı. Liberal göç politikalarına duyulan ihtiyacın temel nedeni, azalan nüfusun telafisini sağlamaya yönelikti. Bununla birlikte

Balkan Yarımadası'ndaki verimli toprakların kaybı ile devletin gelirlerinde büyük bir düşüş meydana gelmiş ve vergi gelirleri azalmıştı. Bu ihtiyaçlar temelinde nüfusun az olduğu yerlere iskân edilen göçmenlere hazine arazileri kullandırılarak üretimin, verimliliğin ve vergi gelirlerinin artırılması amaçlanmıştı (Dündar, 2008, s. 51; Kale, 2015, ss. 155-161).

Diğer taraftan birçok alanda olduğu gibi göç ve iskân konusunda da Tanzimat'tan sonra birtakım yasalar çıkarılmıştı (Marufoğlu, 1998, s. 177). Beklenmeyen kitlesel zorunlu göç dalgaları bu dönemde mevcut kural ve kurumların yetersiz kalmasına yol açarak yeni düzenlemelerin yapılmasına neden olmuş ve göç meselesi merkezileştirilerek kurumsal bir düzlemde ele alınmaya başlanmıştı (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, ss. 90-91). Tanzimat Dönemi'nde modernleşme ve merkezileşme projesi çerçevesinde göçebelerin iskânı meselesine, yeni bir anlayışla, merkezi otoritenin sağlanmasının ön koşulu olarak yaklaşılmıştı (Dündar, 2008, ss. 50-51). Nitekim Osmanlı Devleti, kitlesel akınlarla şekillenen göç sorununu iskân programını teşvik etmenin bir aracı ve nüfusu denetim altında tutacak yeni ve güçlü kurumlar yaratmanın bir bahanesi olarak kullanmıştı (Kasaba, 2012, s. 136). Bu bağlamda göç politikası modern devlet örgütlenmesini yaratıp pekiştirecek önemli bir etkiye de sahipti. Ayrıca Osmanlı Devleti, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak üç alanda ortaya çıkan uyum hedefi çerçevesinde göçleri yönlendirmeye çalışmış, göç ve iskân politikasını da buna göre oluşturmuştu (Çelik, 1999, s. 105). Tüm hedefler dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin örneği zor bulunabilecek olan göç ve iskân politikalarını salt demografik kaygılarla belirlediğini iddia etmek zorlaşmaktadır. Zira bu politika; askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal birden çok amacı ihtiva ediyordu (Kale, 2015, s. 157).

Bunlarla birlikte Osmanlı Devleti, büyük bir nüfusun hem güçlü bir savunma hem de ekonomik gelişmenin ön şartı olduğuna inanmaya başlamıştı. Yapılan araştırmalar sonucunda, 1856 yılından sonra benimsenen nüfus politikası bu ihtiyaca cevap vermek üzere tasarlandı. Bu amaçla 9 Mart 1857'de kabul edilen *Muhaceret Nizamnamesi* 14 maddeden oluşuyordu. Yerleşme koşullarına ve teşviklere yer veren ve ilk dış göç politika belgesi olması açısından özel bir öneme sahip olan bu düzenlemeye göre sultana bağlılık yemini ederek onun tebaasından olmaya ve ülke kanunlarına saygı

göstermeye hazır olan herkes ülkeye davet ediliyordu. Göç etmek isteyen her ailenin 60 altın mecdiyeye karşılık gelecek sermayelerinin olması şart koşuluyor, kendilerine ücretsiz olarak hazine topraklarının tahsis edileceği, vergilerden ve askerlik hizmetinden muaf tutulacakları, imparatorluğun diğer unsurları gibi dini örf ve adetlerinin her türlü ihlale karşı korunacağı ve dini bağımsızlıktan yararlanabilecekleri taahhüt ediliyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti, kendi topraklarına göçü teşvik etmek üzere düzenlemenin farklı dillere tercüme edilerek Avrupa'nın farklı gazetelerinde yayınlanmasını da sağlamıştı. Yine de belli bölgelere yerleşme izni için yapılan her başvuru ayrı ayrı inceleniyor, ülkenin etnik ve dini yapısını ve toprak bütünlüğünü bozabilecek girişimlerden kaçınılıyordu. Örneğin, Siyonizm'in resmen ortaya çıkmasından sonra Osmanlı Devleti, 1897'de, Yahudilerin kitleler halinde Filistin'e göç ederek yerleşme girişimlerini yasakladı ve 1906'da bu karar resmileştirildi. Almanların Bağdat Demiryolu paralelinde yaptıkları kolonizasyon önerileri ise, Osmanlı Devleti tarafından gündeme bile alınmadı (Gülsoy, 1996, ss. 55-56; Karpas, 2002b, ss. 785-786, 2010, ss. 153-157; Tekeli, 1990, s. 58).

Osmanlı Devleti'nin göç politikasını kurumsallaştırması ile beraber vatandaşlık kavramının politik sistemde hukuki bir zemin bulması, yine bu dönemde, 19. yüzyılın ikinci yarısında, kitlesel göçlerle şekillendi (Kale, 2015, s. 156). Osmanlı Devleti, göçmenlerin topluma katılmasını daha iyi yönetebilmek amacıyla Osmanlı uyrukluğuna ve vatandaşlığına daha net bir tanım getirmeye çalıştı. Dokuz maddeden oluşan *Tabiiyet-i Osmaniye Kanunu* bu çabanın bir sonucuydu. Diğer devletler karşısında Osmanlı vatandaşlarını koruma amacını da taşıyan bu kanun pasaport verme ve denetleme işlemlerini de düzenliyordu. 1869 tarihli *Tabiiyet-i Osmaniye Kanunu* vatandaşlığın verilmesi ve tanınması açısından liberal bir kanundu. Kanunla Osmanlı Devleti'nde yaşayan herkes tersini iddia etmedikçe ya da kanıtlanmadıkça Osmanlı uyruğundan sayılıyor, beş yıl süreyle ikamet eden herkes vatandaş olabiliyor, Müslüman göçmenler geldiklerinde vatandaşlığa alınıyordu. Bu açıdan vatandaşlık, Osmanlı ülkesi sayılan topraklarda yaşamaktan kaynaklanıyordu (Kasaba, 2012, ss. 139-140). Din temelli olmayan bir vatandaşlık kavramından yola çıkan bu kanun, İslam dünyasındaki ilk seküler vatandaşlık kanunu olarak da bilinmektedir (Serbestoğlu, 2011, s. 205). Esasında Osmanlıcılık politikasına uygun olarak

meydana gelen tüm bu gelişmeler, aynı zamanda 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayıp 1856 Islahat Fermanı ile devam eden ve nihayet 1876 Anayasası'na uzanan siyasi modernleşme sürecinin gereği olarak da görülebilir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise gelen göçmenlerin sayısının milyonları bulması liberal göç politikalarının uygulanma imkânını ortadan kaldırdı. Zira kitlesel akınlarla gelen göçmenlerin sayılarının artmasıyla nüfus kaynağındaki eksiklik giderilmiş, iskân politikası çerçevesinde hazine arazilerine yapılan yerleşimler sonucunda boş tarım arazilerinde azalma meydana gelmiş, gerçekleştirilen maddi yardımlar da devam eden savaşlardan dolayı kesintiye uğramıştı. Bu gibi nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti'nin istediği göçü teşvik edecek liberal politika mekanizmalarına duyulan ihtiyaç giderek ortadan kalktı (Kale, 2015, ss. 161-162). Kozmopolit nüfus politikasının terk edilmesiyle birlikte Müslüman-Türk unsurların gözetileceği yeni bir döneme girildi. Bunun en önemli sebebi Balkanlardan Kafkaslara uzanan coğrafyada alınan yenilgiler sonrasında Müslüman ve Türk nüfusun Osmanlı topraklarına sığınmaya başlamasıydı (Dündar, 2008, ss. 43-48).

Osmanlı Devleti, Müslüman nüfusun artırılması, uçsuz bucaksız boş toprakların tarıma açılması, vergi gelirlerinde artış sağlanması ve özellikle Rumeli'deki sınır boylarının savunulmasının kolaylaştırılması gibi pratikler ekseninde göç ve iskân politikasını belirlemişti (Yakut, 2015, s. 131). Osmanlı Devleti'nin sınır boylarına yönelik politikası savaşın kötü gitmeye başladığı anlarda bile bölgeden tamamen göç etme yönünde değildi. Genel olarak halktan beklenen, bölgeyi tamamen terk etmeden en yakın güvenli bölgeye doğru göç edilmesiydi (Çelik, 1999, s. 100). Doksan Üç Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra yoğun göçmen akını karşısında kalan Osmanlı Devleti gelen göçmenleri çoğunlukla Rumeli'ye yerleştirmeye çalışıyordu. Bununla askeri açıdan da önem verilen ve Müslüman halktan meydana gelen bir kordon oluşturulması hedefleniyordu. Ayrıca bu politikadan beklenen sonucu alabilmek için II. Abdülhamid Rumeli'den Anadolu'ya muhacir sevkini de yasaklamıştı. Bu tercihin en önemli sebebi hem göçmenlerin daha az sorunla karşılaşmaları hem de göçmenleri yakın bölgelere iskân ederek devletin olası giderlerinin önlenmesiydi (Ağanoğlu, 2001, s. 101). Bu dönemde Kafkas göçleri de benzer bir politikayla ele alındı. Müslüman nüfusun

artırılmasını hedefleyen Abdülhamid için Kafkasyalılar yeni bir nüfus kaynağı olarak önem kazanmıştı. Ayrıca Kafkasyalılar savaşı olarak bilinmelerinden dolayı önemli bir askeri kaynak olarak da görülüyorlardı (Dündar, 2008, s. 45). Örneğin, 1877-78 Harbi'nden sonra Rusların zoru ile Rusya'ya göç ettirilen Ermenilerin yerine ortaya çıkan nüfus boşluğu Müslüman muhacirler iskân edilerek giderilmişti. Bununla Ermeni faaliyetlerini denetlemek, etnik dengeyi sağlamak ve sınırdaki Müslüman nüfusu artırmak amaçlanmıştı (Ağanoğlu, 2001, s. 102).

Osmanlı Devleti'nde iskân politikasının önemli özelliklerinden biri de göçmenlerin dağınık bir şekilde iskân edilmesi idi. Toplu iskânlara bu anlamda çok sıcak bakılmıyordu. Özellikle hiyerarşik yapının güçlü olduğu kabilelerde reisler ve ileri gelenler ayrı tutulup iskân ediliyorlardı (Yakut, 2015, s. 129). Çerkesler gibi kaynaştırılmasında zorluklar olan ve savaşçı gelenekleri bulunan grupların yerleştirilmesinde küçük yerleşim birimlerine gönderilmelerine ve liderlerinin ayrı yerlere gönderilmesine dikkat ediliyordu (Tekeli, 1990, s. 57). Bu açıdan Osmanlı'nın iskân politikasının en önemli özelliği, her türlü etnik, dinsel ve hatta politik nüfus yoğunlaşmalarını engellemek ve olabildiğince karıştırmaktı (Dündar, 2008, s. 42).

Göçebelerin iskânı sırasında yapılması gereken en önemli işlerin başında ise nüfus sayımları geliyordu. İttihat ve Terakki Dönemi'ne kadar yapılmış nüfus sayımlarında yalnızca gayrimüslimler mezhep ve ırklarına göre tasnif edilmişlerdi. Ancak İttihat ve Terakki'nin yaptırdığı nüfus sayımlarında Müslümanların da ırklarına göre tasnifine başlandı. Müslüman muhacir ve mültecilerin sevk ve iskânında değerlendirilecek bu bilgiler farklı iskân politikaları izlenilmesine yarayacaktı (Dündar, 2001, ss. 84-87). Yerel sayımlara ek olarak devlet imparatorluk ölçeğindeki nüfus akışlarıyla da ilgilenmeye devam etti. Genel olarak, devletin bu sayımlarla bilgi toplamaya yönelik ilgisini biçimlendiren en önemli üç kaygı vergilendirme, güvenlik ve askere almaya ilişkindi (Kasaba, 2012, ss. 132-133). Dündar'a göre ise, Balkanlar'ın yitirilmesi sonrasında Müslüman muhacir ve mültecilerin iskânında öne çıkan kaygı, ekonomik fayda ve boş arazilerin üretime açılmasından daha çok Türk ve Müslüman nüfusu hâkim kılmaya yönelikti. Zira elde kalan son toprak parçasının korunması için nüfusun Müslümanlaştırılıp Türkleştirilerek

homojen kılınması gerekiyordu. Bu amaçla da farklı etnik ve dinsel topluluklar özel sevk ve iskâna tabi tutuldular (Dündar, 2001, ss. 246-247).

I. Dünya Savaşı sırasında, muhacir ve mültecilerin iskânı, İttihat ve Terakki hükümetinin üzerinde önemle durduğu meselelerin başında geliyordu. Muhacir veya mültecilerin sevklerinin sorunsuz, iskânlarının da belirli bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesi için büyük çaba gösteriliyordu. Gelenlerin böylece en kısa sürede iskânlarının tamamlanıp üretici hale geçmeleri amaçlanıyordu (Dündar, 2001, s. 177). Başarılı bir iskân politikasının yürütülebilmesi ve olası giderleri önleyebilmek için iskânı gerçekleştirilen ve kendilerine gösterilen bölgelere yerleşmek zorunda olan muhacir ve mülteci ailelerinin yerlerini keyfi olarak değiştirmeleri de yasaklanmıştı. İskân bölgelerinin gelinen bölge ve iklim şartlarına uygun olması amaçlansa da savaş koşullarında buna çok fazla dikkat edilememişti (Dündar, 2001, ss. 178-180). Öte yandan İttihat ve Terakki hükümeti gerektiğinde *celp* yöntemine de başvurup sınırların dışında yaşayan Türk ve Müslümanları oralardan çekip alarak ülke topraklarına getiriyordu (Dündar, 2001, s. 71).

Nüfus hareketleri açısından Osmanlı tarihine bakıldığında, “gerileme” yani homojenleşme döneminde içe yönelik göçler ve özellikle Kafkas göçleri önemli sonuçlara yol açmıştır. Son Balkan göçleri ise etnik homojenleşme sürecini pekiştirmiştir. Makedonya menşeli İttihat ve Terakki Cemiyeti, iktidarı 1913 Darbesi ile ele alınca göçmenlerin ülke kaderinde belirleyici olduğu bir iktidar dönemi açılmıştır. Bunlarla birlikte Kafkas göçleri İslami politikaların, Makedonya göçleri ise Türkleştirme politikalarının gündeme gelmesinin demografik nedenini ve zeminini oluşturmuştur (Dündar, 2008, s. 28). Meydana gelen bu gelişmeler geleneksel millet sisteminin mütemmim cüzü olan “*yönetmek için karıştırma*” politikasının da sona ermesine yol açmıştır (İçduygu ve diğerleri, 2014, s. 94). Kitlesel zorunlu göçlerin sonucunda nüfusun büyük ölçüde kozmopolit yapısından uzaklaşmasıyla Müslüman-Türk grupların sayısında önemli bir artış yaşanmış ve gelen göçmenler de esas olarak Hristiyanlardan boşalan yerlere yerleştirilmiştir.

Bu açıdan gayrimüslimlere yönelik zorunlu göç pratiklerini de konudan tamamıyla uzak tutmak mümkün değildir. Zira bu dönemde tüm bu göç hareketleri iç içe ve birbirlerine paralel bir biçimde gelişmişlerdi. Diğer

yandan ulus-devletleşme sürecine tekabül eden tüm gelişmeler Osmanlı'yı aşip Avrupa'yı da içine alan bir hususiyete sahipti. O kadar ki, göç ve mülteciler meselesi kurulduğu dönemde Milletler Cemiyeti'nin en önemli gündemlerinden biri olmuş ve mülteciler için uluslararası koruma sistemi oluşturulmaya çalışılmıştı (Macar, 2015, s. 173). Ayrıca büyük trajedilere sahne olan bu dönemde pek çok ülke zorunlu göç pratiklerine sahne olmuş, ulus inşası süreci homojenleştirici pratikler ve baskıcı politikalar eşliğinde ilerleme kaydetmiştir.

Türkiye coğrafyasında homojen bir nüfustan mürekkep ulus-devlet, bir anda gerçekleşmemiştir. 1912 ile 1922 yılları arasında cereyan eden savaşlar (*Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele*) nüfusun homojenleşmesini önemli derecede etkilemiştir (Aktar, 2001, s. 23). Bununla birlikte 1912-1913 Balkan savaşlarının en önemli sonucu büyük miktarda nüfusun yer değiştirmesi olmuştur. Bu dönemde İttihatçılar mübadeleyi temel bir araç olarak benimsemişlerdir. Osmanlı'nın yanı sıra Balkanlar'da nüfus yapısını homojenleştirmeye çalışan diğer devletler de bu amaçlarını anlaşmalarla ya da zorla gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, 1913 yılında Bulgaristan ile Osmanlı'nın imzaladığı mübadele anlaşması gereğince sınırdan itibaren 15 km'yi kapsayan bölgede doksan bin civarında Bulgar ve Müslüman gönüllülük esasıyla karşılıklı olarak yer değiştirmiştir (Macar, 2015, s. 174).

Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusu yenilince Rumeli'nin Müslüman ahalisi de oldukça zarar görmüş ve yüz binlerce Rumeli göçmeni doğup büyüdükleri yerleri terk edip imparatorluğun başkentine sığınmıştır (Aktar, 2001, s. 26). Diğer yandan meydana gelen göçlere milliyetçi saiklerle olumlu bakmaya başlayan İttihat ve Terakki, Ege bölgesinde artan Rum nüfusunun gelecekte tehlike oluşturabileceği kaygısıyla Ege Rumlarına yönelik tedirginlik yaratıp ekonomik bir boykot başlatmıştır. Silahlı çeteler oluşturan Rumeli muhacirlerinin ve daha milliyetçi bir politika yürüten İttihat ve Terakki kadrolarının yarattığı baskılar sonucunda özellikle Batı sahillerinde yaşayan Rum nüfus rahatsız edilmiş ve Anadolu Rumları Batı sahillerinden Ege Adalarına doğru göç etmeye başlamıştır. Göç eden Osmanlı Rumlarının da aynı şekilde Batı Trakya'daki Müslüman köylülere baskı yapması bu sorunu görmezden gelinebilecek tek taraflı bir sorun olmaktan çıkartmıştır

(Aktar, 2001, s. 27; Tekeli, 1990, s. 60). Bu olaylar sonrasında Osmanlı Elçisi Galip Kemali Bey, yaptığı incelemeler sonucunda, nüfus mübadelesi ile bu sorunun çözülebileceği düşüncesini Yunan ve Osmanlı makamları nezdinde paylaşmıştır. Yunanistan Başbakanı Venizelos'un da İttihatçılar gibi ülkesindeki Müslümanlarla Anadolu'daki Rumlar arasında gerçekleştirilecek bir nüfus mübadelesinden yana olmasıyla taraflar arasında sözlü anlaşma sağlanmıştır. Ancak soruna yönelik çalışmaların başlamasına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması nedeniyle bir sonuca ulaşılamamıştır (Macar, 2015, s. 174). Yine de Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki bir yıllık dönemde, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan yaklaşık 150.000 ile 200.000 kişilik Rum nüfus Yunanistan'a, Makedonya'dan da binlerce Rumeli muhaciri Türkiye'ye göç etmiştir. Böylece dar kapsamlı da olsa fiilen bir nüfus mübadelesi yaşanmıştır. Bu açıdan 1923'de yapılan Türk-Yunan nüfus mübadelesinin ilk provası aslında 1914 yılında Balkan Savaşı'ndan hemen sonra gerçekleşmiştir (Aktar, 2001, ss. 26-29).

Diğer taraftan İttihatçıların Rumlara yönelik baskıları ile 1914'te kıyı bölgelerindeki Rumların iç bölgelere sevki ve son olarak 1915'te Ermenilerin tehciri birbirini izlemiştir (Tekeli, 1990, s. 61). Bu dönemde çok sayıda Rum Birinci Dünya Savaşı sırasında kıyı bölgelerinin güvenliğini sağlamak adına kıyılardan iç bölgelere doğru sevk edildi. 27 Mayıs 1915'e geldiğinde ise hükümet tarafından dört maddelik geçici bir kanun çıkarıldı. Kısaca "*Tehcir Kanunu*"¹⁰ olarak bilinen bu kanun savaş açısından stratejik yerlerde yaşayan ve düşmana beşinci kol görevi görebilecek unsurların yerleşim yerlerini değiştirmeye yarayacaktı. Bu kanun tehcir hakkını "*casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri... ahalinin sevk ve iskânını*" gerçekleştirmek üzere orduya veriyordu. Bununla birlikte Tehcir Kanunu¹¹ bilindiğinin aksine sadece Ermeniler için değildi; kanuna devlet aleyhinde faaliyette bulunan bazı Rumlar, diğer azınlıklar ve Müslümanlar da tabi olmuşlardı (Dündar, 2001, ss. 34, 62-65, 2008, s. 288). Ermeniler ve Rumlar gibi zorunlu sebeplerle

¹⁰ "*Vakt-i Seferde İcraat-i Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-i Muvakkat*".

¹¹ Etkileri günümüze kadar uzanan Tehcir Kanunu ile meydana gelen olaylar, bu zorunlu göç uygulamasını Osmanlı tarihinin en tartışmalı göç uygulaması haline getirmişti (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, ss. 96-97).

yerlerinden çıkarılan gayrimüslimlerin sevk işlerinde orduyla birlikte Teşkilat-ı Mahsusa, Müslümanların sevklerinde ise daha çok Aşair ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umumiyesi görevliydi. Gayrimüslim sürgünlerinin hemen sonrasında ise terk edilmiş hane ve arazilere Müslüman muhacir ve mültecilerin iskânlarına başlanılmıştı. Seri ve sistemli bir biçimde uygulamaya konulan bu karar sonucunda milyonlarca Müslüman muhacir ve mültecinin sefalet içinde yok olup gitmesi önlenmiş¹² ve Anadolu coğrafyasının sakinleri değiştirilmişti (Dündar, 2001, ss. 65, 248). Keyder'e göre, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından on yıl sonra Hristiyan azınlıklar yeni Türkiye'nin toprakları olarak kalan bölgenin dışına çıkarılmışlardı¹³. Ayrıca ticaret burjuvazisinin çok büyük bir kesiminin de bu göçler sonucunda ülkeden ayrılmış olması, bürokrasiyi rakipsiz bırakarak sivil toplum imkânını önemli derecede zayıflatmıştı (Keyder, 2009, ss. 92, 103).

Sonuç olarak, 19. yüzyılın sonunda gerçekleşen kitlesel göçlerle birlikte İttihat ve Terakki'nin gerçekleştirdiği sevk ve iskânlar, Anadolu'nun bugünkü etnik ve dinsel dağılım ve karışımının ana belirleyenlerinden biri olmuştur. 1913-1918 yılları arasında meydana gelen göç hareketleri ise hem nüfus çokluğu hem de coğrafi yaygınlık açısından Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet sonrasında gerçekleşen göçlerden daha büyük bir öneme sahiptir. Dündar'ın tahminlerine göre dönemin 17,5 milyonluk nüfusunun yarıdan fazlası yer değiştirmiştir. Diğer yandan bu dönemde gerçekleşen göçler sadece Osmanlı Devleti'nin değil; komşu devletlerin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarını da değişim ve dönüşüme uğratmıştır (Dündar, 2001, ss. 250-251; Kale, 2015, s. 155).

¹² Dündar'a göre, Balkanlar'dan Müslümanların göç ettirilmesinde, politik amaçların yanı sıra sosyo-ekonomik nedenlerin ne kadar payı varsa Anadolu'dan gayrimüslimlerin göç ettirilmesinde de benzer nedenlerin etkisi olmuştu. Örneğin, muhacirlere dağıtılan arazilerde zaman içerisinde ciddi anlamda bir düşüş gerçekleşmiş ve muhacirlerin çoğuna yardım yapılamamıştı. 1915 yılı hesaplamalarına göre sadece Balkanlar'dan gelen muhacirlerin yeni inşa edilecek köylerde iskân edilebilmeleri için o yılki bütçenin dörtte biri yani 15 milyon lira gerekiyordu. 1917 yılı sonunda bile iskân ve iâşe sorunları yaşayan muhacirler vardı. Bunlarla birlikte Balkan Savaşı sonrası gelen muhacirlerin sayısı da ülkenin düzen ve güvenliğini etkileyecek derecede büyüktü (Dündar, 2001, ss. 34, 248-249).

¹³ Keyder'e göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde yaşayan her beş kişiden biri (%20) gayrimüslimdi; savaştan sonra ise bu oran kırkta bire (%2,5) düşmüştü (Keyder, 2009, ss. 102-103).

Sonuç ve Değerlendirmeler

Meydana gelen kitlesel göç dalgaları önemli bir takım sonuçlara yol açmıştır: En başta gelen etkilerden biri nüfus oranlarında meydana gelen değişikliklerle ilgilidir. Salgın hastalık, kıtlık, savaş ve toprak kayıpları Osmanlı toplumunun nüfus artış hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle askerlik hizmetiyle yükümlü olan Müslüman toplumda bu nedenlerle nüfus artış hızı epey düşmüştür. Meydana gelen göçler ise nüfusun azalmasını engellemiş, Balkanlarda kurulan ulus devletlerde Müslüman-Türk nüfus oldukça azalırken Anadolu'da önemli ölçüde artmıştır. Bu açıdan kitlesel göç akınlarının yoğunlaşmasıyla birlikte nüfus kaybını telafi edip nüfusu heterojen kılmak, üretim ve vergi gelirlerini artırmak için daha önce uygulamada karşılık bulan liberal göç politikalarına duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır. Kozmopolit nüfus politikasının terk edilmesiyle de Müslüman-Türk unsurları gözetilen, homojen nüfus politikasının izleneceği yeni bir döneme girilmiştir. Ayrıca göç eden kitleler nüfusu artırmanın yanı sıra köy-kent dağılımı üzerinde de etkili olmuşlardır. Göçmenler genellikle boş topraklar üzerine köyler kurduklarından nüfusun köy lehine artmasına yol açmışlar; Kırım, Balkan ve Kafkas köy yerleşim tipleri ortaya çıkmıştır. Diğer yandan kasaba ve şehirlerin nüfuslarında da artışlar kaydedilmiştir (İpek, 2013c, s. 155; Kale, 2015, ss. 161-162; Kocacık, 1980, s. 180).

İskân edilen göçmenler buldukları toprakları verimli hale getirip yeni ürün, tarımsal teknolojiler ve hayvanları beraberlerinde getirerek tarımsal üretim ve hayvancılıkta da önemli gelişmelere yol açmışlardır (Karpat, 2010, ss. 187-188). Göçmenlerin demiryolu hatları boyunca iskân edilmeleri ve kullandıkları dört tekerlekli arabaların Anadolu'daki iki tekerlekli kağnıların yerini almasıyla daha fazla yük daha kolay taşınabilmiş ve ihracat imkânları artmıştır. Ayrıca ticari becerilerinin yanı sıra sermayelerini getirebilen göçmenler girişimci sınıf içerisinde yer almış ve sayıları yıllar içerisinde giderek artış kaydetmiştir. Bu açıdan göçmenler devlete getirdikleri yükün yanında belirli bir süre sonra ekonomik yönden büyük bir gelişmeye sebep olmuşlardır (Ağanoğlu, 2001, s. 103; Karpat, 2010, ss. 188-189). Birinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde ise birtakım olumsuzluklar yaşanmıştır: Üretici nüfusun askere alınması ve gayrimüslim nüfusun göçü sonucunda üretim

oldukça düşmüş, kıtlık ortaya çıkmış; bu da vergi gelirlerinin azalmasına ve bütçe açığının artmasına yol açmıştır.

Göçlerin yarattığı ekonomik etkilerle birlikte birçok toplumsal değişme ve sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bunların başında kitlesel akınlarla gelen göçmenlerin kırsal bölgelerdeki boş arazilere yerleşmesi, hukuki kuralların işleyişinde sıkıntılar yaşanması, tapu-kadastro işlerinde yaşanan karmaşadan dolayı yerli halk ile göçmenler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar geliyordu. Bu anlaşmazlıklar genelde yerli halkın önceden sahip olduğu veya rahatça kullandığı topraklara göçmenlerin yerleşmesi nedeniyle yaşanıyor; ekonomik çıkarları yönünden zarara uğrayan yerli halk göçmenlere tepki gösteriyordu. Dolayısıyla yerleşme düzeni toplumsal yapıya etkide bulunarak birçok arazi anlaşmazlığının da kaynağı olmuş; suç, asayiş gibi konularda bazı toplumsal sorunlar yaşanmıştır. Ayrıca göçmenlerin uzun süre içinde yaşadığı koşullardan ayrılıp kültürel bakımdan benzer de olsa üretim, iklim gibi koşullar açısından değişik bir çevreye girmesi bazı olumsuz etkilere yol açmıştır. Toprak, tarım tekniği ve üretim araçları yönünden farklı koşullarla karşılaşan göçmenlerin yeni çevreye uyumları zorlaşmıştır (Kocacık, 1980, ss. 185-187).

Diğer taraftan göçmen etnik topluluklar, Osmanlı halklarıyla bütünleşip Anadolu'nun geleneksel toplumsal yapısını kökten değiştirerek ulusal devlet de dâhil olmak üzere yeni toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimlerinin oluşumunu sağlamıştır. Bu önemli toplumsal/siyasal dönüşüm halkı yeni bir siyasal kimlik benimsemeye hazırlayarak 1923'e gelindiğinde ulusal Türk devletinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Karpata, 2010, ss. 190-191). Nitekim meydana gelen göçler nedeniyle ortaya çıkan yeni nüfus dinamiği, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in kuruluşundaki düşünsel akımlara yön vererek yeni siyasal yapılanmaya zemin oluşturmuştur. Bu açıdan Balkan Savaşı önemli bir dönüm noktasıdır. Bir yandan Avrupadaki toprak kaybı kalan topraklardaki nüfus kompozisyonunun Müslümanlar lehine değişmesine yol açarken diğer yandan, Osmanlıcılık projesinin, Müslüman halklar için dahi hiçbir inandırıcılığının kalmadığını göstermiş ve Türkçülük politikasını bir kurtuluş reçetesi olarak öne çıkarmıştır (Dündar, 2008, s. 61). Osmanlıcı ideolojinin benimsenmesiyle başlayan süreç, Müslüman vatandaş sayısındaki artışla İslamcılığa dönüşmüş, Arap Yarımadası'ndaki milliyetçi

hareketler ve kopuşlar sonucunda da Türkçülük ideolojisinin benimsendiği bir sürece evrilmiştir (Kale, 2015, s. 164). Dolayısıyla Kırım göçlerinden itibaren imparatorluğa yönelen tüm göçlerin siyasal, toplumsal ve ekonomik açılardan oluşturduğu önemli etkilerle birlikte Türk halkı arasında milliyetçi akımları uyaran özel bir etkisi de olmuştur. Müslüman-Türk kitleleri göç etmek zorunda bırakan siyasal olaylar, Türk milliyetçiliğinin, burjuva sınıfının bağımsızlaşma sürecindeki ideolojisi olmasından daha çok, aynı etnik özellikteki halkı bir araya toplayan olayların uyardığı bir ideoloji olarak gündeme gelmesine neden olmuştur. Bir başka deyişle milliyetçilik ideolojisi bunu destekleyecek güçlü bir toplumsal sınıfın ortaya çıkmasından önce doğmuştur (Kazgan, 1970, ss. 318, 322). Önemli görülebilecek sonuçlardan biri ise düşünsel yelpaze, idari ve siyasi kadrolarda etkili olan pek çok ismin göçmen veya göçmen çocuğu olması ile ilgilidir. Jön Türklerin de ortaya çıkmasını sağlayacak olan bu temel Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in kuruluşunda derin izler bırakmıştır (Mardin, 2008). Nitekim Türk milliyetçiliğinin doğuşunda önemli etkileri olan Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali Turan, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Tekin Alp gibi isimlerin yanı sıra Enver Paşa, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar gibi siyasal hayata etkileri olmuş pek çok kişi de ya göçmen ya da göçmen ailelerdendir (Karpat, 2010, s. 190; Zürcher, 2005, s. 149).

Tüm bunlarla birlikte kitlesel göçler, yeni düzenlemelerin yürürlüğe girmesini sağlamış ve göç meselesi merkezi düzeyde kurumsallaşmıştır (İçduygu ve diğerleri, 2014, ss. 90-91). Devletin hem reformunda, hem de merkezileşmesinde önemli bir rol oynayan göç ve iskân politikası bazı kilit kurumların ve uygulamaların oluşturulup güçlendirilmesine zemin hazırlamıştır (Kasaba, 2012, ss. 138-139). Belirli dönemlerde meydana getirilen kurumlar göçlerin azalması sonucunda lağvedilmiş olsa da göç ve iskân sorununa bağlı olarak süreç içerisinde kapasitelerini önemli derecede artırmışlardır. Bu açıdan göç ve iskân politikası, aynı zamanda modern devletin inşası ve güçlendirilmesinde önemli bir araç olmuştur. Göç ve iskân politikasının bu derecede kurumsallaştırılmış olması, Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde bile, idari anlamda çok karmaşık politikaları hayata geçirebildiğinin göstergesi olmuştur (Kale, 2015, s. 159). Bunların yanı sıra, önemli bir sonuç da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin göç ve

iskâna yönelik politikalarının Osmanlı'dan miras alınan ilke ve uygulamalar temelinde belirlenmiş olmasıdır (Kale, 2014, s. 265). Bu bağlamda gerçekleşen kitlesel göçler; siyasal, sosyal ve ekonomik yapıda, yalnızca Osmanlı'yı değil Cumhuriyet Dönemi'ni de etkileyecek önemli sonuçlara yol açmıştır.

Kaynakça

- Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihî*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aktar, A. (2001). *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları* (5. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, G. (1999). Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası. *Divan*, 4(6), 49-110.
- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 16(41), 215-238.
- Dündar, F. (2001). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dündar, F. (2008). *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)* (3. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eren, A. C. (1966). *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri: Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Gülsoy, U. (1996). Osmanlı Topraklarına Avrupadan Muhacir İskânı (1856-1859). *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, (3), 51-65.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İpek, N. (1994). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, 1877-1890* (C. 73). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpek, N. (2013a). Osmanlı Coğrafyasında Gerçekleşen Göçler (1750-1918). N. İpek ve M. Taştamir (Ed.), *Osmanlı'da İskân ve Göç içinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İpek, N. (2013b). Osmanlı Coğrafyasında Göç ve Sebepleri. N. İpek ve M. Taştamir (Ed.), *Osmanlı'da İskân ve Göç içinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İpek, N. (2013c). Osmanlı Devleti'nin Göç ve İskân Politikaları. N. İpek ve M. Taştamir (Ed.), *Osmanlı'da İskân ve Göç içinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kale, B. (2014). Transforming an Empire: The Ottoman Empire's Immigration and Settlement Policies in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. *Middle Eastern Studies*, 50(2), 252-271.

Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler* içinde (ss. 155-169). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karpat, K. H. (2002a). Muslim Migration. K. H. Karpat (Ed.), *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays* içinde (ss. 311-323). Leiden: Brill.

Karpat, K. H. (2002b). Ottoman Immigration Policies and Settlement in Palestine. K. H. Karpat (Ed.), *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays* içinde . Leiden: Brill.

Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri*. (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. (B. Tırnakçı, Çev.) (1. baskı.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasaba, R. (1998). Göç ve Devlet: Bir İmparatorluk-Cumhuriyet Karşılaştırması. H. C. Tuncer (Ed.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar* içinde (ss. 336-343). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kasaba, R. (2012). *Bir Konargöçer İmparatorluk: Osmanlıda Göçebeler, Göçmenler, Sığınmacılar*. (A. Ortaç, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kazgan, G. (1970). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 30(1-4), 313-331.

Keyder, Ç. (2009). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* (14. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocacık, F. (1980). Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890). *Osmanlı Araştırmaları*, 1(1), 137-190.

Macar, E. (2015). Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler* içinde (ss. 173-190). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1895-1908* (15. bs.). İstanbul: İletişim

Yayınları.

Marufoğlu, S. (1998). *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

McCarthy, J. (1998). *Müslüman Ve Azınlıklar: Osmanlı Anadolu'sunda Nüfus ve İmparatorluğun Sonu*. (B. Umar, Çev.). Ankara: İnkılâp Kitabevi.

Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri, 1856-1876*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Serbestoğlu, İ. (2011). Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 29(29), 193–214.

Tekeli, İ. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi. *Toplum ve Bilim*, 50, 49–71.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İlhan Tekeli Toplu Eserler-3. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yakut, K. (2015). Kırım Tatarları ve Nogayların Osmanlı İmparatorluğu'na Göçleri (1783-1922). M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler* içinde (ss. 121-132). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, M. (1999). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası. *Osmanlı*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Zürcher, E. J. (2005). *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928*. (E. Aydınoglu, Çev.) (1. Baskı.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

YABANCI DÜŞMANLIĞI (ZENOFOBİ) ÖLÇEĞİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Emine ÖZMETE¹, Halime YILDIRIM², Serdarhan DURU³

Öz

Amaç: Bu çalışma, Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik bakımından incelenerek Türkçeye uyarlanması amacı ile yürütülmüştür. **Yöntem:** Çalışmanın örneklemini Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan, araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 18 ve daha büyük yaşta 586 kadın ve erkek oluşturmaktadır. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği Türkçe formunda 11 madde vardır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış, madde ayırt edicilikleri ise düzeltilmiş madde toplam puan korelasyon değerleri ile belirlenmiştir. Ölçeğin Türkiye için kuramsal bilgisinin sınanması ve doğrulanması amacıyla yapı geçerliliği için Üst Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. **Sonuç:** Bu çalışmada Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği tek faktörlü bir yapı göstermiştir. Cronbach Alfa Güvenirlik katsayısı 0.876 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi potansiyel olarak yabancı düşmanlığının arttığı anlamına gelmektedir. **Tartışma:** Sonuçlar Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ) Türkçe formunun, yabancı düşmanlığı durumunun belirlenmesi için kullanılabileceğini ve başka araştırmalarda geçerli ve güvenilir bir araç olarak yer alabileceğini göstermiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının benzer yaşlardaki farklı özelliklere sahip gruplarda uygulanması ve yaygınlık çalışmalarında kullanılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Düşmanlığı, Yabancı Düşmanlığı Ölçeği, Uluslararası Göç, Geçerlik, Güvenirlik.

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, e-posta: eozmete@yahoo.com

² Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, e-posta: halime.yldrm@gmail.com

³ Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, e-posta: duruserdarhan01@gmail.com

ADAPTATION OF THE SCALE OF XENOPHOBIA TO TURKISH CULTURE: VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract

Objective: This study is undertaken to adapt Xenophobia Scale to Turkish. **Methods:** The sample of the study is composed of 586 volunteered women and men (18+ years) across Turkey. Xenophobia Scale has 11 items. Corrected Item Total Correlation and Cronbach's Alpha Internal Consistency Coefficient are calculated for reliability of the scale. High Order Factor Analysis is performed to test the theoretical suitability and construct validity for Turkish context. **Results:** In this study, Xenophobia Scale has one factor construction. Cronbach Alpha Reliability coefficient was found as 0.876. The highness of the score points indicates a potential increase in the risk of xenophobia. **Conclusion:** These results Show that the Turkish version of Xenophobia Scale may be used as a valid and reliable tool in determining xenophobia and in other relevant research. It might be recommended that exploring the validity and reliability of the scale is repeated in different groups of subjects of similar ages and that the scale is used in prevalence studies.

Keywords: *Xenophobia, Xenophobia Scale, International Migration, Validity, Reliability.*

Giriş

Yabancı düşmanlığı, Yunanca “korku” anlamına gelen “phobia” ile “yabancı” ve “misafir” anlamına gelen “xenos” sözcüklerinden türemiştir. Bu nedenle Xenophobia, yabancından korkma anlamına gelmektedir. Ancak genellikle “yabancından nefret etme” fikrini ifade etmek için de kullanılmaktadır (Smelser and Baltes, 2001). Yabancı düşmanlığı, “topluma ya da ulusal kimliğe yabancı olan ya da yabancı olduğunu algıladığı kişileri reddeden, dışlayan ve sıklıkla kötüleyen tutumlar, ön yargılar ve davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Asia-Pacific NGO Meeting for the World Conference, 2001).

Yabancı düşmanlığı kavramının anlaşılabilmesi için genellikle birbiriyle karıştırılan *ırkçılık* kavramından ayırt edilmesinde fayda görülmektedir. Yabancı düşmanlığı, *ötekinin* gruba *yabancı* olduğu fikrine dayanan bir davranışı ifade ederken; ırkçılık, kaynağını ten rengi, saç tipi ve yüz biçimi gibi fiziksel özelliklere ilişkin farklılıklara dayanan ayrımcılığı açıklamaktadır. Irkçılık, yabancı düşmanlığının en uç düzeyi olarak da kabul edilmektedir (NGO Working Group on Migration and Xenophobia for the World Conference, 2001). Son yıllarda bölgesel çatışmalar, iklim değişikliği, güvenlik, istihdam, eğitim, sağlık ve genel olarak daha yüksek refah beklentisi ile dünyada göç hareketleri artmış ve artmaya devam etmektedir (Crush and Ramachandran, 2009). Özellikle Türkiye'nin jeopolitik konumu dikkate alındığında, yakın coğrafyada gerçekleşen bölgesel çatışmalar Türkiye'yi uluslararası zorunlu göç ile karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye, 2011 yılında başlayan Suriye krizinden bu yana dünya kamuoyunun duyarsız kalmasına karşılık *Açık Kapı Politikası* izlemiş ve Suriyelileri *Geçici Koruma Statüsü* altında misafir etmiştir. Ayrıca Türkiye bu süreçte Ortadoğu Bölgesi'nden Avrupa'ya göç etmek isteyenler için transit göçün de merkezi hâline gelmiştir. Türkiye millî gelirine oranla göçmenlere en çok yardım eden ülke olmuştur. Türkiye bu süreci ülkeye gelen yabancıların/misafirlerin haklarının korunması açısından da uluslararası hukuka uygun olarak bölgesel ve ulusal düzeyde başarı ile yönetmektedir (Türkiye Göç Raporu, 2016). Türkiye'de, “transit göç akımları, kaçak işçi göçü, sığınmacı ve mülteci hareketleri ve yabancıların kayıtlı göçü” olmak üzere dört farklı durumun göçmen profilini etkilediği görülmektedir (İçduygu, 2004). Türkiye'de devletin göç ile ilgili izlemiş olduğu uygulamalar açıkça

görülebilirken toplumun yabancılara ilişkin düşünce, tutum ve davranışlarının belirlenmesine ilişkin çalışmaların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Göç ile ilgili yapılan çalışmalarda, genellikle göçün tanım, kuram ve kavram ile ilgili çerçevesini açıklamaya odaklanıldığı dikkati çekmektedir. Oysa uluslararası göç ile birlikte son yıllarda yabancının entegrasyonu, uyum, sosyal bütünleşme gibi olumlu kavramların yanı sıra yabancı düşmanlığı gibi olumsuz kavramlar da öne çıkmaya başlamış ve uluslararası toplumun gündeminde geniş kapsamlı olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada da ülkemize göç ile gelen yabancılara/misafirlere karşı toplumda korkuya dayalı olarak düşmanlık tutumlarının var olup olmadığını belirlemek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır.

Göçmen karşıtı tutumlar, hem ulusal hem de küresel düzeyde sosyal, kültürel, ekonomik boyutları ile toplumsal yaşamı çok yönlü olarak etkilemektedir. Özellikle göç olgusunun ekonomik ve kültürel yönleri dikkate alındığında, göç edilen ülkede toplumun olumsuz tutumları ve ön yargıları ile ilgili farklı nedenler gözlemlenebilmektedir (Solakoğlu ve Gürbüz, 2015). *Rekabet Teorisi*, kıt kaynakların yabancılar ile paylaşılması durumuna bağlı ortaya çıkan düşmanca tutumların ekonomik rekabete dayandığını belirtmektedir. Toplumun özellikle düşük sosyoekonomik ve düşük eğitim düzeyine sahip, istihdam olanaklarından yararlanmakta zorlanan üyeleri, yabancının gelmesi ile oluşan rekabetle iş gibi kaynakların azalacağı endişesi ile refah düzeyleri açısından kendilerini tehdit altında hissetmektedirler (Bobo and Hutchins, 1996, p. 953). Tajfel (1982) ise yabancı düşmanlığını, *Sosyal Kimlik Teorisi*'nde yer alan bireyin ait olduğu sosyal ve kültürel dünyaya göre sınıflandırmasına tepki olarak açıklamaktadır. Sosyal kimlik, bireyin bir sosyal gruba üye olmasından kaynaklanan benlik kavramının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Yabancı düşmanlığı, bireyin kendi kimliği ile sosyal kimliği arasındaki inanç ilişkisine dayalıdır. Diğer bir deyişle; sosyal kimlik, bireyin ait olduğu gruba iltimas ve hoşgörü göstermesine neden olurken; ait olmadığı gruba karşı da hoşgörüsüzlüğün ortaya çıkmasına temel hazırlamaktadır (Tajfel, 1982, p. 2).

Yabancı düşmanlığı, vatandaş olmayan gruplara yabancı kökenleri ya da uyrukları temel alınarak olumsuz algı ve uygulamalardan oluşan

ayrımcılıktır. Tüm göçmen, mülteci ve sığınmacı kategorilerini etkilemektedir. Kültürel, ırksal ve etnik yapıları, sosyal statüleri ve göçmen statülerine bağlı olarak yabancılar farklı derecelerde düşmanca tutumlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Yabancı düşmanlığı, sadece bir tutumla ilgili bir durum değildir. Göçmen gruplara yönelik düşmanca ve olumsuz algılar genellikle ayrımcı uygulamalarla ve bu gruplara yönelik kötü muamele ile birlikte yürütülmektedir. Göçmen gruplara yönelik şiddet eylemleri, saldırganlık ve vahşet, yabancı düşmanlığının aşırı biçimleri olarak görülmektedir. Ev sahibi toplumda göç sürecinin algılanma biçimi ve göçün ortaya çıkan karmaşık sonuçları yabancı düşmanlığını daha da zor ve hassas bir konu hâline getirmektedir (Crush and Ramachandran, 2009, pp. 6-7).

Uluslararası göç ve göçmenler, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde olduğu gibi son yıllarda Avrupada da özellikle siyasetin önemli tartışma konularından biri hâline gelmiştir. Göç ve göçmenlere karşı yaklaşımlar, siyasetçiler tarafından bir seçim kuvveti olarak ortaya çıkmış ve göçmenlere karşı kızgınlık yaygınlaşmıştır (Rydgren, 2008, p. 737).⁴ Amerika'da siyasilerin yabancı düşmanı söylemleri yükseköğretim kurumlarının uluslararasılaşması önünde engel oluşturmakta (Albach and Witt, 2016) özellikle Doğu Avrupada milliyetçi partiler sağ popülist görüşleriyle, işsizlik başta olmak üzere, ekonomik ve siyasal krize dair çözüm önerilerini yabancı düşmanlığına ve ayrımcılığa indirgemektedirler (Vural, 2005; Yıldırım, 2017).

Göçmenler sosyal politikadan siyasete (Cap, 2018), futboldan medyaya (Alver, 2008; Kalav ve Certel Fırat, 2017) kadar farklı alanlarda siyasetçilerin ve

⁴ İtalya'da Göçmen Tartışması (Timetürk, 2018) "İtalya hükümetinin, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 141 düzensiz göçmeni taşıyan sivil toplum kuruluşu SOS Mediterranean'ın arama kurtarma gemisi Aquarius'a limanlarına giriş izni vermemesi ülkede tartışmaya yol açtı."

⁵ Avrupa'nın Korkularını Faşistler Örgütüyor (Birgün, 2018) "Son yıllarda Avrupa ülkelerinde yapılan seçimlerde Hıristiyan Demokrat, muhafazakâr, ana akım sağ partiler kan kaybederken oylarını arttıranlar göç karşıtı, Avrupa bütünleşmesine ve AB'ye mesafeli, sağ popülist söylemler benimseyen siyasetçiler ve partiler. Seçmenlerin desteğinde görülen bu kaymanın elbette ki tek bir nedeni yok ama özellikle sağ siyaset söz konusu olduğunda ortaya atılan ilk iddia bu yükselişi bir kimlik krizine bağlıyor."

⁶ Avrupa'da Sağ Kutuplaşma Yaratarak Güçlenmek İstiyor (Evrensel, 2018) "Yarın, İsveç'te genel seçimler gerçekleşecek ve son anketler göçmen karşıtı partinin (SD) İsveç'te önemli oranda oy alacağına işaret ediyor."

⁷ BC News (14 Mart 2018) "Son yıllarda Avrupa ülkelerinde göçmenlere karşı olmayı politikalarının ana ilkesi haline getiren partilerin oy oranlarının sürekli yükselmesi, Avrupa kamuoyunda "Göçmen istemiyoruz" tavrına desteğin arttığını tartışmasız bir şekilde ortaya koyuyor."

toplumun kullandığı bir argüman hâline gelmiş; yabancı düşmanlığına ilişkin tartışmalar gündemi oluşturmuştur (Sağır, 2011). Alman Friedrich Ebert Vakfının yaptığı araştırmaya (2018) göre; yabancıları komşu, eş ve iş yerinde yönetici olarak kabul etmeme, reddetme oranı en yüksek oranda Macaristan'da ortaya çıkmıştır (%48). Macaristan'ı Estonya (%29) ve ÇEK Cumhuriyeti (%28) izlemiştir. Bu ülkelerde göçmenleri reddetme nedenleri arasında başta *işsizlik korkusu* gelmektedir. Bu ülkelerde göçmenler geldiğinde gelirin ve refah düzeyinin düşeceği düşüncesi yaygındır. Diğer yandan göçmenlerin gelişine bağlı işsizlik korkusunu en az olduğu üç ülke ise Almanya, Norveç ve İsveç'tir (BBC News, 2018).

Ülkemizde göç konusunda çalışmalar yaygın olmakla birlikte, göçmen karşıtı tutumlar üzerine araştırmalar sınırlıdır (Sağır, 2011). Özellikle yabancılara karşı tutum ve düşünceler ile bunun sosyal yaşama etkisinin ortaya konulduğu çalışmalar çok az sayıdadır. Bu çalışmalarda göçmen karşıtı tutumlar ve önyargılar incelenirken çoğunlukla bölgesel olaylara ya da vaka temelli örneklerle odaklanıldığı anlaşılmaktadır (Cengiz, 2015; Göver ve Yavuzer, 2015).

Türkiye'de medya ve yabancı düşmanlığı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada; televizyon, radyo, internet ve gazeteler gibi medya organlarında yabancı düşmanlığı eğiliminin görüldüğü, yabancılar tarafından satın alınan ev ve toprakların toplumda kaygı düzeyini yükselttiği belirlenmiştir (Sağır, 2011). Diğer bir çalışmada, Türkiye'ye gelen göçmenlerin, buldukları yerleşim birimlerinde sosyal dışlanma, ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ötekileştirme, kayıt dışı çalışma, yoksulluk gibi temel sorunlarla karşılaşabildikleri açıklanmaktadır (Ünal, 2014). Türkiye'de gün geçtikçe yer edinen ve tutunan göçmenlerin, isteseler bile ülkelerine dönmeleri sosyal ve duygusal nedenlerle zorlaşmaktadır. Bu durum, Türkiye'de toplumu ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, psikolojik ve ülke güvenliği yönleriyle etkilemektedir (Erdoğan, 2015). Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir kısmı yerli işçilerin yerine, belli tarımsal ürünlerin üretiminde ve belli coğrafi bölgelerde asıl işçiler hâline gelmiştir. Göçmen işçilerin yerli işçilerin işlerine talip olmasıyla birlikte göçmen işçiler ile yerli işçiler arasında bir çeşit rekabetin yaşandığı ve bu durumun ayrımcılığa yol açtığı görülmektedir (Dedeoğlu, 2018).

Göçmenlerin kaçak yoldan ucuz iş gücü olarak görülmesi, yerli emekçilerin çalışma koşullarını olumsuz yönde etkilemekte, çalışma yaşamında haksız bir rekabeti de beraberinde getirerek yerli emekçiler için bir tedirginliğe neden olmaktadır. Sorunun diğer boyutunda ise emekleri sömürülen göçmenler yer almaktadır. Kamp dışında yaşayan göçmenlere sunulan sağlık hizmetlerinin ve ilaçların biyometrik kayıt altına alınma şartı getirilerek ücretsiz sunulması ve bu durumun yerelde sağlık kurumlarının ve sağlık personelinin yükünü artırması, yerel halkın sağlık hizmetlerine ulaşmada zorluklar yaşaması, yerel halkın göçmenleri bir *sorun* ve *yük* olarak görmelerine neden olmaktadır (Erdoğan, 2015).

Taştan ve arkadaşlarının (2017) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de yaşayan yabancılara ilişkin olarak vatandaşların; ekonomik kaygılar, asayişe ilişkin kaygılar ve sosyokültürel konularda kaygılarına ilişkin açıklamalar temel alınmış; bu açıklamaların ekonomi, güvenlik ve sosyokültürel konulardaki temel istatistiklerle karşılaştırıldığında, iddia edilen derecede olmadığı, bazı kişilerin gündelik hayatta karşılaştıkları bazı bireysel temelli ve geçici sorunları göçmenlere ve toplumun geneline teşmil etmeye çalıştıklarının anlaşıldığı belirtilmiştir.

Yabancı düşmanlığına ilişkin alan yazın incelendiğinde, çalışmalarda yabancı düşmanlığını ölçme aracının hazırlanarak yürütüldüğü (Crush and Ramachandran, 2009), sosyal tutumu ölçmeye yönelik araçlar kullanıldığı (Gordon, 2015; Michalopoulou ve Symeonaki, 2017), ağ çalışmalarının yapıldığı (Symeonaki and Kazani, 2012), *Avrupa Sosyal Araştırma* verileri (Solakoğlu ve Gürbüz, 2015) ile *Göçmenliğe Destek Endeksi* (2012) verilerinin tartışıldığı (Ünal, 2014), yabancı düşmanlığını belirlemek için uygulanabilir kısa bir ölçeğin Kees Van Der Veer ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirildiği görülmüştür. Bozdağ ve Kocatürk (2017) tarafından Zenofobi Ölçeği’ni geliştirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada ise Kees Van Der Veer ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği’nin Türkçeye uyarlanması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı; göç ve göçmenler konusunda teori ve uygulama alanında çalışan profesyonellerin yabancı düşmanlığı (zenofobi) konusunda kullanabileceği kısa, güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı kazandırılmasıdır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan 18 ve daha büyük yaştaki kadınlardan ve erkeklerden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, amaçlı örneklem seçimi tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacı, evreni temsil ettiğini, evrenin tipik bir örneği olduğunu düşündüğü bir alt grubu örneklem olarak seçer. Bu çalışmada, TÜİK İBBS-1 (NUTS-1) ayırımına göre 1. düzeydeki 12 bölgeden 4 bölge seçilmiş ve bu 4 bölgeye dâhil olan 2. ve 3. düzeydeki 5 ilde (Ankara, Denizli, Aydın, Adana ve Kastamonu) araştırma yürütülmüştür. Araştırma konusu genel olarak yabancı düşmanlığı (zenofobi) olduğundan ve ölçme aracının Türkçeye uyarlama çalışması yapıldığından yabancıların kısmen yoğun olduğu illerin yanı sıra az olduğu illerde araştırma kapsamına alınmıştır. Yabancıların az olduğu illerde de toplumun yabancılar ile ilgili görüşlerinin alınması uyarlama çalışması için uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. TÜİK (2018) verilerine göre 31 Aralık 2017 tarihi itibarıyla oturma ve çalışma izni olan yabancıların sayıları araştırmaya dâhil olan illerde şu şekilde açıklanmıştır: Ankara, 84 bin 472; Adana, 9 bin 396; Denizli, 7 bin 803; Aydın, 7 bin 317; Kastamonu, 4 bin 903. Son yıllardaki Suriye'deki çatışmalar nedeniyle yaşanan zorunlu göç ile Türkiye'ye gelen bireylerin Türkiye'ye giriş yaptıkları illerden çok, iş ve istihdam olanaklarının daha iyi olduğu diğer illerde oturma veya çalışma izni aldıkları görülmektedir. En çok çalışma veya oturma izni verilen iller sırasıyla İstanbul, Ankara, Antalya ve Bursa'dır. En az oturma veya çalışma izni verilen iller ise Hakkâri, Bingöl, Tunceli, Bitlis'tir. Konu illerde yaşayan Suriyeliler açısından değerlendirildiğinde; araştırma kapsamına alınan iller arasında Adana'da geçici koruma altındaki Suriyelilerin barınma merkezinin var olduğu ve burada 26 bin 670 kişinin yaşadığı; bu merkez dışında Adana'da 223 bin 713 kişinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Haziran 2018 itibarıyla Ankara'da 84 bin 916, Aydın'da 6 bin 979, Denizli'de 12 bin 319, Kastamonu'da 1.119 Suriyeli yaşamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).

Araştırmada örneklem birimi *bireydir*. Her ilde farklı sosyoekonomik düzeydeki üç semtte yaşayan bireyler ile hane ziyaretleri yapılarak

görülmüştür. Her hanede bir birey ile görüşme yapılmıştır. Yedekli olarak oluşturulan basit tesadüfi liste ile hanelere gidilmiş ve toplam 603 kişi ile yüz yüze görüşülmüştür. Değerlendirmede 17 soru formu dışında bırakılarak 291 kadın ve 295 erkek olmak üzere toplam 586 yetişkin ile yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bireylerin araştırmaya dâhil olma kriterleri; 18 ve daha büyük yaşta kadın ve erkek olmak, en az ilkokul mezunu olmak, araştırmaya katılmaya gönüllü olmak, araştırmaya katılmak için herhangi bir mental hastalığı bulunmamak şeklinde belirlenmiştir. Katılımcılara görüşme sırasında araştırmanın amacı anlatılmış, görüşmenin herhangi bir yerinde istedikleri durumda görüşmeyi bırakabilecekleri ve elde edilen sonuçların bilimsel amaçlı kullanılacağı açıklanarak onamları alınmıştır. Katılımcıların yaş aralığı 18-87 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 34.76 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %10,8'i ilkokul mezunu, %23,4'ü lise mezunu, %54,4'ü üniversite mezunudur. Katılımcıların %60,6'sının bir işte çalıştıkları, %11,6'sının ev hanımı oldukları, %27,5'inin ise öğrenci oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların %66,4'ünün il merkezinde, %16,2'sinin ilçe merkezinde, %14,5'inin köyde, %2,9'unun ise kasabada yaşadıkları belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada Kees Van Der Veer, Reidar Ommundsen, Oksana Yakushko ve Laurens Higler (2011) tarafından geliştirilen Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ) kullanılarak Türkçeye uyarlamak üzere geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ) yabancı düşmanlığını belirlemek için ulusal düzeyde uygulanabilir kısa bir ölçektir. Orijinal Yabancı Düşmanlığı Ölçeği 14 maddeden oluşmaktadır. Öncelikle araştırmacılar, yabancı düşmanlığı ölçme aracı geliştirmek üzere konu ile ilgili farklı kaynaklardan 30 maddelik bir havuz oluşturmuşlardır. Hollanda'dan 193, Norveç'ten 303, Amerika'dan 608 üniversite lisans öğrencisinden nicel araştırma yöntemi ile veriyi toplamışlardır. Yapılan analizler sonucunda 14 maddenin korkuya dayalı olarak yabancılara karşı nefreti, aşağılamayı ve tehdit algısını ölçtüğünü belirlemişlerdir. Bu maddeler, kişisel korkuyu, kültürel değişim korkusunu, vefasızlık korkusunu, politik açıdan korkuyu içermektedir (Veer, Yakushko and Ommundsen, 2011). Bir sonraki çalışmada

araştırmacılar, bu 14 madde içinde yabancılara karşı korkuya dayalı olarak ortaya çıkan duygusal tepkilerin neler olduğunu belirlemek istemişler ve yaptıkları analizler ile korkuya dayalı olarak ortaya çıkan yabancı düşmanlığı ölçeğini 9 madde olarak değerlendirmişlerdir. 9 maddeden oluşan ölçeğin güvenilirlik katsayısı için hesapladıkları alfa puanlarını Amerika örnekleme için 0.77, Norveç örnekleme için 0.87 ve Hollanda örnekleme için 0.86 olarak belirlemişlerdir. Daha sonraki aşamada ise kültürlerarası karşılaştırma yapmak üzere analizler tekrarlanmış, farklı kültürlerde ortak korkuya dayalı yabancı düşmanlığını belirleyen 5 madde olduğu sonucuna varılmıştır. Korkuya dayalı yabancı düşmanlığı ölçeğinin Türkçeye uyarlamasının yapıldığı bu çalışmada ise kapsayıcı olması için ölçeğin orijinalinde ilk şekli olan 14 madde kullanılmış ve bu maddeler üzerinden geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Türkçeye uyarlama çalışmasında Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği 11 maddeden ve tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Zenofobi Ölçeği Türkçe formunda orijinalinde olduğu gibi “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle Katılıyorum (6)” arasında değişen puanlama derecesi kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan 84 olup puanın yükselmesi yabancı düşmanlığı riskinin arttığı anlamına gelmektedir.

Dil Geçerliliği

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ)’nin dil geçerliliğini belirlemek amacıyla ölçeğin İngilizce sürümünde yer alan maddeler üç akademisyen, bir ölçme ve değerlendirme ile İngilizce öğretmenliği bölümünden iki uzman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviriler bir araya getirilerek ortak yönleri aranmış ve farklılık gösteren anlatımlar, çeviri yapan kişiler ile görüşülerek ortak bir cümle hâline getirilmiştir. Bu Türkçe form, dört kişi tarafından yeniden İngilizceye çevrilmiştir. Özgün testin yeniden İngilizceye çevrilmiş hâli uzmanlar ve akademisyenler tarafından incelenerek *deyimsel, kavramsal ve deneyimsel bakımdan* ikisi arasında farklılığın olmadığı yönünde ortak görüşe varılmıştır. Aşamalı olarak Türkçeye çevirisi tamamlanan formun bu şeklinin dil ve anlaşılabilirliğini test etmek amacı ile 15 katılımcı ile yüz yüze görüşme yöntemi ile ön uygulama yapılmıştır. Geribildirimler doğrultusunda teste dil, anlaşılabilirlik ve kapsam açısından son şekli verilerek uygulamaya hazır hâle getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada, toplam 603 kişi ile görüşme yapılmış, 17 soru formu değerlendirme dışında bırakılmış ve analizler 586 katılımcının verisi üzerinden yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Kuramsal bilginin sınanması veya doğrulanması amacıyla kullanılan DFA, kültürler arası yapıların karşılaştırılmasında kullanılmaktadır (Çokluk vd., 2014).

Ölçeğin tek boyutlu yapısının doğrulanması amacıyla Ki Kare Uyum Testi'nin serbestlik derecesine oranı (χ^2/sd), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit İndeks, CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (Normed Fit İndeks, NFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (Non Normed Fit İndeks, NFI), Yaklaşık Hataların Ortalamasının Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalamasının Karekökü (Standardized Root Mean Square Residual, SRMR) değerleri esas alınmıştır. Model uyumunun test edilmesi amacıyla incelenen bu çalışmada analizler Lisrel 8,3 programında yapılmıştır. Zenofobi Ölçeği'nin güvenilirliği Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısıyla madde ayırt edicilikleri ise düzeltilmiş madde toplam puan korelasyon değerleri ile hesaplanmıştır.

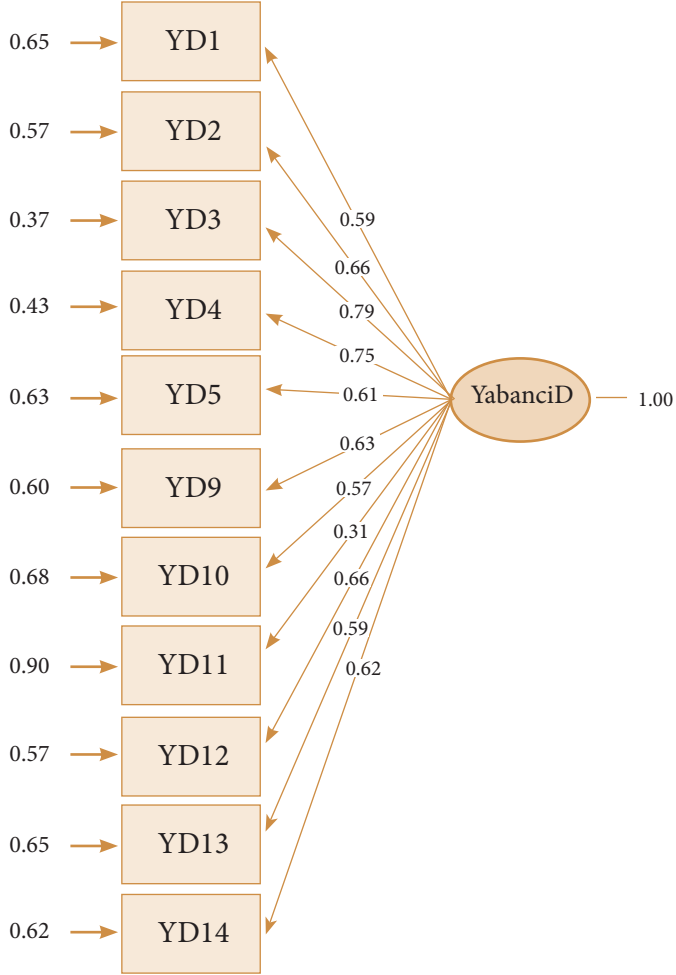
Bulgular

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği'nin Faktör Yapısı ve Geçerlik

Çalışmada ilk olarak Zenofobi Ölçeği'nin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla özgün ölçekte belirlenen bir gizil ve 14 gözlenen değişkenden oluşan tek boyutlu model için DFA yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda gizil değişkenlerin gözlenen değişkeni açıklama durumlarına ilişkin t değerleri istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermeyen 6, 7 ve 8 numaralı maddelerin uzman görüşlerinden de yararlanılarak hiyerarşik olarak modelden çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçekteki 6. madde "Göçmenlerle etkileşimde olmaktan zevk alırım.", 7. madde "Göçmenlerin kültürel köklerine yakın kalmaları iyidir.", 8. madde "Göçmenlerle etkileşimi hoş karşılarım." şeklindedir. Zenofobi Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik sonuçlarının belirlenmesi için maddeler çıkarıldıktan sonra 11 madde üzerinden analizler tekrar yapılmıştır. DFA sonucunda Zenofobi Ölçeği yol

diyagramı standart katsayıları Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği Yol Diyagramı Standart Katsayıları

Chi-Square=168.04, df=41, P-value=0.00000, RMSFA=0.073

Şekil 1’deki Zenofobi Ölçeği standart katsayılarına ilişkin yol diyagramı incelendiğinde; faktör yük değerlerinin 0,31-0,79 değerleri arasında değiştiği belirlenmiştir. Son durumda Zenofobi Ölçeği Türkçe formu için tek bir gizil değişken ve bu gizil değişkenin göstergesi olan 11 maddelik bir yapı elde edilmiştir.

DFA sonucunda elde edilen uyum indeks değerleri hesaplanmış; sonuçlar [$(\chi^2/sd=4,09)$, RMSEA=0,073, SRMR= 0,073, CFI= 0,96, NFI=0,96, NNFI=0,95] olarak elde edilmiştir. Bu indekslere ait kabul sınırları ile Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’deki sonuçlardan modelin kabul edilebilir olduğu (χ^2/sd , RMSEA, SRMR, NNFI) ya da iyi uyum (CFI, NFI) gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği DFA Uyum İndeksleri ve Kabul Sınırları

Uyum Ölçüleri	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Model Değeri
¹ χ^2/sd	$\chi^2/sd \leq 3$	$\chi^2/sd \leq 5$	4,09
² RMSEA	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$	0,073
² SRMR	$00 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .10$	0,056
³ CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$	0,96
³ NFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$	0,96
³ NNFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$	0,95

(Baumgartner and Homburg, 1996; Bentler, 1980; Browne and Cudeck, 1993; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014)

Güvenirlilik

Ölçeğin güvenirliliği Cronbach Alfa iç tutarlık katsayı ile madde ayırt edicilikleri ise düzeltilmiş madde toplam korelasyon değerleri ile incelenmiş olup **Tablo 2’de** açıklanmıştır.

Tablo 2.Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği Cronbach Alfa ve Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları

Madde	Cronbach Alfa	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları
M1. Bu ülkedeki göç/göçmenlik kontrolden çıkmaktadır.	0,87	,540
M2. Sınırlar, göçmenlerin bu ülkeye girmesini önlemek için daha güvenli hâle getirilmelidir.		,613
M3. Göçmenler suçlarda artışa neden olmaktadır.		,718
M4.Göçmenler burada yaşayan insanların işlerini almaktadırlar.		,662
M5. Göçmenlerle etkileşim kurmak beni tedirgin eder.		,562
M9.Göçmenlerin olağandışı hastalıklar yayabileceğinden endişe ederim.		,592
M10.Savaş ya da siyasi gerginlik durumunda göçmenlerin kök ülkelerine sadık kalacaklarından korkarım.		,542
*M11.Göçmenlerin kriz zamanlarında ülkemi destekleyeceğine inanırım.		,301
M12.Gittikçe artan göçlerle, hayatımın kötüleşeceğinden korkarım.		,637
M13.Göçmenlerin bu ülkeye öncelikle ilgi göstereceklerinden şüphe ederim.		,583
M14.Göç arttıkça kendi kültürümüzün kaybolacağından korkarım.		,622

*Ters kodlu (reverse) madde

Tablo 2 incelendiğinde, Zenofobi Ölçeği Türkçe formunda madde ayırt ediciliklerine ilişkin düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının 0.30-0.71 değerleri arasında değiştiği görülmektedir. İç tutarlık anlamındaki güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alfa değerinin 0,876 olduğu belirlenmiştir. Psikolojik bir test için hesaplanan güvenilirlik katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenilirliği için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2012). Bu çalışmada elde edilen güvenilirlik katsayısı sonucunun yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Kees Van Der Veer, Reidar Ommundsen, Oksana Yakushko (2011) tarafından geliştirilen korkuya dayalı olarak ortaya çıkan Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla DFA yapılmıştır. DFA sonucunda 14 maddelik özgün ölçekten 6,7 ve 8 numaralı maddeler çıkarılarak analizler yenilenmiştir. Son durumda 11 maddelik ölçeğin orijinal yapısı Türk kültüründe doğrulanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık anlamındaki güvenilirlik katsayısı 0,876 olarak belirlenmiş olup düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ise yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu çalışmada, farklı bölgelerde, farklı yaş gruplarında, farklı cinsiyetlerde olan farklı öğrenim düzeyi ve çalışma durumuna sahip bireylerden elde edilen veriye dayalı olarak ortaya çıkan bu sonuçlar, Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada gerçekleşen geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda elde edilen veriler, Zenofobi Ölçeği'nin toplumda bireylerin yabancılara karşı korkuya dayalı olarak ortaya çıkan düşmanca tutumlarını, düşüncelerini ve yargılarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Ölçekte puanın yükselmesi korkuya dayalı olarak yabancı düşmanlığının daha çok ortaya çıktığını açıklayan bir durumdur. Zenofobi Ölçeği Türkçe formundan alınabilecek en düşük puan 11, en yüksek puan 66'dır. Bu çalışmada Zenofobi Ölçeğinden en düşük 13 puan, en yüksek 66 puan alınmıştır. Ortalama puan ise 50.78 olarak belirlenmiştir. Buna göre bu çalışma için göç ve yabancılar ile ilgili korku ve endişelerin fazla olduğu; korkuya dayalı yabancı düşmanlığı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Hem alandaki uygulamalarda, hem de ülkemizde yaşanan uluslararası göç sürecinde toplumun yabancılara yönelik değerlendirmelerinde yabancı düşmanlığını tanımlayıcı ölçme araçlarına gerek duyulmaktadır. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği bu gereksinimi karşılayacak geçerli ve güvenilir bir araç olarak kullanılabilir niteliktedir. Ayrıca orijinal Zenofobi Ölçeği uluslararası literatürden iyi bilinen yabancı düşmanlığı ölçme araçlarından biri olmasına ve yabancı düşmanlığı tarama çalışmalarında kullanılmasına karşın, farklı dil ve kültürlerle uyarlama çalışmaları çok sınırlıdır. Bu yönü ile de Zenofobi Ölçeği Türkçe uyarlama çalışması özgün niteliktedir.

Kaynakça

- Altbach P. G., de Witt H. (2016). Now we face the (temporary?) end of American internationalism. University World News, Issue 436, Erişim Adresi: [http:// www.universityworldnews.com/article.php?story=20161110203906750](http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20161110203906750) Erişim Tarihi: 16.09.2018
- Alver, F. (2008). Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 223-248.
- Asia-Pacific NGO Meeting for the World Conference. (2001). *Declaration on Racism, discrimination, Xenophobia and Related Intolerance against Migrants and Trafficked Persons*. Asia-Pacific NGO Meeting for the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Teheran, Iran. 18 February 2001.
- Baumgartner, H., Homburg, C. (1996). Applications of Structural Equation Modeling in Marketing and Consumer Research: A Review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161.
- BBC News. (2018). Grafiklerle: Avrupada Göçmen Karşıtlığının En Yüksek Olduğu Ülkeler. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43392262> Erişim Tarihi: 12.09.2018
- Bentler, P.M. (1980). Multivariate Analysis with Latent Variables: Causal Modeling. *Annual Review of Psychology*, 31, 419-456.
- Birgün. (2018). Avrupa'nın Korkularını Faşistler Örgütüyor. Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber-detay/avrupa-nin-korkularini-fasistler-orgutluyor-230149.html> Erişim Tarihi: 12.09.2018
- Bobo, L., Hutchings Vincent, L. (1996). Perceptions of Racial Group Competition: Extending Blumer's Theory of Group Position to a Multiracial Social Context. *American Sociological Review*, 61(6), 951-972.
- Bozdağ, F. ve Kocatürk, M. (2017). Zenofobi Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 615- 620.
- Browne, M.W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative Ways of Assessing Model Fit. In: Bollen, K.A., Long, J.S. (Eds.), *Testing Structural Equation Models*. (pp. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.

- Cap, P. (2018). 'We Don't Want any Immigrants or Terrorists Here': The Linguistic Manufacturing of Xenophobia in the Post-2015 Poland. *Discourse&Society*, 29(4), 380-398.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 101-122.
- Crush, J., Ramachandran, S. (2009). *Xenophobia, International Migration and Human Development* (rep., 1-104). New York: United Nations Development Programme. Human Development Reports, Research Paper.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinde Yoksulların Rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 56: 37-68.
- Erdoğan, M.M. (2015). Türkiye'ye Kitleleşen Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. Erdoğan, M.M., Kaya, A. (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 315-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Evrensel. (2018). Avrupada Sağ Kutuplaşma Yaratarak Güçlenmek İstiyor. <https://www.evrensel.net/haber/360877/avrupada-sag-kutuplasma-yaratarak-guclenmek-istiyor> Erişim Tarihi: 12.09.2018
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. Erişim Adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 Erişim Tarihi: 09.06.2018
- Göver, İ.H., Yavuzer, H. (2015). Kayseri'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Kayseri, Türkiye ve İslam Algısı. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10(2), 1025-1050.
- İçduygu, A. (2004). Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses. *Mediterranean Quarterly*, 15(4), 88-99.
- Kalay, A., Certel Fırat, A.B. (2017). Amerikan Sosyal Medyasında Göçmen Karşıtlığı ve Dijital Nefret Söylemi: Twitter Üzerinde Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 2209-2222.

- Michalopoulou, C., Symeonaki, M. (2017). Improving Likert Scale Raw Scores Interpretability with K-means Clustering. *Bulletin de Methodologie Sociologique*, 135, 101-109.
- NGO Working Group on Migration and Xenophobia for the World Conference. (2001). in International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia. A publication jointly produced by ILO, IOM, OHCHR, in consultation with UNHCR.
- Rydgren, J. (2008). Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right Wing Voting in Six West-European Countries. *European Journal of Political Research*, 47, 737-765.
- Sağır, A. (2011). Kültürel Bütünleşme Bağlamında Antalya'nın Finike İlçesi'ne Yerleşen Turistlerin Sosyolojik Çözümlemesi. *Anatolia*, 22(1), 49-64.
- Smelser, N.J., Baltes, P.B. (Eds.). (2001). *International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences*. Elsevier. Oxford Science Ltd.
- Solakoğlu, Ö., Gürbüz, S. (2015). Anti-Immigrant Attitudes in a Developing Country: Turkey. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(10), 771-792.
- Symeonaki, M., Kazani, A. (2012). Measuring Xenophobia in Greece Using Neural Network and Fuzzy Techniques. *Stochastic Models and Data Analysis* June, 2012.
- Tajfel, H. (Ed.). (1982). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taştan, C., Haklı, S.Z., Osmanoğlu, E. (2017). Suriyeli Sığınmacılara Dair Tehdit Algısı: Önyargılar ve Gerçekler. Polis Akademisi Başkanlığı, *Göç ve Sınır Güvenliği Araştırma Merkezi (GÖÇMER)*
- Timetürk. (2018). İtalya'da "Göçmen" Tartışması. Erişim Adresi: <https://www.timeturk.com/italya-da-gocmen-tartismasi/haber-945159> Erişim Tarihi: 12.09.2018
- TÜİK. (2018). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 31 Aralık 2017. Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 09.06.2018
- Türkiye Göç Raporu. (2017). Türkiye Göç Raporu-2016. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları: 40, Ankara.

- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Veer, K., Ommundsen, R., Yakushko, O., Higler, L., Woelders, S., Hagen, K.A. (2013). Psychometrically and Qualitatively Validating a Cross-National Cumulative Measure of Fear-Based Xenophobia. *Quality and Quantity*, 47(3), 1429-1444.
- Veer, K., Yakushko, O., Ommundsen, R. (2011). Cross-National Measure of Fear-Based Xenophobia: Development of a Cumulative Scale. *Psychological Reports*, 109(1), 27-42.
- Vural, H.S. (2005). *Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi*, İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, Y. (2017). Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa'da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(2), 51-72.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda iki kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazarların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi’ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published twice a year by the Ministry of Family, Labour and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

